كارۋاننىڭ نەسلى ۋە كېچىنىڭ پۈشتى

ئامېرىكىلىقلار بىلەن ئۇيغۇرلارنىڭ پەرقى ۋە ئوخشاشلىقى ھەققىدە سېلىشتۇرما ئويلار

ئابدۇۋەلى ئايۇپ (گۈلەن)

ئېلكىتاب ئىشلىگۈچى : مەنزىل گۇرۇپپىسى

«ئامېرىكىدىكى مۇساپىر تۇيغۇلار» نىڭ داۋامى

ئامېرىكىلىقلار بىلەن ئۇيغۇلارنىڭ پەرقى ھەققىدە «ئامېرىكىلىقلار باشقىلارغا باھا بەرگەندە يامان كۆرەمدۇ؟» ۋە «ئوتتۇنىڭ تېشىدا ۋە سۇنىڭ قېشىدا» دېگەن خاتىرىلىرىمدە توختالغان ئىدىم. بۇندىن باشقا يازمىلىرىمدىمۇ پەرقلەر ھەققىدە ئانچە مۇنچە مۇلاھىزىلىرىمنى قىستۇرۇپ ئۆتكەن ئىدىم. بۇ قېتىم بۇ ھەقتا ئايرىم مۇلاھىزە يۈرگۈزۈش زۆرۈرىيىتىنى دوستلار بىلەن قىلغان سۆھبەتتىن ۋە ئوقۇرمەنلەرنىڭ يازغان خەتلىرىدىن ھس قىلىپ بۇ ھەقتە قايتا قولۇمغا قەلەم ئالدىم. ئامېرىكىلىقلار بىلەن ئۇيغۇلارنىڭ ئوخشاشلىقى ۋە رۇشەن پەرقلىرى مەۋجۇد. بۇ پەرقلەرنىڭ بەزىلىرى جۇغراپىيىلىك شارائىت بىلەن، بەزىلىرى ئىجتىمائىي تۈزۈمنىڭ ئوخشىماشلىقى بىلەن، يەنە بەزىلىرى تارىخى كەچۈرمىش ۋە تەرەققىيات سەۋىيەسىنىڭ ئوخشىماسلىقى بىلەن مۇناسىۋەتلىك. ئامېرىكىلىقلار بىلەن ئۇيغۇرلارنىڭ ئوخشاشلىقى بولسا ھەممىمىزنىڭ ئىنسان ئىكەنلىكىمىز ۋە بەزى تارىخى كەچمىش ۋە رىيال ھالەتلىرىمىزدىكى ئوخشىشىپ قېلىش قاتارلىقلارغا باغلىق بولۇشى مۇمكىن. مەن بۇلارنى يېزىش ئارقىلىق ئوقۇرمەنلەرنى ئامېرىكىلىقلارنى چوڭ كۆرۈپ ئۇلاردىن ئۆگىنىشنى ياكى ئۆزىمىزنىڭكىنى قالپايتىپ كۆرەڭلىك قىلىشنى خىيالىمغىمۇ كەلتۈرۈپ قويمۇدۇم. مەن پەقەت ئۆزەم ئوبدان بىلىدىغان ئۇيغۇرلار بىلەن ئامېرىكىلىقلار ھەققىدىكى سېلىشتۇرما ئويلۇرۇمنى باغىرلارغا تۆكمەكچى. مەن بۇ يەردە يېزىۋاتقان ئامېرىكىلىقلار ياۋرۇپادىكى ھەرقايسى دۆلەتلەردىن ۋە ئافرىقىدىن ئامېرىكا قۇرۇلۇقىغا كۆچۈپ كېلىپ بۈگۈنكى ئامېرىكا جەمئىيىتىنى تەشكىل قىلغان كىشىلەرنى كۆرسىتىدۇ. ئاۋۋال گەپنى ئامېرىكىلىقلار بىلەن ئۇيغۇرلارنىڭ پەرقىدىن ئاڭلىغايسىزلەر.

دېڭىزچىلىق ئەنئەنىسى ۋە باغ-دالا يوسۇنى

ئامېرىكىغا بېرىپ ئوقۇش ئارزۇيۇم رىياللىققا ئايلانغاندىن كېيىن قايسى شتاتتىكى قايسى مەكتەپنى تاللاش ھەققىدە كۆپ باش قاتۇردۇم. مەن تاللىغان مەكتەپتە تىلنىڭ ئىجتىمائىي رولى، سىياسى ئورنى، تىل بىلەن مائارىپنىڭ مۇناسىۋىتى، تىل بىلەن ئىجتىمائىي تەبىقىنىڭ مۇناسىۋىتى، تىل بىلەن ئۆرپ-ئادەتنىڭ مۇناسىۋىتى، تىلنىڭ مەۋجۇدىيىتى ۋە مەدەنىيەت ئىزچىللىقى قاتارلىق ساھەلەردە ئىزدىنىۋاتقان تەتقىقاتچىلار بولۇشى كېرەك ئىدى. ئۇندىن باشقا مەن تاللىغان

مەكتەپ يېڭى كۆچمەنلەر ۋە ساياھەتچىلەر ئاز شەھەردە بولۇشى كېرەك ئىدى. بۇنداق بولغاندا مەن بىر قەدەر تېپكرەك بولغان ئامېرىكا مەدەنىيىتىدىن بەھرىلىنەلەيتتىم، ھەقىقى ئامېرىكىلىقلارنىڭ ئورتاق بولغان چۈشەنچە، پوزىتسىيە ۋە كەيپىياتلىرىدىن زوق ئالالايتتىم. شۇڭا ۋاشىڭتوندىكى، نيۇيوركتىكى دوستلۇرۇمنىڭ شۇنچە تەۋسىيىسىگە قارىماي يۇقارقى ئۆلچەملىرىمگە ماس كېلىدىغان ئوخايو ئۇنۋېرسىتتى، پېنسىلۋانىيە ئۇنۋېرسىتتى ۋە كانزاس ئۇنۋېرسىتتىنى تاللىغانىدىم. ئارزۇلىغىنىمدىكىدەك مېنى قوبۇل قىلغان كانزاس ئۇنۋېرسىتتى جايلاشقان شەھەر كىشىلىرى ئەنئەنىچى، دىندارلىقا مايىل، تىنچ، ئازادە بولۇپ چىقتى. دەسلەپتىلا كۆزۈمگە چېلىقىپ مېنى قىزىقتۇرغىنى كىشىلەرنىڭ ئىشىك ئالدىلىرىغا توختۇتۇپ قويۇلغان قولۋاقلار، يوغان دەرەخلەرنىڭ ئۈستىگە قوندۇرۇلغان كاتەكتەك كىچىك ئۆي ۋە ئۆيلەرنىڭ ئۆگزىسىگە سېلىنغان «تۆل كەپىسى» دەپ ئاتىلىدىغان كىچىك بالىخانا بولدى. ئېنگىلىزچىدە قولۋاق، كىمە، پاراخوت دېگەن سۆزلەرگە ئايالىق تۇسى بېرىلىپ ئامراقلىق ۋە شەيدالىق بەكمۇ ھىسسىياتلىق ئىپادىلىنىدىكەن.

دائىم تەييار تۇرۇدىغان قولۋاق، «تۆل كەپىسى» بىلەن دەرەخ ئۈستىگە سېلىنغان كاتەكسىمان ئۆيىنى ئامېرىكىلىقلار دىڭىزچىلىقتا باغلاپ چۈشەندۇرىشىدىكەن. بۇلارنى بۇ يەرگە ياۋرۇپا كۆچمەنلىرى ئامېرىكىغا يەرلىشىپ ياشاش جەريانىدا ئومۇملاشتۇرغانىكەن. تونۇشلىرىمنىڭ ئېيتىشچە ئېرى دېڭىزغا بېلىق تۇتقىلى كەتكەن شىمالىي ياۋرۇپالىق ئاياللار ئۆيىنىڭ ئۆگزىسىدىكى كىچىك كەپىگە چىقىپ ئۇزاقلاردىكى ئېرىنى ساقلايدىكەن. بەزى تەلەيسىزلەرنىڭ ئېرى دېڭىزغا بىر كەتكەنچە قايتىپ كەلمەيدىكەن. بىچارە ئاياللار ئەرلىرى بىر چاغلاردا كېلىپ قالىدىغاندەك تۆيغۇدا كۈن كۈنلەپ ئاشۇ كەپىدە ئولتۇرۇپ كېتىدىكەن. شۇڭا بۇ ئۆيلەر تۆل كەپىسى دەپ ئاتىلىپ قالغانىكەن. دەرەخ ئۈستىگە سېلىنغان كاتەكسىمان ئۆيلەرمۇ ئەسلى كىشىلەرنىڭ دېڭىزنى كۆزۈش ئېھتىياجى ئۈچۈن سېلىنغانىكەن. ئامېرىكىغا بارغان دەسلەپكى بىر نەچچە ھەپتىدە ئامېرىكىلىقلارنىڭ دېڭىزغا قانچىلىك ئىشتىياقى بارلىقىنى ئىسپاتلايدىغان بىر قانچە ئىشقا شاھىد بولدۇم.

لاۋرېنس دېگەن بۇ شەھەر دېڭىزدىن يىراق بولغاچقا يازدا سۇغا چۆمۈلۈپ، ئاپتاپقا قاقلىنىپ كۆنگەن ئامېرىكىلىقلار بۇ يەرگە بىر چوڭ كۆل بەرپا قىلىپ ئۇنىڭغا دېموكراتلار پارتىيىسىدىن بولغان پىرېزىدېنت بىل كىلىنتوننىڭ نامىنى بېرىشىپتۇ. چۈنكى كانزاس گەرچە ئامېرىكىنىڭ ئوتتۇرىسىغا جايلاشقان، ئەتراپىدا جۇمھۇرىيەتچىلەر پارتىيىسىنىڭ تەرەپتار شتاتلىرى كۆپ بولۇشىغا قارىماي دېموكراتلار پارتىيىسىنى قوللايدىغانلار كۆپ سانلىق شتات

ئىكەن. (شۇ سەۋەپتىنمىكىن بىزنىڭ مەكەپتىكى ئوقۇغۇچىلار ئۈچۈن ھازىرلانغان ھەقسىز گېزىتلەر ئىچىدە دېموكراتلار پارتىيىسىنىڭ تەشەببۇسلىرىغا مايىل «نىيويورك ۋاقتى گېزىتى» بار، ئەمما جۇمھۇرىيەتچىلەرگە مايىل «ۋاشىگتون پوچتا گېزىتى» قويۇلمىغان ئىدى) . كىشىلەر ئارام كۈنلىرى كۆل ئەتراپىغا قولۋاقلىرىنى ئورۇنلاشتۇرۇپ، چېدىرلىرىنى تىكىشىپ كۈندۈزلىرى ئاپتاپقا قاقلىنىپ سۇغا چۆمۈلسە، كېچىلىرى سالقىنلاپ كۆل مەنزىرىسىنى تاماشا قىلىدىكەن. ئۆيلىرىدە سۇ كۆلچىكىنىڭ بولۇشى قېرى ياش لاۋرېنسلىقلارنىڭ بولۇپمۇ بالىلارنىڭ بەك كۈچلۈك ئارزۇسى ئىكەن. قىش كۈنلىرى ئۈچۈن مەخسۇس زاللىق كۆلچەكلەر ياسالغان بولۇپ ھەر ئاينىڭ تۈنجى جۈمە كۈنى بالىلار ئۈچۈن ئەڭ ئەرزان مۇلازىمەت قىلىدىكەن.

لاۋرېنستىكى پۇلللۇق كىشىلەرنىڭ دېڭىز بويىدىكى شەھەرلەردە مەخسۇس ئۆيلىرى بولىدىكەن. ئەتىل كۈنلىرى ۋاقتىنى شۇ ئۆيلىرىدە ئۆتكۈزىشىدىكەن. ماگا قىزىقارلىق تۇيۇلغىنى بۇ كىشىلەرنىڭ يازدىكى ئىككى ئۈچ ئايلىق راھەت ئۈچۈن دېڭىز بويىدىن مەخسۇس ئۆي سېتىۋېلىشى بولدى. بەلكىم دېڭىز بويىدىكى شەھەرلەردە يازدا مېھمانخانىلار بەك بېسىق بولۇپ كەتسە كېرەك. ياكى مېھمانخانىدا ياتقاندىن ئۆز ئۆيىدە تۇرۇش راھەت بولغاچقا شۇنداق قىلىنىدىغان بولۇشى مۇمكىن. يازلىق تەتىلدە مەكتىپىمىز ۋە يەنە بىر مەكتەپنىڭ ئوقۇغۇچىلىرى كۆپ سانلىقنى ئىگىلەيدىغان بۇ شەھەر قۇرۇق شەھەرگە ئايلىنىپ قالاتتى. ئوقۇغۇچىلار تەتىللىك ئارام ئېلىش ۋە ئىشلەشكە شەرقى ۋە غەربى قىرغاقتىكى دېڭىز بويى شەھەرلىرىگە كېتىپ قېلىشاتتى. ئوقۇتقۇچىلار دېڭىز بويلىرىغا ئارامغا كېتىشكەچكە يازلىق تەتىللىك دەرسلەرنىمۇ ئاساسەن ئاسپىرانتۇرىيەلەرنىڭ ئوقۇغۇچىلىرى ئۆتەتتى.

ئامېرىكىلىق قىز ئاياللاردىكى ئاپتاپقا قاقلىنىپ تېرىسىنى بۇغداي ئۆڭ قىلىش ئادىتىمۇ بۇلارنىڭ دېڭىزچىلىق ئەنئەنىسى بىلەن مۇناسىۋەتلىك. تېلېۋىزورلاردىن تېرىسىنى بۇغداي ئۆڭ قىلماقچى بولغان قىزلارنىڭ تۈرلۈك سۈنئىي ئۇسۇللارغا مۇراجەت قىلىپ ھاياتىنى تەھلىكىگە قويغىنى مېنى تاڭ قالدۇرى. قارىغاندا ئاپتاپقا قاقلىنىش، قىزارغان، كۆيۈپ بۇغداي ئۆڭ ھالەتكە كەلگەن تېرىنى ساغلام بىلىپ ھەۋەس قىلىش ئۇلارنىڭ ئۇزاق مەزگىل دېڭىز بويىدا ياشىغانلىقى بىلەن مۇناسىۋەتلىك بولسا كېرەك. ھەيكەلتاراشلىق، رەسساملىق قاتارلىق ئىنسانىنىڭ جىسمانى گۈزەللىكىنى تەسۋىرلەشنى ئوبيېكت قىلغان سەنئەتنىڭ ياۋرۇپالىقلار ۋە ياۋرۇپالىق كۆچمەنلەر بەرپا قىلغان دۆلەتلەردە ئەۋج ئېلىشى ۋە قارشى ئېلىنىشى بۇلارنىڭ دېڭىزچىلىق مەدەنىيتى بىلەن مۇناسىۋەتلىك بولۇشى مۇمكىن. پەرەز قىلىشقا بولىدۇكى، بىپايان دېڭىزدىن ھوزۇرلىنىش، دېڭىزغا تايىنىپ تىرىكچىلىك قىلىش تەبئىي ھالدا يالىڭاچلىقنى تەقەززا قىلىدۇ. يالىڭاچ بەدەننى

ئوبىكتى قىلغان رەسساملىق ۋە ھەيكەلتاراشلىقنىڭ دىئىز بويلىرىدا يالىڭاچ يۈرۈشكە ئادەتلەنگەن ياۋۇرپالىقلاردا شەكىللىنىشى ۋە تەرەققىياتقا ئېرىشكەنلىكى ئەقىلگە ئۇيغۇن، ئەلۋەتتە.

نە ئۈچى، نە چېكى يوق قۇملۇقلارنى شىپىدلەرنىڭ ئۆلمەس روھىدەك توغراقلار، يۇلغۇنلار، جىگدىلەر بىلەن ئىھاتىلەپ، يازلىرى يايلاقلاردا ئات چاپتۇرۇپ، قىشلىرى كۆجۈم مەھەللىلەردە مەشرەپ گۈلخانلىرى بىلەن قەھرىتان تۈنلەرنى يورۇتۇپ ياشاپ كەلگەن ئۇيغۇرلاردا ئامېرىكىلىقلارنىڭ دېڭىزچىلىق ئەنئەنىسىگە تۈپتىن ئوخشىمايدىغان يوسۇن شەكىللەنگەن. بىپايان يايلاق، كۆز يەتكۈسىز قۇملۇق ۋە دەريا ئېقىنلارنى بويلاپ مارجاندەك تىزىلغان بوستانلىقلارنى ماكان قىلغان ئۇيغۇرلار يۇقارقى تەبىئىي شارائىتلارغا ماس ئىگىلىك شەكىللىرىنى بارلىققا كەلتۈرگەن. ئۇيغۇرلاردا چارۋىچىلىق، باغۋەنچىلىك، دېھقانچىلىق، ئوۋچىلىق قاتارلىق ئىگىلىك شەكىللىرىنىڭ تەڭلا مەۋجۇد بولۇپ تۇرۇشى ئۇلارنىڭ مەدەنىيىتىنى تىپىك تېرىمچى مىللەتلەردىن پەرقلەندۈرگەن. شۇڭا ئۇيغۇر ئەجدادلىرى قۇرغان كۆك تۈرك خانلىقى، ئورخۇن ئۇيغۇر دۆلىتى (ئېنگىلىزچە ۋە تۈركچە مەنبەلەردە ئۇيغۇر ئېمپىرىيىسى دەپ ئېلىنىدۇ) ، قاراخانىلار خانلىقى، ئىدىقۇت ئۇيغۇر خانلىقى (قەدىمكى ئۇيغۇر مەنبەلىرىدە ئۇلۇق ئۇيغۇر ئېلى دەپ يېزىلغان) قاتارلىقلاردا قىشلىق ئاستانە ئىككىنلىكلەر بىلەن قۇرشالغان شەھەرلەردە، يازلىق باشكەنت يايلاقلاردا بولۇشتەك ئەنئەنە شەكىللەنگەن. بۇ ئەنئەنە ئۇيغۇرلارنىڭ چارۋىچىلىق بىلەن دېھقانچىلىقنى ئورتاق ئىگىلىك شەكلى قىلغانلىقى بىلەن مۇناسىۋەتلىك. ھېلىمۇ غۇلجا، چۆچەك، بورتالا ئۇيغۇرلىرىدا يازنى يايلاقتا، قىشنى شەھەردە ئۆتكۈزۈش ئەنئەنىسى بار. ئۇيغۇرچىمىزدىكى يايلاق سۆزىمۇ قەدىمكى ئۇيغۇرچىدا يايلاق يازلاق (يازلايدىغان يەر) كەلىمىسى بىلەن ئوخشاش مەنىدە ئىدى. ئۇيغۇرچىمىزدىكى ئېكىنزار، كەنت دېگەنلىك قىشلاق (قىشلايدىغان يەر) دەپ ئىپادىلىنەتتى. بۇ ئۇيغۇرلارنىڭ يازنى يايلاقتا يايراپ، قىشنى شەھەر-يېزىدا قىشلاپ ياشىغان ھاياتى بىلەن مۇناسىۋەتلىك. ئۇيغۇرلارنىڭ باشقا تېرىمچى مىللەتلەرنىڭ تەتۈرىسىچە ئاتقا، گۆشكە ئالاھىدە ھېرىسمەنلىكىمۇ ئۇيغۇر تۇرمۇشىدىكى ئارىلاشما ئىگىلىك شەكلى بىلەن مۇناسىۋەتلىك.

ئۇيغۇرلارنىڭ تۇرمۇشىغا سىڭىپ كەتكەن تۈرلۈك چەك ۋە پەرھىزلىرىگە ئۇيغۇرلارنىڭ باغ-دالا تۇرمۇشىغا خاس يوسۇنى ۋە ئاتا بوۋىلاردىن مىراس ھېكمەتلەر چوڭقۇر تامغا باسقان. مەسىلەن، ئۇيغۇرلارنىڭ داستىخانغا قۇرۇق، يۆل يەل يىمىشلەردىن پار كەلتۈرۈپ تىزىشلىرىغا، تاماقلارنىڭ قويۇق سۇيۇقلىقىنىڭ مۇۋاپىقلاشتۇرۇلۇپ تارتىلىشلىرىغا ئەجدادلارنىڭ مېھمانلارنىڭ

زوق ئىشتىياقىغا، مىجەز خۇسۇسىيەتلىرىگە، تاماقلارنىڭ سىڭىشلىك سىڭىشسىزلىكلىرى ھەققىدىكى چۈشەنچىلىرى سىڭگەن. يېپەك يولى بويىدا نەچچە ئون ئەسىر سارايۋەنلىك قىلغان خوجايىن مىللەتتىلا بۇنداق مول داستىخان ھازىرلاش يوسۇنى ۋە يېمەكلىكنىڭ خۇسۇسىيىتى بويىچە تىزىش ۋە يېيىش ئىلمىيلىكى بولىدۇ. ئۇيغۇرلارنىڭ كۆل كولاپ ئەتراپىغا سۆگەت قويۇشىغا سۇغا چۈشكەن سۆگەت يوپۇرمىقىنىڭ سۇنى تازىلاش خۇسۇسىيىتى نەزەرگە ئېلىنغان. سۇنى كۆلگە باشلاپ ئېچىشكە قاتتىق سۇنى يۇمشۇتۇپ ئىچىشتەك ئىلمىيلىك يوشۇرۇنغان ۋە سۇ مەنبەسىنىڭ تۇراقلىق بولماسلىقىغا بولغان ھۇشيارلىق ئەكس ئەتكەن. بۇلار تەكلىماكاندەك دۇنيا بويىچە ئىككىنچى چوڭ كۆچمە قۇملۇقنى توسۇن ئاتنى بويسۇندۇرغاندەك قولىغا ئۆگىتىپ ئوتتۇرا ئاسىيانىڭ ۋە شەرقى ئاسىيانىڭ ئېكولوگىيىلىك تەڭپۇڭلۇقىنى تارىختىن بۇيان ھەقسىز قوغداپ تەڭشەپ كەلگەن مىللەتتە بولىدىغان پاراسەت. سۇنى «خارلىقىغا قالىمىز» دەپ ئىسراپ قىلماسلىق يوسۇنىغا دىيارىمىزدىكى سۇ كەملىك سەۋەپ بولغان. ئېقىن سۇغا تۈكۈرمەسلىك، تەرەت قىلماسلىق، ئەخلەت تۆكمەسلىك قاتارلىق ئۇدۇملىرىغا يۇقۇملۇق كېسەللىكلەرنىڭ سۇ ئارقىلىق تاراپ كېتىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىشتەك تىببىي بىلىم مۇجەسسەملەنگەن. يازلىرى سۇغا چۈشۈپ ئاپتاپقا قاقلانماسلىقىغا يۇرتىمىزدا ياز كۈنلىرى ئولتۇرا بىنەپشە نۇرنىڭ ئىنسانغا زىيانلىق ئىكەنلىكىگە بولغان تونۇش ئىپادىلەنگەن. ئېرىق ئۆستەڭ ۋە يول بويلىرىغا كۆچەت قويۇشى، ئۆي سېلىشتىن بۇرۇن ئەتراپىقا كۆچەت قويۇشى يۇرتىمىزنىڭ قۇم بورانىنىڭ ئالدىنى ئېلىشتىكى تەدبىرنىڭ ئىپادىسى. ئۆجمىنى شەخسى باغقا ئەمەس ئىشىك ئالدىغا، يول بويلىرىغا قويۇش، يوللارغا كۆپتە مۇزدەك سۇ قويۇپ قويۇشلارغا ئۇيغۇرلاردىكى تەبىئەتكە بولغان مۇھەببەت، غېرىپ مۇساپىرلارغا بولغان خالىس ياردەم، بارلىق ئىنسان ئەۋلادىغا بولغان مىننەتسىز سۆيگۈ سەۋەب بولغان.

دېڭىزنىڭ جىمجىتلىقى، رەھىمسىزلىكى، پايانسىزلىقى؛ قولۋاقلىق بېلىق تۇتقاندىكى يالغۇزلۇق ئامېرىكىلىقلارغا ئۆزىگە پۇختا بولۇشنى، ھەر قانداق مۇشكۈلاتقا يۈزمۇ يۈز تاقابىل تۇرۇشنى، ھەرقانداق تەھدىتكە ئوچۇق بولۇشنى، سۆيگۈ ۋە نەپرەتنى ئالەمگە كۆندەك ئاشكارىلاشنى ئۆگەتكەن بولسا، چېكى يوق قۇملۇق، پايانسىز يايلاق، قاشاسىز باغلار ئۇيغۇرلاغا چېكى يوق سۆيگۈنى، بەدەلسىز بېغىشلاشنى، ھەرقانداق مۇشكۈلاتنى مېھىر ئىچىدە ئېرىتىۋېتىشنى ئۆگەتكەن. ئامېرىكىلىقلار سۆيگۈنى، مەھلىيالىقنى ۋە گۈزەللىكنى شەكىلدە ئىپادىلەشكە كۆنگەن بولسا، ئۇيغۇرلار ئۇنى مىننەتسىز ھەرىكەتكە ئۇنسىز سىڭدۈرىۋېتىشنى ئۇدۇم قىلغان. ئامېرىكىلىق ئۈچۈن گۈزەللىك تۇتۇپ ھوزۇرلانغىلى، كۆرۈپ بەھرىلەنگىلى بولىدىغان مەۋجۇدىيەت بولغان

بولسا ئۇيغۇر ئۆچۈن گۈزەللىك دىلدىنلا ئورۇن ئېلىپ تىلغا سىغمايدىغان، تۇتسا تورۇپ، ئۆپسە ئۆچۈپ كېتىدىغان پىنھانلىق-مەۋھۇمىيەت بولۇپ تۇيۇلغان. ئەلۋەتتە، بۇ پەرقلەرنى شەكىللەندۈرگەن ئامىللار ئىگىلىك شەكلى ۋە تەبئىي موھىتقىلا باغلىق ئەمەس.

مېھماندوست ئۇيغۇلار ۋە تۆرنى بەرمەس ئامېرىكىلىقلار

ئامېرىكىلىق دوستلۇرۇمنىڭ ئۆيىدە مېھمان بولغاندا بىر ئىش ماڭا بەك قىزىق تۇيۇلدى. ئامېرىكىلىقلار ئۆيىگە كەلگەن مېھماننى تۆرگە باشلىمايدىكەن. بۇ يەردە تۆر دېگەنىم شەرقنىڭ ئۇدۇل تەرىپى دېگەنلىك. بۇ «تۆر» دە ئادەتتە ئەر ساھىپخان ئولتۇرىدىكەن. مەسىلەن، مەن دوستۇمنىڭ تەكلىپى بىلەن ئۇنىڭ دادىسىنىڭ ئۆيىگە مېھمانغا بارغان بولسام تۆردە دادىسى ئولتۇرىدىكەن. ئەگەر مەن دوستۇمنىڭ ئۆيىگە تەكلىپ قىلىنغان بولسام، بۇ سورۇنغا ئۇنىڭ ئاتا-ئانىسمۇ تەكلىپ قىلىنغان بولسا دوستۇم تۆردە ئولتۇرىدىكەن. ئاتا-ئانىسى مېھمانلار قاتارىدا ئولتۇرىدىكەن. تۇل ئايال پروپېسسورلارنى بۇ قائىدىگە تازا ئەمەل قىلىپ كەتمەيدىغاندەك ھىس قىلدىم. ئۇلارنىڭ ئۆيىدە بۇ ئىش كۆزۈمگە چېلىقمىدى. بىر قېتىم بىر ئۇيغۇر مېھمان ئېسىدە يوق ئامېرىكىلىقنىڭ ئۆيىدە تۆردە ئولتۇرۇپ قاپتۇ. بۇ چاغدا ساھىپخان ھېچ تۈزۈت قىلىپ ئولتۇرمايلا مېھمانغا «بۇ دېگەن مېنىڭ ئورنۇم، سەن خاتا ئولتۇرۇپ قاپسەن. بۇ ئورۇندىن باشقا ئورۇندا ئولتۇرغىن» دەپ قوپۇرىۋېتىپتۇ.

بىر دوستۇمنىڭ ئۆيىگە مېھمانغا بېرىپ تەكلىپ بويىچە قونۇپ قالدىم. ئەتىسى قارىسام دوستۇمنىڭ ئانىسى ئۆزى ناشتا قىلىپ ئولتۇرۇپتۇ. بىزگە ناشتىلىق يوق. شۇنىڭ بىلەن دوستۇم ئىككىمىز سىرتتا چىقىپ قورساقنى غەملەپ كەلدۇق. شۇ كۈنى كەچلىك تاماقتىن كېيىن ئامېرىكىلىقلارنىڭ ئادىتى بويىچە تاتلىق تۈرۈملەردىن يېدۇق. ھازىرلىغان نەرسىلەر خېلى بارەدەك قىلغان لېكىن بىزگە ئازراقلا قويۇپ قالغىنىنى توڭلاتقۇسىغا سېلىپ قويدى. داستىخان بىر پەستە قۇرۇقدىلىپ قېلىۋاتسىمۇ ئايال ساھىپخان توڭلاتقۇسىدىن ھېلىقى تاتلىقلارنى چىقارمىدى. مەن ئامېرىكىدا تۇرۇش جەريانىدا ئۇنداق مېھماننى تاماقتىن كېيىنكى تاتلىق تۈرۈمگە چارقىرىپ قويۇپ داستىخانغا شۇنىڭدىن باشقا ھېچ نېمە تىزمايدىغان ئامېرىكىلىقلارنى خېلى كۆردۈم.

ئامېرىكىلىقلار ئادەتتە بەك ئىززەتلىك ۋە يېقىنلىق يۈزىسىدىن بولمىسا باشقىلارنى ئۆيىگە مېھمانغا چاقىرمايدۇ. چۈنكى ئۆي ئۇلارنىڭ خۇسۇسى ھاياتىدىكى ئارامگاھ بولغاچقا باشقىلارنى ئاسان يېقىن يولاتمايدۇ. باشقىلارغا ئۆيىنىڭ ئادرېسىنى دەپ بەرمەيدۇ ھەم سورۇمايدۇ. ئەمما

سىرىتتا، رېستورانلاردا بىر بىرىنى مېھمان قىلىش تولىمۇ نورمال بىر ئىش. يۇرتىمىزدا رېستورانپەرەسلىك ئەۋج ئالغان يىللاردا ئۆيدە قوي ئۆلتۈرسە ئەزىزلەنمىگەندەك كەيپىياتتا بولۇپ رېستورانغا چاقىرسا ھاياجانلىنىدىغان پۇچەكلىك باش كۆتۈرگەن ئىدى. مەن بۇنىڭدىكى سەۋەبنى بىر قىسىم كىشىلەرنىڭ ھۆرمەتنى، ئەزىزلىكنى جامائەت ئالدىدا يەپ ئىچىپ كۆرەڭلىك، داغۋازلىق قىلىشتىن ئىزدەۋاتقانلىقىغا باغلاپ چۈشىنىمەن. يەنە بىرى ئۇيغۇرلاردا ئۆيدە ھاراقخورلۇق قىلىش ھەزەر قىلىنىدىغان خاھىش بولغاچقا رېستوراننىڭ بۇنىڭغا قولايلىق ياراتقانلىقىغىمۇ مۇناسىۋەتلىك.

ئۇيغۇرلاردىكى مېھماننى تۆرگە باشلاش ئادىتى بىلەن ئامېرىكىلىقلاردىكى مېھمانغا تۆرنى بەرمەسلىك ئوتتۇرىسىدا ھالقىلىق تەپەككۇر پەرقى بارمىكىن دېگۈم كېلىدۇ. مەنچە ئامېرىكىلىقلارنىڭ ھەر قانداق ئەھۋالدا تۆرنى بەرمەسلىكىگە ئۇلارنىڭ مۇتلەق مەنچىللىكنى مەركەز قىلغان تەپەككۇر ئادىتى سەۋەپ بولغان. بۇ خىل تەپەككۇردا شەخسنىڭ خاھىشى، ئېھتىياجى، غايىسى ئالدىنقى ئورۇنغا قويۇلىدۇ. ئامېرىكىلىقلاردا ھاياتتىكى بارلىق تۇغرا-خاتا، ياخشى-يامان، پايدىلىق پايدىسىز قاتارلىق ئامىللارغا ھۆكۈم قىلىشنىڭ ئاچقۇچى شەخسنىڭ قولىدا. بۇ ئاچقۇچنى قانداق قوللۇنۇش شەخسنىڭ ھوقۇقى. پەقەت قانۇنغا خىلاپ بولمىسىلا بۇنداق تەپەككۇر چەكلىنىشتىن مۇستەسنا. ئامېرىكىلىقلارنىڭ بۇنداق تەپەككۇر ئادىتى ئۇلارنىڭ ئائىلىسىگە تۇتقان پوزىتسىيىسىدىمۇ ئەكسلىنىدۇ. ئۇلار ئائىلىۋىي ھاياتتا ئۆزىنى بىرىنجى ئورۇنغا، ئايالى ۋە باللىرىنى ئىككىنجى ئورۇنغا، ئاتا-ئانىسىنى ئۈچىنجى ئورۇنغا قويىدۇ. نەچچە بالىسى بولۇشىدىن قەتئىي نەزەر ئائىلىسىدىن كۆڭلى قالغان ھامان ئاجرىشىدۇ. شۇڭا ئامېرىكىدا بىر بالىسىنى ئۆگەيىنىڭ قولىغا قويىمايمەن دەپ تۇل ئۆتۈپ كەتكەن ئايال ياكى ئەر يوقنىڭ ئورنىدا. مېھماننى تۆرگە باشلاش ياكى تۆردە ئۆزى ئولتۇرۇش ئۇيغۇرلار ۋە ئامېرىكىلىقلاردىكى تەپەككۇر پەرقى ئەمەس بەلكىم ئادەت پەرقى مەسىلىسى بولۇشىمۇ مۇمكىن.

شۇنداق، مېھماننى تۆرگە ئېلىش ئالماسلىق ئادەت مەسىلىسى بولۇشى ئېھتىمال، ئەمما مېھماندارچىلىقتا زىيادە ئىسراپخورلۇق قىلىش، ئۆز ئىقتىسادى ئەھۋالىغا نامۇناسىپ مىھمان ئۇزۇتۇش ئۇيغۇر مېھماندوستلۇقىدىكى پۇچەكلىك بولۇشى مۇمكىن. مەسىلەن، ئۇيغۇردىكى مېھمانخانىسىنى شۇنچە كاتتا بېزەشكە چىدىغان كىشىلەرنىڭ ئاشخانا، مۇنچا، خالا قاتارلىقلارنىڭ راھەت ئازادە، چىرايلىق بولۇشىغا سەل قارىشى باشقىلارنىڭ باھاسى ئۈچۈن ياشايدىغان پۇچەكلىكنىڭ بەلگىسى بولۇشى مۇمكىن. تەپسىلىرەك ئويلاپ باقساق ئامېرىكىلىقلاردا «خەق قانداق ئويلاپ قالار»، «مۇنداق قىلسام سەرت تۇرارمۇ»، «دوست دۈشمەننىڭ ئالدىدا مۇنداق

قىلىپ كۆرستىپ قوياي»، «كىم دېسە، پوستانى دەپ قالسۇن» دېگەن سۆزلەنمىلەرنىڭ كۆپ تىلغا ئېلىنماسلىقىدىن ئۇيغۇردىكى يۇقارقى قاراشنىڭ ئەكسىگە ئوخشايدىغان بىر نەرسىنى ئاڭقارغاندەك بولىمىز. يۇرتلىرىمىزدا ئەۋج ئالغان مېھماندوستلۇق نامىدىكى داغۋازلىق، ھەشەمەتخورلۇقتا بەلكىم، ئۆزىنىڭ ئاجىز رىيال ھالىتىگە يۈزلىنەلمەسلىك ۋە بۇ ھالەتنى باشقىلارنىڭ ئالدىدا پەدەزلەپ كۆرستىش، ئۆزىنى ھازىرقى ھالىتىدىن يۇكسەكرەك تەسەۋۋۇر قىلىش ۋە شۇ تەسەۋۋۇردىكى ئوبرازى ئۈچۈن خەقنىڭ ئالدىدا زورۇقۇشتەك روھىي بىنورماللىق ئەكىس ئەتكەن بولۇشى مۇمكىن. بەلكىم بۇ يەردە ئاساسى شەكىللەندۈرگۈچى ئامىل جەمئىيەتتە ئەۋج ئالغان ۋە ئادەتكە ئايلانغان ساختىلىق، تۆۋەننى سىلىق قۇرۇق گەپ بىلەن ئالداپ يۇقۇرىغا خۇشامەت قىلىش، ھۆكۈمەت پۇلىغا ھەشەمەتلىك يەپ ئىچىپ ئىسراپخورلۇق قىلىش، خەلققە بىرنى ئون كۆرۈشكە ۋە كۆرستىشكە كۆندۈرۈش قاتارلىق جەمئىيەتلەشكەن چىركىنلىكلەر بولۇشى مۇمكىن.

ئامېرىكىدىكى ئۇيغۇرلار مېھماندوستلۇق جەھەتتە ئامېرىكىلىقلاردىن پەرقلىنىدۇ ھەمدە ۋەتەندىكى ئۇيغۇرلارغىمۇ تامامەن ئوخشمايدۇ. مېھماننى ئەھۋالىغا يارىشا ئۈزۈتۈش، مېھمانغا ئۆيدىكى بارنى ئالدى كەيىننى سۈرۈشتۈرمەي ئاتتۇەتمەسلىك ئاللىقاچان ئامېرىكىدىكى ئۇيغۇرلار تەرىپىدىن قوبۇل قىلىنغان. ئەمما ئۇلار ئامېرىكىلىقلاردىنمۇ كەسكىن پەرق قىلىدۇ. مېھماننى ۋەتەندىكىدەك تۆرگە ئالىدۇ. ئۆيدە قوندۇرىدۇ، قولىدىن كېلىشىچە خىزمىتىدە بولۇپ خۇرسەن قىلىشقا تىرىشىدۇ. ئۆيدە بارنى ئىمكان بار قويالىغانچە مېھماننىڭ ئالدىغا قويۇپ قىزغىن كۈتۈۋالىدۇ. ئامېرىكىدىكى تۈركىيە تۈركلىرى بۇ جەھەتتە ئۇيغۇرلاردىن بەكرەك ئامېرىكىچىلىشىپ كەتكەن. ئۇلار تۆرنى مېھماندىن تالاشمىغان بىلەن داستىخاننى ئۇيغۇردەك مول ھازىرلىمايدۇ.

ئۇيغۇرلار ۋە ئامېرىكىلىقلاردا يالغۇز ئاتنىڭ چېكى ۋە دېكى

- ئۇيغۇلار ۋە ئامېرىكىلىقلاردا شەخسنىڭ غەلبىسى ۋە ئومۇمنىڭ تۆھپىسى

بىز ئۇيغۇرلاردا «يالغۇز ئاتنىڭ چېڭى چىقماس، چېكى چىقسىمۇ دېكى چىقماس» دېگەن ماقال بار. بۇ يەردە دېيىلۋاتقان «چاڭ» نى غەلبىگە ئېرىشىش جەريانىدىكى داۋراڭ دېسەك، «داڭ» نى شۇ چاڭلىق جەريان ئېلىپ كەلگەن غەلبە دېيىش مۇمكىن. چاڭلىق جەرياندىن داڭلىق نەتىجە يارىلامدۇ؟ داڭ چىقىشتىن بۇرۇن چوقۇم چاڭ چىقىرىش كېرەكمۇ؟ مەنچە داڭ

چىقىرىشتىن بۇرۇن چاڭ چىقىرىشقا ئالدىراش «ھەممە ئىش نەتىجە ئېتىبارى بىلەن گۈزەل» دېگەن تەلىمگە خىلاپ كېلىدۇ. ئىشنى باشلا باشلىماي چاڭ چىقىرىشنى ئويلاش غەلىبە جەريانىدىكى يالغۇزلۇققا، زېرىكىشكە چىدامسىزلىق قىلىش دېمەكتۇر. بۇنداق چاڭ-داۋراڭسىز ئىش قىلالماسلىق، يالغۇز ئاتنىڭ-شەخسنىڭ ئاۋامغا ئوخشمايدىغان غەلىبىسى خاھىشى، مەيلى، تۈيغۇلىرىنى جىنايەتتەك كۆرۈپ تەقىپلەش، ئىنساننىڭ ئىجادىيەت، تۆھپە ۋە مۇۋەپپەقىيەتلىرىنى ئومۇمنىڭ پاسىبانلىقىغىلا باغلاپ قويۇش نەدىن كەلگەن؟ «خەق نېمە بولسا بىز شۇ»، «توپقا كىرىۋالساڭ شامال تەگمەيدۇ» دېگەندىكى مەنتىقە شەخسنىڭ ئەركىنى ۋە بەختىنى ئومۇم ئىچىدە بىخوتلاشتۇرۇش، ئۇخلۇتۇش، شەخسنىڭ قەدىر قىممىتىنى دەريادىكى خەسكە، قۇملۇقتىكى قامغاققا ئوخشاش ئەرزىمەس قىلىشمۇ؟ بۇ قاراشلارنىڭ ئۇلى قانداق قويۇلغان؟

بۈگۈنكى ئۇيغۇر ماقاللىرىغا قارايدىغان بولساق ئومۇمنىڭ ئىتتىپاقلىقى، خاتىرجەملىكى، بىرلىكنىڭ قۇدرىتى تەكتلەنگەن ماقاللار ھەققەتەن جىق، ئەكسىچە شەخسنىڭ مۇستەقىللىقى، ئىجادچانلىقى، دەخلىسىزلىكى ئۇرغۇلانغان ماقاللار يوقنىڭ ئورنىدا. بەلكىم بىزگە كىتاپ ھالىتىدە يېتىپ كەلگەن ئۇيغۇر ماقاللىرى كوپراتسىيەلىشىش ھەرىكىتى تەشەببۇس قىلىنىۋاتقان، كوللىكتىپ ئىگىلىك تەشەببۇس قىلىنىپ خۇسۇسىي مۈلۈكچىلىك تەقىپ قىلىنىۋاتقان زاماندا توپلانغان بولغاچقا كىشىلىك خاسلىق، شەخسنىڭ ھۆرلۈكى، شەخسنىڭ مۇۋەپپەقىيىتىگە دائىر ماقاللار قەستەن چىقىرىپ تاشلانغان بولۇشى مۇمكىن. جوڭگۇنىڭ ئالتىدىن بىرىنى تەشكىل قىلىدىغان دىيارىمىزدا كوللىكتىپ ئىگىلىك ۋە ئۇنىڭ تۈغۈندىسى بولغان پىلانلىق ئىگىلىك بەك ئۇزۇن داۋاملىشىپ كەتكەنچىكمۇ، يا كوللىكتىپ ئىگىلىك يوقۇلۇپ ئۇزۇنغا بارماي مىڭلەرنىڭ بوش يەرلىرى بۆلگۈنچىلىككە قارشى تۇرۇش، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقنى كۈچەيتىش تەشۋىقاتلىرى بىلەن ئوسا قىلىنىپ كەتكەچكىمۇ شەخسنىڭ رولى، قۇدرىتى، تۆھپىسى ئىزچىل نەزەرلەرنىڭ سىرتىدا قالدى. مەنچە جەمئىيەتتىكى ئىنساننىڭ مۇستەقىللىقى، ئىجاتچانلىقى ۋە غورۇرىنىڭ دەخلىسىزلىكى بىلەن جامائەتنىڭ مەنپەئەتى ۋە يۈز ئابرويى ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەت ھەققىدىكى تونۇش، شەخسنىڭ غەلىبىسىدە ئومۇمنىڭ تۆھپىسىگە بولغان تونۇشتىكى ئوخشىماسلىق، ئىتتىپاقلىق بىلەن ھەمكارلىق ئۇقۇمى ئۆز ئىچىگە ئالغان مەنە ۋە بۇلارنىڭ تەركىبلىرى، تەشكىللىنىشى ھەققىدىكى پوزىتسىيە ۋە قاراشلاردىكى ھاڭلار بۈگۈنكى ئۇيغۇرلار بىلەن ئامېرىكىلىقلاردىكى ھالقىلىق چۈشەنچە پەرقىدۇر.

قىزىق يېرى مەن ئامېرىكىدا تۇرۇۋاتقان چېغىمدا مەيلى تۈركىيەدىكى، گېرمانىيەدىكى ۋەياكى ئامېرىكىدىكى ئۇيغۇرلار بولسۇن ھەممىسىنىڭ ئاغزىدىن «بىرلىك، ئىتتىپاقلىق»

ھەققىدىكى شۇئار كۆپ تۆكلەتتى. بۇنداق شۇئارنىڭ تولا تۇۋلىنىشى بىر ياقتىن كىشىگە موھىم ئۇقۇملارنىڭ تەكىتلىنىشىدەك تۇيۇلسا، يەنە بىر ياقتىن ئەمەلگە ئاشماس كونا تەشۋىقاتنىڭ ئەزۋەيلىنىشىدەك تۇيغۇ بېرەتتى. مۇشۇنداق تەشۋىقاتلارنىڭ كاساپىتىدىن بولسا كېرەك بىر ئوبدان تەنقىد ۋە پىكىرلەر «ئۇيغۇرلارنىڭ ئىتتىپاقلىقى ۋە بىرلىكى ئۈچۈن زىيانلىق» دېگەن قالپاقلارغا مەھكۇم قىلىنىپ يوققا چىقىرىلاتتى. مۇشۇنداق تەنقىد ۋە پىكىرلەر بولغان ئىنتېرنېت تورىدىكى مۇنبەرلەرنى كۆرۈۋېتىپ ئۆزەمنى ئامېرىكادا تۇرۇۋاتقاندەك ئەمەس، قەشقەردىكى سىياسىي ئۆگىنىشتە بولۇۋاتقاندەك تۇيغۇغا كېلىپ قالاتتىم. ھەق ناھەق، توغرا خاتا ھەققىدىكى ئەقلى تەپەككۇر ۋە ھۆكۈملەرنىڭ قانداقتۇر مەۋھۇم ئومۇمىي مەنپەئەت ۋە قۇدرەتنىڭ سايىسى ئاستىدا ئىنكاسسىز غايىپ بولۇشى مېنى ئويغا سالاتتى. ئوبامانى تىللىسا بولىدىغان دۆلەتتە ياشاۋاتقان ئۇيغۇرلارنىڭ ئۇيغۇردىن چىققان بىرەر نوپۇزلۇقنىڭ قىلغان ئەتتەكەنلىرى ھەققىدىكى پەرقلىق قاراشلىرىنى جامائەتنىڭ ئالدىدا يۈزمۇ يۈز ئوتتۇرىغا قويۇلمايتتى. بىرەر مەسىلىگە يولۇققاندا دائىم ئىتتىپاقلىق ھەققىدىكى سۆلھىي سالالار مۇنازىرىنىڭ ئەقىلگە ئۇيغۇن خۇلاسىگە ئېرىشىشىنى كۆپۈككە ئايلاندۇراتتى.

ئامېرىكىدا مەيلى مەكتەپتىكى دەرس، تەجرىبە ياكى تەتقىقاتتا بولسۇن ئىتتىپاقلىق تەكىتلەنمەيدۇ. جوڭگودا بولۇپمۇ دىيارىمىزدا تولا بەك تەكىتلىنىدىغان ئىتتىپاقلىق دېگەنگە تەڭداش تەكىتلىنىدىغان سۆز ئامېرىكىدا ھەمكارلىقتۇر. دىيارىمىزدا تەكىتلىنىدىغان ئىتتىپاقلىقتا شەخس پەقەت ئەگەشكۈچى، بويسۇنغۇچى، ئۆز خاسلىقىنى قۇربان قىلىش بەدىلىگە جامائەتنىڭ ئىنتراپىغا ۋە پاناھىغا سىغىنغۇچى. ئامېرىكىدا تەشەببۇس قىلىنىدىغان ھەمكارلىقتا بولسا شەخسنىڭ خاسلىقى مۇئەييەنلەشتۈرۈلىدۇ ۋە ئەڭ مۇۋاپىق شەكىلدە تولۇق جارى قىلدۇرۇلىدۇ ۋە ياكى شۇنىڭغا شارائىت ھازىرلىنىدۇ. ھەمكارلىق قاتناشقۇچىلارنىڭ قابىلىيىتى، بەھرلىنىشى ۋە شىرىكلىشىشى بەدىلىگە ۋۇجۇتقا چىقىدۇ. ھەمكارلىقتا پائالىيەتنى تەشكىللىگۈچى پەقەت ئىشتىراكچىلارنىڭ ئورتاق ئارزۇسىنى تېپىپ چىقالايدىغان ۋە ئايرىم ئەۋزەللىكلەرنى ماھىرلىق بىلەن بىرلەشتۈرەلەيدىغان قابىلىيىتى بىلەن ئوتتۇرىغا چىقىدۇ. دىيارىمىزدا تەكىتلىنىدىغان ئىتتىپاقتا تەشكىللىگۈچى قاتناشقۇچىلارنىڭ خىزمەت ھاياتىدا مۇتلەق ھوقۇققا ئىگە بولىدۇ. تەشكىللىگۈچى ئىشتىراكچىلارنىڭ خاھىشلىرىنى باشقىلارغا نائىنىق پەقەت ئۆزىنىڭ نەزىرىدىلا مەۋجۇد بولغان ئورتاق مەنپەئەتكە دەپىن قىلىۋېتىدۇ. تۆۋەندىكى مېنىڭ بېشىمدىن ئۆتكەن بىر ۋەقە بىز ئۇيغۇرلارنىڭ ۋە ئامېرىكىلىقلارنىڭ تەشكىللىگۈچىنىڭ نوپۇزىغا بولغان قارىشى ۋە پوزىتسىيەسىدىكى پەرقنى ئەكس ئەتتۈرىدۇ.

ئامېرىكىدىكى ئوقۇۋشۇمنىڭ بىر يىلى بىر تەتقىقات پروگراممىسىغا قاتنىششىقا تىزىملاتتىم. پروگراممىا يازلىق تەتىلگە ئورۇنلاشتۇرۇلغان بولغاچقا باشقا ئىشىم يوق ئىدى. يازلىق تەتىل كەلگەندە تۇيۇقسىز بالام ۋە ئايالىمنىڭ پاسپورتى چىقىپ قېشىمغا كېلىدىغان بولدى. قانداق قىلىش كېرەك؟ ئەمەلىيەتتە ئائىلەمنىڭ كەلگەنلىكىنى باھانە قىلىپ بارماسلىقىم تامامەن مۇمكىن ئىدى. ئايالىم ۋە بالامنى ئېلىپ باراي دېسەم دەسلەپتە گەپ ئۇنداق دېيىلمىگەن ئىدى. ناۋادا مېڭىشقا بىر قانچە كۈن قالغاندا بۇ ئىشنى تىلغا ئالسام تەشكىللىگۈچىنىڭ نارازىلىقىنى قوزغاپ قويۇشۇم ۋە بۇ سەۋەبلىك مۇندىن كېيىنكى پروگراممىلارغا قاتنىشالماسلىقىم مۇمكىن ئىدى. شۇنىڭ بىلەن مەن تەشكىللىگۈچىنى رەنجىتمەسلىك ئۈچۈن بۇ گەپنى دېمىدىم. ئامېرىكىغا كېلىپ ئەمدى ئىككى ھەپتە بولغان بالام بىلەن ئايالىم باشقا بىر شتاتتىكى دوستۇمنىڭ ئۆيىگە بارغاچ ساياھەت قىلىپ كېلىدىغان بولدى. پروگراممىا ئۈچۈن يىغىلىپ تەتقىقات باشلىنىپ بولغاندا مېنىڭ مەسلەم ئوتتۇرىغا چىقىپ ھەممەيلەننى ھەيران قالدۇردى. ئەسلى مەن بۇ گەپنى تەشكىللىگۈچىگە دېگەن بولسام ئۇلار ئايرۇپىلان بىلەت، ياتاق ۋە باشقا شارائىتلارنى يارىتىپ تۇرمۇشۇمغا قولايلىق يارىتىپ بېرەتتىكەن. مەن جوڭگۇدا كۆنگەن خۇيۇم بويىچە بۇ تەتقىقات پروگراممىسىدا ئۆزەمنى بىر پاسسىپ ئەگەشكۈچى، ئايالىم ۋە بالامنىڭ ئىشنى مېنىڭ خۇسۇسىي ئىشىم، بۇ ئامىللارنى خىزمەتكە ئارىلاشتۇرۇش نامۇۋاپىق دەپ ئويلاپ يۈرۈپتىمەن. ئويۇمنىڭ ئەكسىچە نەچچە يىل كۆرۈشمىگەن ئائىلەمنى تاشلاپ تەتقىقاتقا كېلىشىم ئامېرىكىلىق ھەمراھلىرىم ئۈچۈن تولىمۇ نامۇۋاپىق ھەتتا قوبۇل قىلغۇسىز غەلىتىلىك بولۇپ تۇيۇلۇپتۇ. نېمىشقا قىيىنچىلىقىمنى يوشۇردۇم؟ نېمىشقا تەشكىللىگۈچىنى رەنجىتىپ قويۇشتىن قورقۇپ ئۆزۈم خالىغان قارارنى چىقىرالمىدىم؟ نېمىشقا شەخسى خاھىشىمنى گۇناھنى يوشۇرغاندەك تىقىشتۇرۇپ ئاشكارە دېيەلمىدىم؟

جوڭگۇدا بولۇپمۇ دىيارىمىزدا بىر كىشى مەدھىيەلەنسە «ئائىلىسى خەتەردە قالغاندىمۇ باشقىلارنى ئالدىن ئويلىغان، خەلقنىڭ خىزمىتى ئۈچۈن ئائىلىسىنى قۇربان قىلغان، ئۆز ئارزۇسىنى جامائەت مەنپەئەتىگە بويسۇندۇرۇپ ئۇن تىنسىز خىزمەت قىلغان، كېيىنكى ئەۋلادلارنىڭ بەختى ئۈچۈن ئىللىق ئائىلە مېھرىنى قۇربان قىلغان، مۇھەببىتىنى ئەل ۋەتەنگە بېغىشلىغان» دېگەن سۆزلەر دائىم تەكرارلىنىدۇ. بىزدىكى تەشۋىقاتتا ئاساسى ئېقىمغا ئايلانغان بۇ گەپ ئامېرىكىلىقلار ئۈچۈن تولىمۇ بىنورمال ئاڭلىنىدۇ. ئۇلارغا بۇ ئالجىغانلىقتەك، جۆيلۈشتەك تۇيۇلىدۇ. چۈنكى بۇ تەرغىباتتا ئىنساننىڭ خۇسۇسىي ھاياتى ۋە ئارزۇسى جامائەت مەنپەئەتىگە قارشى قويۇلۇپ قەستەن يوققا چىقىرىلغان. بىر ئىنساننىڭ كىشىلىك غايە، ئىستەك ۋە تەلەپلەردە بولۇشى ئۇياتلىق

ئىشتەك كۆرسۈتۈلگەن. مەنچە بۇ جانسىز ئىدولوگىيە تەلەپ قىلىدىغان شەخسىيەتسىز ھاياتنى مۇئەييەنلەشتۈرۈپ، جانلىق تۇرمۇش تەلەپ قىلىدىغان شەخسىي ھاياتنى، ئىنسانىي تۇيغۇنى ئىنكار قىلىشتۇر. بۇ يەردە تەكىتلەنگىنى ئىدولوگىيە يارىتىش ۋە تارقىتىشتا تەشەببۇسكار گورۇھنىڭ بۇلاردىن مەھرۇم كىشىلەرنىڭ شەخسىيىتىنى ئۆزلىرى ئۈچۈن يەمچۈككە، ئولجىغا ئايلاندۇرۇشىدۇر. مۇشۇنداق تەشۋىقاتنىڭ سايىسىدە ھېلىقى گورۇھقا مەنسۇپ كىشىلەر بويسۇنغۇچىلارنىڭ قۇربانلىقلىرى بەدىلىگە خاتىرجەم شەخسىي ھاياتنىڭ پەيزىنى سۈرىشىدۇ. مەن يۇقارقىدەك شەخسنىڭ ئەڭ ئەقەللىي ئىنسانىي تەلەپلىرى گۇناھلىق قىلىنىدىغان يوشۇرۇلىدىغان جەمئىيەتتە ياشىغانلىقىم ۋە مارئارىپ كۆرگەنلىكىم ئۈچۈن ئامېرىكىدىمۇ خاھىشىمنى يوشۇرۇپتىمەن. ، ئۆزەمنىڭ ئىقتىدارى ۋە ھەمكارلىقىنى رولۇمنى تەشكىللىگۈچىنىڭ نوپۇزى ئالدىدا ئەرزىمەس كۆرگەنلىكىم سەۋەبلىك ئىنسانغا خاس تەلەپلىرىمنى ئوتتۇرىغا قويۇش پۇرسىتىمدىن ئۆزلۈگۈمدىن ۋاز كېچىپتىمەن. نەتىجىدە تاللاش ھوقۇقۇمنى تەشكىللىگۈچۈمنىڭ نوپۇزى ۋە ئەرزىمەس نەپ ئالدىدا پايخان قىلىپ ئامېرىكىلىقلارنىڭ غەلىتە مەخلۇققا ئاغدۇرۇلغاندەك نەزەرلىرىنىڭ ۋەزنىدىن قەددىم ئېگىلىپ مىجىلىپ كەتكەندەك تۇيغۇدا بولۇپ ئازاپلىنىپتىمەن.

ۋەتەندە تېلۋىزورلاردىن مۇنبەرلەرگە چىققان تەلەيلىك غالىپلارنىڭ» تۆھپەم خەلقىمگە مەنسۇپ، خەلقنىڭ خاتىرجەملىكى مېنىڭ خۇشاللىقىم. پارتىيە ھۆكۈمەت بولمىغان بولسا بۈگۈنكى كۈنلىرىم بولمىغان بولاتتى...» دېگەندەك سۆزلەنمىلىرىنى ئاڭلىسام مۇشۇ كىشىلەر يارىتقان تۆھپىسىنىڭ ئۆزىگە ئەمەس ئۆزى مەڭگۈ بىلىپ يېتەلمەيدىغان. رۇشەن كۆز ئالدىمىزغا كەلتۈرەلمەيدىغان بىر گورۇھقا تەۋە ئىكەنلىكىنى بىلىپ تۇرۇپ قانداقمۇ تىرىشقۇسى كەلگەندۇر، ھەر ئىشنى باشلىغاندا بىسمىللاھ دېمەي خەلقىم دەپ تاشلىغاندىمۇ؟ دەپ ئويلاپ كېتىمەن. ئۇلاردىكى يالغانچىلىقتىن بەدەنلىرىم تىكەنلىشىپ كېتىدۇ. ئەجەبا ئىنساننىڭ ھۆرمەتلىنىشكە تەشنا بولۇشى، مەشھۇرلۇققا مۇشتاق بولۇشى، بايقاشقا بولغان شەيدالىقى، سېھىرلىك شەيئىلەرگە بولغان مەپتۇنلۇقى گۇناھمۇ؟ ئىنساننىڭ ئۆز ھەق-ھوقۇقى ئۈچۈن كۆكرەك كېرىشى، ئۆز غۇرۇرىنى قوغۇدىشى، ئەقىدىسىگە جان پىدالىق قىلىشى قەھرىمانلىق سانالمامدىكەن؟ مەن ئوقۇغان سوتسىيالىستىك رىيالىزىمغا مەنسۇپ ئۇيغۇرچە بەزى رومانلاردا قەھرىمان خەلقنىڭ كۆلپەتلىك تەقدىرىنى تونۇپ يېتىپ مەلۇم ئىلغار ئىدىيىنىڭ تۈرۈتكىسىدە ئاۋۋال خەلقنى قوزغۇتۇپ ئىنقىلاپ تەشكىللەيدۇ ۋە پىداكار ئاۋامنىڭ كۆرىشىگە رەھبەرلىك قىلىدۇ. ئېنگىلىزچە رومانلاردا بولسا سۆيگۈنىدىن جۇدا بولغان، ئائىلە-بالىسىدىن مەھرۇم قالغان، خانۇ ۋەيران قىلىنغان،

ۋەتىنىدىن قوغلانغان قەھرىمان يالغۇز قىساسقا ئاتلىنىدۇ. رەقىبىنىڭ زۇلمەتچى كۈچلەرنىڭ ھىمايىسىدە ئىكەنلىكىنى بىلگەندىن كېيىن ئۆزىگە ئوخشاش قىسمەتتىكى كىشىلەر بىلەن ھەمكارلىشىپ دۈشمەندىن ئىنتىقام ئالىدۇ. ئۇيغۇرچە رومانلاردا قەھرىمان پادىچى، خەلق پادا؛ قەھرىمان ئاقارتقۇچى، خەلق قارا ساۋات، قەھرىماننىڭ ئىددىيىسى خىسلەتلىك سوپۇن، خەلقنىڭ ھالى كىرلەنگەن ماتا. شۇنىڭغا ھەيرانمەن، ئاۋامنى ھايۋان ئۆزىنىلا ئادەم سانايدىغان، خەلق قوزغالمىغىچە ئوتتۇرىغا چىقمايدىغان، خەلق مەرىپەتلىك بولمىغۇچە رەھبەرلىك قىلمايدىغان، ئۆزىنى ئەۋلىيا دانا، خەلقنى ئاڭقاۋ نادان كۆرۈپ كەمسىتىدىغان بۇ كىشىلەر قانداقچە قەھرىمان ئاتىلىپ قالدى؟ ئەدەبىياتىمىزدىكى بىر قىسىم ئەسەرلەر قەھرىمان دەپ ئەۋلىيالارنى ياراتقاچقا ئوقۇرمەنلىرىمىزدە قەھرىمانلىققا تەلپۈنۈش، قەھرىماندەك بولۇش ئەمەس قەھرىمانغا چوقۇنۇش ئىددىيىسى شەكىللەندى. ئوقۇرمەنلەردە ئۇلۇغ ئىشلارنى قىلىدىغان كىشى ئۆزىدەك ئادەتتىكى ئادەم ئەمەس، ئالاھىدە خىسلەتلىك كىشىلەر بولۇشى كېرەك دەيدىغان قاراش پەيدا بولدى. شۇنىڭ بىلەن ئۆزلىرىدەك ئادەتتىكى كىشىلەرنى ئاۋام يولىدىكى چوڭ ئىشلارنى قىلالمايدۇ، دەپ ئويلايدىغان بولدى. مەيلى تەشۋىقاتلار، جامائەت پىكرى ۋە ياكى رادىيو تېلېۋىزورلاردا بولسۇن چوڭ ئىشلارنى ۋۇجۇتقا چىقارغۇچىلارنىڭ شەخسىي تۇرمۇشى، نەسەبى، تەربىيىلىنىشى قانچە غايىۋىيلەشتۈرۈلگەنچە ئاۋامغا ئۇلار شۇنچە سىرلىق، ئالاھىدە كىشىلەردەك تۇيۇلۇپ قالىدۇ. نەتىجىدە ئۇلارنىڭ ھاياتى ئاددىي كىشىلەر تەدبىقلىيالمايدىغان مۆجىزىلىك ھاياتقا ئايلىنىدۇ. شۇنىڭ بىلەن ياراتقىلى بولىدىغان ئەمەلىي نەتىجە سېھرى كارامەتكە، نەتىجە ياراتقۇچىلار كارامەتچى ئەۋلىيالارغا ئايلىنىدۇ.

كىچىكىمدە بېشىمدىن ئۆتكەن مۇنداق بىر ئىش ھېلىمۇ ئېسىمدە. بەلكىم بىرىنجى يىللىقتا بولسام كېرەك نېمە ئۈچۈنكى ماتىماتىكىنى بىلەلمىدىم، شۇنىڭ بىلەن مۇشۇ تەرس دەرسنى بىر ئۆگىنىپ ماتىماتىكا ئالىم بولۇش ئىستىكى تۇغۇلدى. بىر كۈنى بۇ ئويۇمنى ئىككىنجى ئاكامغا ئېيتتىم. ئاكام بىر ماتىماتىكا ئالىمىنىڭ مەكتەپكە كىرىشتىن بۇرۇن يۈز ئىچىدىكى سانلارنى كۆپەيتىش ۋە بۆلۈشنى بىر قانچە مىنۇتتىلا ھېساپلاپ بولغانلىقىنى ھېكايە قىلىپ بەردى. ئۇ چاغدا ئۇنداق قىلىشمىغا كۆزۈم يەتمىدى. شۇندىن كېيىن مەن ماتىماتىكا بىلمەيدىكەنمەن، ماتىماتىكا ئالىمى بولالمىغۇدەكمەن دېگەن قارارغا كەلگەنىدىم ۋە خىيالىمدىن ۋاز كەچكەنىدىم. شۇندىن كېيىن تاكى تولۇق ئوتتۇرىنى پۈتكۈزگىچە ماتىماتىكىدىن ساۋادىم يوق ئوقۇدۇم. شۇ چاغدا تىرىشىپ ئالىم بولغان بىر كىشىنىڭ مەن ئەگىشەلىگۈدەك بىر كەچۈرمىشى سۆزلەنگەن بولسا بەلكىم پايدىسى بولاتتى. ئالىم بولالمىساممۇ ماتىماتىكىدىن قورقىدىغان چالا ساۋات بولۇپ

قالماستىم. ئامېرىكىدا ئۇقۇغۇنۇم سەۋەبلىك تۇغقانلار ئارىسىدا مەنمۇ غالىپلار قاتارىدا سانىلىدىغان بولۇپ قالدىم. بىر جىيەنىم مېنىڭ تەرجىمالىمنى بىر تورغا قوسۇرسىز قىلىپ يوللاپ قويۇپتۇ. مەن باشلانغۇچتىن باشلاپ ئۈچتە ياخشى بولۇپ ئوقۇغانىمىشمەن… ۋاھاكازا. ئاڭلاپلا ئۆچۈرگۈزىۋەتتىم. ھازىر تۇغقانلارنىڭ باللىرى ئالدىدا تولۇقسىزنى پۈتكۈزگىچە ئالگېبرا ۋە گېيومېترىيەدىن ئۆتۈپ باقمىغىنىمنى، تولۇق ئوتتۇرىدا بىر قېتىممۇ ئۈچتە ياخشى ئوقۇغۇچى بولۇپ باقماي ئوتتۇراھال ئوقۇغۇنۇمنى دېيىشىم قارشى ئېلىنمايدۇ. بۇنداق دېسەم ئۇلارغا ئۈلگە بولالماسمىشمەن. كۆرۈنۈپ تۇرۇپتۇكى ئۈلگە بولۇش ئۈچۈن مەنمۇ مۆكەممەل ئەۋلىيا بولۇشۇم كېرەك.

غەلبە قازانغان كىشىلەرنىڭ خاھىشى، گۇناھى، بەندىلىكى ئېتىراپ قىلىنمايدىغان موھىتتا مۇۋەپپەقىيەتچىلەر ھەققىدىكى تەشۋىقاتتا بىرى غالىپلارنىڭ ھاياتىنى قوسۇرسىزلاشتۇرۇش، يەنە بىرى نەتىجىسىنى سىرلىقلاشتۇرۇش، ئۈچىنچى بىرى يۇرتى، نەسەبى ۋە تەربىيىسىنى ئالاھىدەلەشتۇرۇش مەۋجۇد. مەسىلەن، بىر ئۇتۇق قازانغان ئۆلىما مەدىھىيەلەنسە ئۇنىڭ بوۋىسىمۇ ساۋابلىق ئىشلارنى كۆپ قىلغان جامائەت ئەربابى بولۇپ چىقىدۇ. يۇرتى دىنىي ئالىملارنىڭ، ئىسلام ئاچقۇچىلارنىڭ قەدىمجايى بولۇپ چىقىدۇ. نەتىجىسى ئادەتتىكى كىشىلەر چۈشىنەلمەيدىغان بىر دۇنياۋىي نەتىجە بولۇپ چىقىدۇ… ۋە باشقىلار. بۇنداق سىرلىقلاشتۇرۇشتا بىرى شۇ شەخسىنىڭ ۋە شۇ شەخستىن نەپ ئېلىۋاتقانلارنىڭ «تۆھپە» سى بار، يەنە بىرى ئاۋامدا «ئۇلۇغلاردا كارامەت بار» دەيدىغانلارنىڭ ئالدىنىش مايىللىقى مەۋجۇد. بۇنداق سىرلىقلاشتۇرۇش ۋە قوسۇرسىزلاشتۇرۇش ئۇزاق داۋاملاشقاچقا ئاۋامدا نەتىجە ياراتقۇچىلارنىڭ نالايىق قىلىقلىرىنى «ئىبرەت ئۈچۈن قىلدى» دەپ چۈشىنىدىغان، كۆز بوياپچىلىقلىرىنى «سېھرى كارامەت» دەپ بىلىدىغان، ئۇلارنىڭ نەسەبىنى، يۇرتىنى ۋە تەربىيىسىنى ئىلاھىيلاشتۇرىدىغان ئادەت شەكىللەنگەن. بۇنى ئۇيغۇر سوتسىيالىستىك ئەدەبىياتىنىڭ ۋە تەشۋىقاتىنىڭ نەتىجىسى دەپ چۈشىنىش مۇمكىن.

مەنچە ھازىر ئۇيغۇرلار ئارىسىدا ئېقىپ يۈرگەن «ئۇيغۇرلاردىن داھى چىقسا بولاتتى، بىزدە داھى يوق…» دېگەندەك گەپلەر ئەدەبىياتىمىزنىڭ قەھرىمان ئەمەس ئىلاھ ياراتقىنىدىن ئايرىپ قارىغىلى بولمايدۇ. شۇڭا كىشىلەرنىڭ داھى دەپ ئارزۇلاۋاتقىنى، كۈتىۋاتقىنى ئەمەلىيەتتە مۆكەممەل «خۇدا» دۇر. تەھقىقكى، مۆكەممەللىك ئالللاھقا خاس، بەندە دېگەن ئازىدۇ. شۇڭا يۈسۈپ خاس ھاجىپ قەدىمكى ئۇيغۇرچىدىكى ئىنسان مەنىسىدىكى يالغۇق دېگەن سۆزنى يېڭىلگۈچى دېگەن مەنىدىمۇ قوللانغان. قەھرىمانىنىڭ، شەھىدىنىڭ، ئالىمىنىڭ ۋە شۇنىڭغا

ئوخشاش ئۆلگىلىك كىشىلەرنىڭ ھاياتىنى شەخسىيەتتىن خالى، نۇقساندىن يىراق، شەخسىي ئارزۇ، ھەۋەسلەردىن مۇستەسنا قىلىپ تەسۋىرلەش ئاۋامدىكى قەھرىمانلىقنىڭ بىخلىنىشنى بوغقانغا باراۋەر.

مەنچە شەخسنىڭ ئەركى، مۇھەببىتى، مۇستەقىللىقى، جاسارىتى، پىداكارلىقنى مۇئەييەنلەشتۈرۈش، مەدھىيەلەش ۋەھىملىك دەپ قارالغان، شەخسنىڭ تۆھپىسى، غەلبىسى ۋە ياراتقانلىرى جامائەتنىڭ مەدىتى، رولى ۋە شارائىت يارىتىپ بېرىشلىرى ئالدىدا ئەزىمەسلەشتۈرۈلگەن جەمئىيەتتە كىشىلەرنىڭ كۆڭلىرى بىلىپ بىلمەي ئاجايىپ بىر كۆچنىڭ تۈرتكىسىدە، ئاجايىپ بىر ھالەتتە، مىسلىسىز كارامەتلەرنىڭ يارىلىشىغا تەقەززا بولۇپ ئۆتتۈۋاتقان بولىدۇ. بۇنداق كارامەت ۋە مۆجىزىلەرنىڭ يارىلىشى ئۈچۈن كارامەتچى ئەۋلىيالارنى كۈتمەك ئەڭ ئاقىللىق سانىلىدۇ. بۇنداق جەمئىيەت كىشىلەر شەخسنىڭ غۇرۇرىنى قوغۇداش ئۈچۈن قىلغان قەھرىمانلىقنى ئېتىراپ قىلمايدۇيۇ بارلىق كىشىلەرنىڭ ئورتاق ۋىجدانىغا خىلاپ ئىشلارنى تۈزەش ئۈچۈن جان ئاتايدىغان خىسلەتلىك ئۇلۇغلارنى تاما قىلىدۇ. نەتىجىدە بۇنداق جەمئىيەتتە كىشىلەرنىڭ ئەتراپى قەھرىمانسىزلىشىپ قورسىقى ئۈچۈن مىدىرلاۋاتقان كىشىلەرنىڭ بىر بۇردا ئۈچۈن جان تالىشىۋاتقان نىداسى پىداكارلىق ھەققىدىكى ھەرقانداق ساماۋىي چاقىرىقلارنى سۆزسىز بېسىپ كېتىدۇ.

ئامېرىكىلىقلار ۋە ئۇيغۇرلاردا«تۆمۈر ئات»

تەرەققىي قىلغان دۆلەتتە ياشاۋاتقان كىشىلەرنىڭ تۇرمۇشىدا بار ھەممە نەرسە تەرەققىي قىلىۋاتقان ياكى تەرەققىياتقا ئىنتىلىۋاتقان ئەللەردىكى كىشىلەرنىڭ نىشانىغا ئايلىنىدۇ. تەرەققىي قىلغان ئەللەردىكى كىشىلەرنىڭ ئادەتتىكى تۇرمۇش ئېھتىياجى ئۈچۈن خىزمەت قىلىۋاتقان تۈرلۈك بويۇم ۋە ئەشيالار تەرەققىياتقا تەلپۈنىۋاتقانلارنىڭ نەزىرىدە بايلىقنىڭ، ھالاۋەتنىڭ ۋە ئىجتىمائىي سالاھىيەتنىڭ بەلگىسى دەپ قارىلىدۇ. مەسىلەن، ماشىنىلىق بولۇشنى ئالساق، بۇ ئوخشىمىغان ماددىي تەرەققىيات سەۋىيىسىدىكى دۆلەتلەردە ياشاۋاتقان كىشىلەرنىڭ چۈشەنچىسىدە ئوخشىمىغان مەنىلەرنى بىلدۈرىدۇ. تۈركىيەدىكى چېغىمدا تۈركىيەگە يېڭى كەلگەن بىر دوستۇم «بۇ تۈركلەر شەخسىي ماشىنىسىدا ئولتۇرۇپ ئۆزىنى پۇلۇم يوق دەيدىكەن» دېگەنىدى. مەنچە بۇ ۋەتەنىدىكى باي كەمبەغەللىكنىڭ بەلگىسى بولغان ماشىنىلىق بولۇشنى چەتئەلگە تەدبىقلىغانلىق. ئەگەر ماشىنىسى بولۇشنى بايلىقنىڭ بەلگىسى دەپ تونۇشقا توغرا

كەلسە ئامېرىكىدا كەمبەغەل ئادەم يوق بولۇپ چىقىدۇ. تەرەققىياتى ئارقىدا ياكى تۆۋەقىسىز بېيىغان دۆلەتلەردە كىشىلەر تەرەققىياتتا ئالغا كەتكەن ئەللەردىكى كىشىلەر ئېرىشكەنگە ئېرىشىش ئۈچۈن تىرىشىدۇ يۇ جەمئىيەتتە شۇنىڭغا ماس ماددىي، ئىجتىمائىي ۋە مەنىۋىي شارائىت ھازىرلانغانمۇ-يوق دېگەننى ئويلاشمايدۇ. ئەمەلىيەتتە، ماشىنلىق بولۇش يېڭىدىن مودىغا ئايلانغان جايلاردا يوللار قىستاڭ ۋە ئۆلچەمسىز، ماشىنا توختىتىش مەيدانلىرى يېتەرسىز، قاتناش قائىدىسىنىڭ ئىتىبارسىز، ماشىنىلقلار ساپاسىز بولغاچقا بىر قىسىم كىشىلەر ماشىنا سېتىۋالىلغان بىلەن تەرەققىي قىلغان ئەللەر كىشىلىرىدەك ماشىنىلىق بولۇشنىڭ ھوزۇرىنى يەنىلا سۈرەلمەيدۇ.

ئامېرىكىدا ماشىنا ھەيدەش قورامىغا يەتكەنلىكىنىڭ، مۇستەقىللىقىنىڭ، خۇسۇسى ھاياتىنىڭ باشلانغانلىقىنىڭ بىشارىتى. ئامېرىكىدا باللارنىڭ ئەڭ ئارزۇ قىلىدىغىنى 16 گە كىرىش ئىكەن. چۈنكى باللار 16 ياشتىن كېيىن ماشىنا ھەيدەش ۋە ئىشلەشكە يول قويۇلىدىكەن. ئامېرىكىلىقلار ئادەتتە بىر ئادەمنىڭ ھاياتىنى ماشىنىسىز تەسەۋۋۇر قىلالمايدىكەن. بىر يەرگە بارماقچى بولۇپ يول سورۇغانلىرىمدا ئامېرىكىلىقلار مېنى ماشىنىلىق تەسەۋۋۇر قىلىۋېلىپ «ئىككى مىنۇتتا بارىسەن ياكى بەش مىنۇتتا بارىسەن» دەپ قويۇشاتتى. «مېڭىپلا بارسام بولغۇدەكمۇ» دەپ ئويلاپ ماڭغىنىمدا يېرىم سائەتتە ئاران يېتىپ بارىمەن. ئامېرىكىلىقلارنىڭ ماشىنىغا بولغان سەۋدالىقى ماشىنىنى قىز بالىنى چاقىرغاندەك ئۈچىنچى شەخس ئايالىق شەكلىنى ئىشلىتىپ چاقىرغانلىقىدىنمۇ ئىپادىلىنىدۇ. ئامېرىكىلىقلار ئادەتتە بىر بىرىگە باشقا نەرسىنى بېرىپ تۇرۇشى مۇمكىن ئىكەن، لېكىن ماشىنىسىنى ئارىيەتكە بەرمەيدىكەن. ئەگەر سوتقا بېرىپ قالسىڭىز ئولتۇرغانلارنىڭ كۆپىنچىسىنىڭ ماشىنا ھەيدەش سەۋەبلىك سوتقا تارتىلغانلىقىنى بايقايسىز. كۆپىنچىسى ياكى سۈرئەتنى ئاشۇرىۋەتكەن ياكى تاسمىسىنى باغلىمىغان، ياكى يېشىل چىراق يېنىشتىن بۇرۇن مېڭىپ تاشلىغان بولۇپ چىقىدۇ.

ئامېرىكىدەك ماشىنا شۇنچە ئومۇملاشقان دۆلەتتە قاتناش ھادىسىسىدە قازا قىلغانلارنىڭ پەۋقۇلئاددە ئازلىقى كىشىنى ھەيران قىلىدۇ ۋە سۆيۈندۈرىدۇ. مەسىلەن مەن تۇرغان لاۋرېنس شەھرىدە ئىككى يىل جەريانىدا قاتناش ھادىسىسىدە ئۆلگەن بىرمۇ ئادەمنىڭ خەۋىرىنى ئاڭلىمىدىم. بۇنىڭ سەۋەبىنى تەرتىپ ۋە قائىدىنىڭ ئامېرىكىدا كىشىلەرنى ئۇنىسىز باشقۇرالايدىغانلىقىدىن ئىزدەش مۇمكىن. ۋەتەنگە قايتىپ كۆردۈمكى، بىر ئاي ئىچىدە بىزنىڭ ناھىيىدىن، بىزنىڭ تۇغقانلار ئىچىدىن تۆرت ئادەم قاتناش ھادىسىسىدە قازا قىلدى. ئامېرىكىدا كىشىلەرنىڭ ماشىنالىق بولۇشى بىلەن قاتناش قائىدىسىنىڭ ئومۇملىشىش سۈرئىتى ئوخشاش

بولغان. ۋەھالەنكى بىزدە ماشىنالىق بولۇش بىر قىسىملاردا ئومۇملاشقان بىلەن قاتناش قائىدىسىگە ھەرقانداق شارائىتتا رىئايە قىلىش ئېڭى تېخى ھېچكىمدە شەكىللەنمىگەن. جەمئىيەت تۈزۈلمىسى كىشىلەرنى تۈزۈمدىن، قانۇندىن ئەمەس باشلىقتىن، ئىجراچىدىن قورقىدىغان قىلىپ قويغاچقا كىشىلەر قاتناش قائىدىسىدىن ئەمەس ساقچىدىن قورقىدىغان بولۇپ قالغان. ئاقىۋەتتە ساقچى يوق يوللاردا ھادىسە چىقىۋەرگەن. قاتناشقا مەسئۇل ساقچى قاتناش تەرتىپىنى قوغۇداش، قائىدىنى ئومۇملاشتۇرۇش ئۈچۈن ئەمەس يانچۇقى ئۈچۈن ئىشلىگەچكە قاتناش قائىدىسىگە ئەمەل قىلىش ئاڭلىقلىققا ئايلانمىغان. نەتىجىدە قاتناش ھادىسى كۆپىيىپ كەتكەن بولۇشى مۇمكىن.

ۋاشىڭتونغا ساياھەتكە بارغان چېغىمدا ساقچىلارنىڭ ئاتلىق چارلاشلىرى دىققىتىمنى تارتقان ئىدى. ئاتلىق ساقچىنىڭ ئەتراپىغا باللار توپلىشىۋالغان بولۇپ ئات ھەققىدە قىزغىن پاراڭلا چۇقشۇپ كەتكەن ئىدى. سوراشتۇرۇشۇمچە ئامېرىكىدا باللارنىڭ ئارىسىدا ئاتقا ھېرىسمەنلىك يايغىنكەن. ئامېرىكىدا بايلارلا ئات بېقىش ئىجازىتى ۋە پۇرسىتىگە ئېرىشەلەيدىكەن. قىزىمنىڭ دوستلىرى ئىچىدە ئاتقا ئامراقلار كۆپ بولغاچقىمىكىن قىزىمنىڭ ئويۇنچۇقلىرى ئىچىدە ئات ئەڭ كۆپ ئىدى. بىر يىلى يېگى يىللىق ساياھەت ئۈچۈن كانزاس شەھرىگە بېرىپ ئات قوشۇلغان خادىكلارنىڭ شەھەر كوچىلىرىدا مېڭىپ يۈرگىنىنى كۆرۈپ شۇنداق سۆيۈنۈپ كەتتىم. 90-يىللارغىچە قەشقەردە شۇنداق خادىكلار بار ئىدى. بەلكىم بەزىلەرنىڭ كۆزىگە بۇ مەينەتلىك مەنبەسى، قالاقلىقنىڭ بىشارىتى، زامانىۋىيلىقتىن يىراقلىقنىڭ بەلگىسى بولۇپ تۇيۇلغان بولغىيدى. شۇنداق، ئەپسۇسلۇق يېرى قەشقەر كوچىلىرىدا مېڭىپ يۈرگەن خادىكلار تەرەققىيسىزلىكنىڭ بەلگىسى دەپ تونۇلدۇ، ئەمما بۇ خادىكلار ئامېرىكىدا-كانزاس شەھرىدە پەيدا بولسا قالاقلىق تۇيۇلمايدۇ. ھەتتا قەشقەردىكىنى قالاقلىق دەپ تونۇغان كىشلەر ئامېرىكىدىكىسىنى قىلچە تۇيۇلماستىن مەدھىيەلەشكە باشلايدۇ. بىر قەۋم قالاق دەپ تونۇلسا ھەممە نەرسىسى خەقنىڭ كۆزىگە قالاقلىق بولۇپ كۆرۈنىدۇ. ئەڭ خەتەرلىك يېرى مەزكۇر خەلقمۇ تۇرلۇك ئىمكانسىزلىقلىرىنى قالاقلىق دەپ چۈشىنىشكە ئۈگىتىلىدۇ ۋە شۇنداق ئويلاشقا باشلايدۇ. مەن ئامېرىكىلىقلارنىڭ ماشىنىغا بولغان قىزغىنلىقىنى ئاتقا بولغان سەۋدايىلىقىنىڭ داۋامىمىكىن دەيمەن. چۈنكى ئامېرىكىلىقلار ئاتقا قىزلارغا ئىشلەتكەن سۆزلەرنى ئىشلەتكەنگە ئوخشاش ماشىنىغىمۇ شۇنداق كەلىمىلەرنى ئىشلىتىدۇ.

مەنچە ئامېرىكىلىقلارنىڭ ماشىنىسى ئۇلارنىڭ نەزەرىدە ئۆي، ئىچ پۇشقى، ئەرمەك ۋە ھەمراھتۇر. ئۇلار ماشىنىدا ئۆزىنى پىيادە ماڭغاندىمۇ بەكرەك بىخەتەر ھىس قىلىدۇ. ئامېرىكىدا ماشىنىدىن چۈشمەي تۇرۇپ بانكا پۇلدانىدىن پۇل ئالغىلى بولىدۇ، تەييار تاماق ساتىدىغان

دۆككانلاردىن تاماق، قەھۋە ۋە باشقا يېمەكلىكلەرنى ئالغىلى بولىدۇ. بۇنداق ئورۇنلار ماشىنىلىقلار ئۈچۈنلا لايىھەلەنگەن بولۇپ پىيادىلەرنىڭ بولۇش ئېھتىماللىقى نەزەرگە ئېلىنمىغان. ئامېرىكىلىقلار ماشىنىنى قاتناش قورالى سۈپىتىدە ئەمەس كۆڭۈل ئېچىش ۋە تەنتەربىيە ئەسلەھەسى سۈپىتىدىمۇ ئىشلىتىدۇ. ئەمەلىيەتتە، ھازىر ئامېرىكىلىقلاردا مودا بولغان ماشىنا مۇسابىقىسى بۇرۇنقى ئات بەيگىسىنىڭ داۋامى بولۇشى مۇمكىن. جاھان ئاتالمىش «تەرەققىيات»لارنى باشتىن كەچۈرۈپ بەك ئۆزگۈرۈپ كەتكەندەك تۇيۇلىدۇ، ۋاھالەنكى ئۆزگەرگىنى ئىنسانلاردىكى ئاڭ ئەمەس تۇرمۇشتىكى تۈرلۈك ۋاستىلەردۇر. مەسىلەن، ئامېرىكىدا بۇرۇنقى ئات بەيگىسىدىكى ئاتنىڭ ئورنىغا ھازىرقى مۇسابىقە ماشىنىسى ئالماشقان خالاس.

ئامېرىكىلىقلارغا ئوخشاش ئۇيغۇرلارمۇ ئاتخۇمار مىللەت. ئوتتۇرا ئاسىيا ۋە شىمالى ئاسىيانى ئاتلىق كېزىپ يۇرت سورىغان، شەھەر قۇرغان، بازار ئاچقان ئەجدادلىرىمىز دۇنيا تارىخىدا تۇنجى بولۇپ ئاتنى قولغا ئۆگەتكەن مىللەتتۇر. ھېلىمۇ ئۇيغۇر يېزىلىرىدا باللارنىڭ تال چىۋىقنى ئات قىلىپ ئويناۋاتقانلىقىنى كۆرگىلى بولىدۇ. ئەمەلىيەتتە، ئۇلارنىڭ ھاياتىدا ھازىر ئېشەك ياكى موتوتسىكلىت ئاتقا قارىغاندا بەكرەك كۆزگە چېلىقارلىق، ئەمما بوۋىلىرىمىزنىڭ ئاتقا بولغان مۇشتاقلىقى ئۇلارغا ئۇدۇم بولۇپ سىڭگەچكە شۇ سەبىلەر جىنىدا تال چىۋىقنى ئېشەك ياكى موتوتسىكلىت قىلىپ ئويناپ يۈرمەيدۇ. بۈگۈنكى ئۇيغۇر ھاياتىدا باغ-ۋاران، ئېتىز-ئېرىق ۋە سودا ئاساسلىق ئورۇندا تۇرۇۋاتقان بولسىمۇ چارۋىچىلىق ھاياتىنىڭ نىشانى بولغان ئاتخۇمارلىق سۆسلىغىنى يوق. قەشقەرگە قايتقاندىن كېيىن كوچا كوي، يېزا مەھەللىلەردە ئات دىدارىنى كۆرۈپ باقماي كاللامغا ئۇيغۇرلار ھايۋانلارنى قاتناش ۋە ئىشلەپچىقىرىش ۋاستىسى قىلىشتىن قول ئۈزگەن بولسا كېرەك دەپ ئويلاپ قالغاندىم. بىر كۈنى بىر دوستۇم بىلەن پاراڭلىشىپ ئولتۇرۇپ ئوغلاقنىڭ گېپى چىقىپ قالدى. ئۇنىڭ ئېيتىشىچە بىر يەردە ئوغلاق بولغانىنىڭ خەۋىرى چىقىپ بولغۇچە قەيەرلەردىندۇر يۈزلىگەن ئاتلىقلار پەيدا بولىدىكەن. بۈگۈنكى ئۇيغۇرلاردا ماشىنا ۋە موتۇتسىكلىت قىزغىنلىقىنىڭ ئەملى ئىقتىسادىي قۇربەتكە ئۇيغۇنسىز دەرىجىدە كۆچىيىپ كېتىشى ئۇيغۇرلارنىڭ ئاتخۇمارلىقىنى مەنبە قىلغان. بۇ ئەھۋال تۈركىيە تۈركلىرىدىمۇ شۇنداق.

ئامېرىكىلىقلاردا ئاتنىڭ ئورنىنى ماشىنا ئېلىشقا يۈز يىلدىن ئارتۇق ۋاقىت كەتكەن بولۇشى مۇمكىن. ئۇيغۇرلاردا بۇ جەريان يەنى ئات ئېشەكلەرنىڭ ئورنىنى ماتورلۇق قاتناش ۋاستىلىرىنىڭ ئىگىللىشى بەكمۇ تېز تاماملاندى. 90-يىللاردا قەشقەر كوچىلىرىدا، خوتەن يېزىلىرىدا، غۇلجا بازارلىرىدا ھارۋا سۆرەپ چاپچىپ يۈرگەن ئاتلارنىڭ ئورنىنى ھازىر تۈرلۈك موتوتسىكلىت ۋە ماشىنىنىڭ قۇلاقنى يارغۇدەك كارنايلىرى ئىگىلىدى. ئاڭلىشىمچە جوڭگو بويىچە ئەڭ چوڭ

مۇتۇتسكىلىت بازىرى ياركەنتتە ئىكەن. ئامېرىكىدا ئاتلىقلارنىڭ ماشىنىلىق بولۇش جەريانى مائارىپنىڭ ئومۇملىششى، تۈزۈمنىڭ مۇكەممەللىششى، قانۇننىڭ مۇپەسسەللىكى بىلەن ماس قەدەمدە تاماملاندى. ۋاھالەنكى ئۇيغۇر جەمئىيىتىدە ماتورلۇق قاتناش ۋاستىلىرىنىڭ ئومۇملىششى يۇقارقى ماس ئۆزگىرىشلەردىن مۇستەسنا زامانىۋىلىقنىڭ بەلگىسى سۈپىتىدە بىر قانچە يىلدىلا ۋۇجۇدقا كەلتۈرۈلدى. كىشىلەر پىيادە ياكى ئات مىنىپ ياشىغان يىللاردا بىلىنمىگەن قانۇننىڭ، قائىدىنىڭ، تەرتىپنىڭ موھىملىقى ۋە تۈزۈمنىڭ كەمتۈكلىكى ئەمدى ئاتنىڭ ئورنىنى موتۇتسكىلىت ياكى ماشىنا ئالغاندا بىلىنىشكە باشلىدى. ياۋروپا، ئامېرىكا، ياپونىيە، كورىيە قاتارلىق ماشىنىلىقلار كۆپ سانلىقنى ئىگىلەيدىغان دۆلەتلەردە ئىشلەنگەن ماشىنىلارنى سېتىۋالغىلى بولغان بىلەن ئۇلارنىڭ ماشىنىلىق بولۇش جەريانىدا شەكىللەندۈرگەن تۈرلۈك قائىدە پىرىنسىپ، قانۇن ۋە تۈزۈم جەھەتتىكى ئىلغارلىقلىرىنى سېتىۋالغىلى بولماي قالدى. ئالايلۇق، قانۇنغا پۇلدارمۇ، ھوقۇقدارمۇ ئوخشاش ئەمەل قىلىدىغان بىر يەردە قاتناش قائىدىسىمۇ مۇرەسسەسىز ئىجراقىلىنىدىغان شارائىتقا ئېرىشىدۇ. شۇنىڭ بىلەن قاتناش قائىدىسى ئاسانلا ئومۇملىشىدۇ، نەتىجىدە قاتناش ھادىسىلىرىمۇ تەبىئىي ئازلايدۇ. ئەمەلدارنىڭ نوپۇزى، پۇلدارلىنىڭ پۇلى قانۇننى پايخان قىلىدىغان جايدا قاتناش قائىدىسىنى ئومۇملاشتۇرۇش مۇمكىن ئەمەس. چۈنكى بۇ قائىدىلەر خىلاپلىق قىلغۇچىنىڭ سالاھىيىتىگە قاراپ ئېگىلىپ، ئۆزگىرىپ تۇرىدۇ. نەتىجىدە قاتناش قائىدىسىگە ئەمەل قىلىش جەمئىيەتتە ئورتاق كەيپىياتقا، ھەر بىر كىشىنىڭ ئاڭلىقلىقىغا ئايلىنىپ كېتەلمەيدۇ. ئاقىۋەتتە قاتناش ھادىسىسىمۇ كۆپىيىۋ پ كېتىدۇ.

مەن ئامېرىكىدا ھەر قېتىم ماشىنىلىقلارنىڭ ھېچ بىر ئادەم، ھەتتا قىزىل چىراقمۇ يوق دوقمۇشلاردىمۇ توختاپ ئەتراپىغا قاراپ يېرىم مىنۇتتەك تۇرۇۋېتىپ ئاندىن ماشىنىسىنى ھەيدەپ مېڭىۋاتقانلىقىنى كۆرگىنىمدە ۋەتەندىكى بىر تەبلىغنى ئەسلەپ قالىمەن. بىر جۈمە كۈنى خاتىپ «قاتناش ساقچىسىنى كۆرگەندە يېرىم كىلومېتىر نېرىدىن قورقۇشقا باشلايمىزيۇ ئاللاھتىن نېمىشقا قورقمايمىز؟ ئەجەبا قاتناش ساقچىسىنىڭ جەرىمانىسى نەق، ئاللاھنىڭ جازاسى نىسىمكەن؟» دېگەنىدى. كۈنسېرى كۆپىيىۋاتقان قاتناش قازالىرىنىڭ بىر ئادەمگە ئۆچتىن ئارتۇق ماشىنا توغرا كېلىدىغان ئامېرىكىدا ئەمەس يۇرتلىرىمىزدا كىشىنى چۆچۈتكىدەك دەرىجىگە يېتىشى كىشىنىڭ باغرىنى ئېزىدۇ. بۇنىڭدا بىز يۇقاردا تەھلىل قىلىپ ئۆتكەندەك نۇرغۇن تاشقى، ماددىي سەۋەپ بار. ئۇنىڭدىن باشقا ئىچكى مەنىۋي سەۋەبلەرمۇ يوق ئەمەس. مەسىلەن، كۆرگىلى بولىدىغان مەئىيشەت، كۆرگىلى بولىدىغان كونترول، كۆرگىلى بولىدىغان قورقۇنچ كىشىلەرنىڭ قەلبىنى كۆرگىلى بولمايدىغان ئاللاھنىڭ مەرھەمىتى، مەغپىرىتى ۋە ئەمرى مەرۇپلىرىدىن

يىراقلاشتۇرۇۋەتتى. بۇ ئانا سۈتى بىلەن تەڭ سىڭدۈرۈلىدىغان تەربىيىدىن مەھرۇم قىلىش سەۋەبىدىن تېخىمۇ ئېغىرلىدى. مەنچە ھەر قانداق كۆرۈنمەس قانۇندىن قورققان ئادەمگە كۆرۈنمەس ئاللاھتىن قورقۇشنى ئۆگەتمەك ئاسان. كۆرۈنمەس ئاللاھتىن قورقۇشنى بىلگەن مىللەت كۆرۈنمەس قانۇنغىمۇ ئەمەل قىلالايدۇ ۋە ھەركىتىدە نامايان قىلالايدۇ. تەربىيە ئىنسانغا بۇنىڭ خالىغان بىرىنى ئۆگىتەلىسە يەنە بىرىنى ئۆگەتمەك تەرسكە توختىمايدۇ. بۇنداق تەربىيەگە ماس ھالدا ئاللاھنىڭ بۇيرۇغانلىرىغا ئەمەل قىلغانلار ئىزچىل خۇشاللىققا ئېرىشىدىغان، پايدا ئالىدىغان، ھۆرمەتكە سازاۋەر بولىدىغان، بۇنىڭ ئەكسىنى قىلغانلار خار بولىدىغان شارائىت ھازىرلىنىشى كېرەك. كىشىلەر ئۆزلىرىگە قورقۇنچ، قىيناق، تەھدىت، ۋەسۋەسە ۋە ئازغۇنلۇق سىلىۋاتقانلارنىڭ جازاسىنى ھېچ بىر كۈچ ۋە نوپۇزنىڭ دەخلىسى ۋە مۇرەسسەسىز تارتىۋاتقانلىقىنى ھىس قىلالايدىغان، كۆرەلەيدىغان موھىتقا ئېرىشىشى زۆرۈر. شۇنداق بولغاندىلا ئىنسان قانۇن ئىجراچىسىدىن ئەمەس قانۇندىن قورقىدىغان بولىدۇ. شۇنىڭ بىلەن قاتناش ھادىسىسى سەۋەبىدىن كۆپىيىۋاتقان ئۆلۈم-يېتىملەرمۇ شەكسىز ئازىيىدۇ.

ئامېرىكىلىقنىڭ ۋە ئۇيغۇرنىڭ ۋاقتى

ئامېرىكىغا بېرىپ تۇنجى قېتىم ھەيران قالغىنىم كىشىلەرنىڭ ۋاقىت ھەققىدىكى چۈشەنچىسىنىڭ نەقەدەر ئېنىقلىقى بولدى. ئامېرىكىلىقلارنىڭ خىزمەت ۋاقتى ۋە خۇسۇسىي ۋاقتى شۇ قەدەر ئېنىق ئايرىلغان بولۇپ بۇ ئىككى ۋاقىتنىڭ ھېچ قايسىسىنى باشقىلارنىڭ رۇخسەتسىز ئىشلىتىلىشىگە يول قويمايدىكەن. بۇ ھەقتە ماڭا ئەڭ تەسىر قىلغان سۆھبەت مەن بىلەن فاكۇلتېت مۇدىرىنىڭ ئارىسىدا يۈز بەردى. مەن ئارزۇ قىلغان دەرسلەر بىلەن مەن تاللىمىسام بولمايدىغان دەرسلەرنىڭ ۋاقتى دوقۇرۇشۇپ قالغان بولۇپ بۇ ھەقتە مۇدىر بىلەن مەسلىھەتلىشىشكە توغرا كەلگەن ئىدى. مۇدىر بىر قانچە تەكلىپ بېرىپ كۆزۈمگە قاراپ كۈلۈپ قويدى. مەن قانداق قىلىشىمنى بىلەلمەي ئويلۇنۇپ قاپتىمەن. «بىر قارارغا كېلەلمىگەن بولساڭ، مېنىڭ ئىشخانامدا ۋاقتىمنى ئېلىپ ئويلانماي، قايتىپ ئۆزۈڭنىڭ ۋاقتىدا ئويلانساڭ قانداق؟» دېگەندە ئۆزۈمنى تولىمۇ بىئەپ ھېس قىلدىم. شۇندىن كېيىن ئامېرىكىلىقلارنىڭ سۆھبەتلىرىگە دىققەت قىلىدىغان بولدۇم. ئۇلار ھەر قانداق چاغدا بىر ئىشنى قىلغان بولسا قانچە سائەت سەرپ قىلىپ پۈتكۈزگىنى ھەققىدە دېيىشنى ئۇنۇتمايتتى. بىر قېتىم مەن بىر كۈن سەرپ قىلىپ بىلەلمىگەن بىر مەسىلىنى يەنە بىر ساۋاقداشىمدىن سوراپتىمەن. بىر مەسىلە ئۈچۈن بىر كۈن سەرپ قىلغىنىم ئۇنىڭغا تولىمۇ

ھەيران قالارلىق تۈيۈلدى. (ئۆگىنىش ئۇسۇلۇمدىكى ناموۋاپىقلىق سەۋەبىدىن بۇنداق كۈنلىرىم خېلى كۆپ ئىدى، ئەمەلىيەتتە) ئوقۇتقۇچىلارنىڭ خۇسۇسى ۋاقتى بىلەن خىزمەت ۋاقتى شۇ قەدەر ئېنىق ئاجرىتىلغان بولۇپ ئەتىگىنى سائەت 8دىن كەچ سائەت بەشكىچە بولغان ۋاقىتتىلا ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئېلخەتلىرىگە جاۋاپ يازاتتى، تېلېفون قوبۇل قىلاتتى. قالغان ۋاقىتلىرىدا ھەم شەنبە يەكشەنبە ۋە تەتىل كۈنلىرىدە مەكتەپ ياكى دەرسكە مۇناسىۋەتلىك ھەرقانداق سۇئاللارنى جاۋاپسىز قالدۇراتتى.

ئامېرىكىلىقلار ھەرقانداق ئىشتا ۋاقىت تېجەشنى ئاساسلىق ئورۇنغا قوياتتى. بىر ئىشنى قىلغاندا ئۆزىنىڭ ۋە باشقىلارنىڭ ۋاقتىنى تېجەشكە ئالاھىدە دىققەت قىلىشاتتى. دەسلەپ بارغان كۈنلىرىمدە ئوقۇتقۇچىلىرىمغا ئېلخەت يوللىسام ماۋزۇ قويماپتىمەن. بۇنىڭغۇ بىرسى ئەسكەرتمىدى، ئەمما باشقا ئامېرىكىلىقلار بىلەن بولغان ئالاقەم قويۇۋلاشقانچە خەتكە ماۋزۇ قويماسلىقنىڭ خەقنىڭ ۋاقتىنى ئىسراپ قىلىدىغان بىر ئىش ئىكەنلىكىنى بايقاپ بۇرۇن قىلغانلىرىمغا ئۆكۈندۈم. چۈنكى خەتكە ماۋزۇ قويۇلغاندا شۇ خەتنىڭ دەرھال جاۋاپقا لايىق ياكى ئەمەسلىكىنى، موھىملىق دەرىجىسىنى قاراپلا بىلگىلى بولاتتى، ھەم ۋاقىت تېجىگىلى ھەم ئىشنى ئاقتۇرغىلى بولاتتى. ئامېرىكىغا كەلمەستە كومپيۇتېرىمدا ساقلانغان ھۆججەتلەرگە قانداق ئىسىم قويسام تېپىشقا ئاسان بولىدىغانلىقى ھەققىدە پەقەت ئويلانمىغان ئىكەنمەن، ئامېرىكىغا كەنگەندىن كېيىن ھەرقانداق ئىش قىلماقچى بولسام مەنمۇ ئۆزەمنىڭ ۋە باشقىلارنىڭ ۋاقتىنى ئالمايدىغان ئۇسۇللارغا ئادەتلەندىم.

بىر كۈنى مىززورى شتاتىدىن قايتىپ كېلىۋېتىپ ماشىنىڭ ئەينىكىدىن ئىختىيارسىز كەينىمگە قاراپ ھەيران قالغانتىم. يولدا قۇمدەك كۆپ ماشىنىلار مېڭىۋاتاتتى ئەمەس سەلدەك ئېقىۋاتاتتى. ناۋادا بىرەر ماشىنا سۈرئىتىنى تۈيۈقسىز ئاستىلاتسا كەينىدىكىسى كېلىپ ئۈسسەمدەي قالمايتتى. ئەگەر بۇ يولدا سائىتىگە قانچە كىلومېتىردىن مېڭىش ئېنىق بېكىتىلمىگەن بولسا، يوللار راۋان قىلىپ لايىھەلەنمىگەن بولسا ماشىنىلار قازاسىز يۈرەلەرمىدى؟ مەنچە بۇ ئامېرىكىدا ھەممە نەرسىگە ۋاقىت بويىچە چەك بېكىتىلگەنلىكنىڭ خاسىيىتى ئىدى. خۇددى يولدا ماشىنىنىڭ بىخەتەر مېڭىشى ئۈچۈن سائەتلىك سۈرئەت چەكلىمىسى بەلگىلەنگەندەك، ئىنساننىڭ ھەر بىر ھەرىكىتىگە ۋە ھەر يەردىكى پائالىيىتىگە ئېنىق ۋاقىت چېكى بېكىتىلمىسە، يوللار بارلىق كىشلەر ئۈچۈن راۋان، ۋاقىت ۋە پۇرسەت ھەممىسى ئۈچۈن باراۋەر تەخسىملەنمىسە بىز بۇ يۇمۇلاق شاردا سوقۇشماي، دەخلى قىلىشماي ياشىيالمايتتۇق. ئامېرىكىدا ھەممە ئىشقا ئېنىق ۋاقىت بېكىتىلگەچكە ھەم تاشيول، تۆمۈر يول ۋە ھاۋا يوللىرى توسالغۇسىز بولغاچقا كىشلەرنىڭ

كىچىككىنە قىلىشى ئويلۇشۇلمايتتى ھەم ئاسانلىقچە قوبۇل قىلىنمايتتى. كىشىلەر بىر يىللىق سەپەر، ساياھەت ۋە تۈرلۈك پائالىيەتلىرىنىڭ ۋاقت جەدۋىلىنى تۈزۈۋېلىپ ئىشلىرىنى شۇنىڭغا قاراپ ئورۇنلاشتۇراتتى، بىلەتلىرىنى زاكاز قىلىشاتتى. ئۇلارنىڭ كۈندىلىك پاراڭلىرىدا «ئەتە بىر گەپ بولسۇن»، ھازىرچە بىر نىمە دېمەك تەس»، «ۋاقتى كەلگەندە بىر گەپ بولار»... دېگەندەك ئىبارىلەر قوللىنىلمايتتى. چۈنكى ئۇلارغا ئەتە نېمە ئىش قىلىش ۋە قىلماسلىق، ھازىر نېمە قىلىش كېيىن نېمىنى قىلماسلىق، قايسى ۋاقىتتا قانداق ئىشلارنى قىلىش ئالدىقاچان بېكىتىلىپ بولاتتى. مەكتېپىمىزنىڭ 2014-يىللى ئۆتكۈزۈلگەن دەرسىنى ھازىر ئورۇنلاشتۇرۇلۇپ بولغانلىقى ئامېرىكىدا ۋاقىتنىڭ قانچىلىك ئالدىن ئورۇنلاشتۇرۇلىدىغانلىقىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ.

ئامېرىكىدا بىر ئادەمنى بىر سورۇنغا ياكى بىرەر ئىشقا تەكلىپ قىلماقچى بولسا ئىككى ھەپتە ياكى ئەڭ بولمىغاندا بىر ھەپتە بۇرۇن دەپ قويۇش ئادەتكە ئايلانغان. ئامېرىكىدىكى چاغلىرىمدا پەقەت تۈرك دوستلىرىملا تۈرلۈك يىغىلىش ۋە پائالىيەتلەرنىڭ ۋاقتىنى ئىككى ئۈچ كۈن بۇرۇن ئۇقتۇراتتى. بەزىدە ھىندونېزىيىلىك ياكى ئەرەب مۇسۇلمان بالىلار بىر ئىشلار ئۈچۈن شۇ كۈنى ۋاقتىمنىڭ بار يوقلۇقىنى سوراشتۇرۇپ تېلېفون قىلىشاتتى. بۇنداق چاغلاردا ئىنكاسىم ئاساسەن ئۈيغۇرچە بولاتتى. ئۇلارنىڭ ئالدىن دەپ قويۇشمىغانلىرى خىيالىمغا كىرىپ چىقمايتتى. بىر كۈنى تۈركچە بىلىدىغان، تۈركىيەدە تەتقىقات بىلەن مەشغۇل بولغان بىر پروفېسسور ماگا تېلېفون قىلىپتۇ. ئېيتىشىچە شۇ كۈنى ئۆيىدە زىياپەت بولىدىغان بولۇپ مېھمانلاردىن بىرى كېلەلمەس بولۇپ قاپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ ئورنىغا مېنى، ئايالىم ۋە بالامنى ئۆيىگە تەكلىپ قىلماقچى بولۇپتۇ. ئاڭلاپ غۇزۇرىدە ئاچچىقىم كەلدى. مەن ئامېرىكىدا ياشىغىلى شۇنچە بولغان تۇرۇپ بۇنىڭ ئەدەپسىزلىك ئىكەنلىكىنى بىلمىسەم كاشكى! مۇشۇ ئايالدىن باشقا مەن ئامېرىكىدا ھېچ كىمنىڭ ۋاقتىنى ئالدىن دەپ قويماي بىرسىنى مېھمانغا چاقىرغىنىنى ياكى مېھمان بولۇپ كەلگىنىنى ئاڭلاپ باقمىدىم. بۇلاردىن كۆرۈۋېلىشقا بولىدۇكى، ئامېرىكىدا ئۆزىنىڭ ۋە باشقىلارنىڭ ۋاقتىنى ئالدىن ئويلۇشۇش، ئىسراپ قىلماسلىق، دەخلى قىلماسلىق ئادەتكە ئايلىنىپ كەتكەن.

ۋەتەنگە قايتقاندىن كېيىن ماڭا ئەڭ قىس تۇيۇلغىنى ۋاقت بولدى. ئامېرىكىدا ھەم دەرسىنى ئوقۇپ، كىتابلىرىمدىن خاتىرە يېزىپ، بالام ۋە ئايالىم بىلەن ساياھەت قىلىپ، تۈرك دوستلار بىلەن يىغىلىش قىلىپ يەنە «ئامېرىكىدىكى مۇساپىر تۇيغۇلار» نى يېزىشقا يېتىشكەن ۋاقتىم ۋەتەنگە قايتقاندىن كېيىن قەتئىي يېتىشمەس بولدى. مەن قەشقەردە ئامېرىكىدىكىدىن نەچچە ھەسسە ئالدىراش ياشىدىم. ئانام، قېرىنداشلىرىم ۋە يېقىنلىرىم «سەن ئامېرىكىدىكى

چېغىڭىزدا پات پات تېلېفۇن قىلىپ تۇراتتىڭ، موشىدۇشۇپ تۇراتتۇق، قەشقەرگە كەلگەندىن كېيىن يا تېلېفۇنۇڭ، يا يازمىلىرىڭ يوق، يوقاپلا كەتتىڭ...» دېگەن بولدى. مۇشۇلارنى ئويلىسام، خەقلەرگە تۇرمۇش رىتىمى تولىمۇ ئاستا بىلىنىدىغان، ئۆزگىلەرگە ئوتتۇرا ئەسىرنىڭ كۆرۈنۈشلىرىنى ئەسلىتىدىغان قەشقەرنى نيۇيوركتىنمۇ ئالدىراش شەھەركەن دېگۈم كېلىدۇ. قەشقەردە ئامېرىكىدىكىدىنمۇ ئالدىراش بولۇشۇمنىڭ سەۋەبى، بىرى ۋاقتىم ئۆزۈمنىڭ ئەمەس، ئۇنى خالىغان چاغدا خالىغان ئورگان ۋە خالىغان كىشىلەرنىڭ تۈرلۈك سەۋەپلەر بىلەن ئىگىلىۋېلىش تەھدىتى مەۋجۇد. يەنە بىرى ۋاقتىنى قەتئىي پىلانلىماق تەرس، چۈنكى ئاۋۋال دائىرىلەردە، ئاندىن كۆپ كىشىلەردە ۋاقتنى پىلانلاش يوق. بۇ هالدا سېنىڭ پىلانلانغان ۋاقتىڭ باشقىلارنىڭ، جەمئىيەتنىڭ، دائىرىلەرنىڭ پىلانسىز ئورۇنلاشتۇرۇشىغا، باهانىسىز توسقۇنلۇقىغا، پەرۋاسىز ئىسراپ قىلىشىغا سەرپ بولغىنى بولغان. سەن بۇنىڭغا بويسۇنۇشقا مەجبۇر. ئۇيغۇرلادا تېخىمۇ ئېنىق قىلىپ دېسەم قەشقەردە ۋاقتنىڭ ئامېرىكىدىكىگە ئوخشمايدىغان بىر قانچە ئالاهىدىلىكى بار ئىكەن.

ئۇيغۇرلاردا ۋاقىت بىر ئادەمنىڭ خۇسۇسى مۈلكى، ئۆزىگىلا خاس تەئەللۇقاتى هساپلانمايدىكەن. قىزىقارلىق يېرى، مەن تۇرۇۋاتقان قەشقەردە كىشىلەر هەممە نەرسىنى هۆكۈمەتنىڭ دەپ قارايدىكەن. مىسالەن، بىر كۈنى بىر دېهقان ماڭا «بۇ هۆكۈمەت قىزىقكەن، ئەينى چاغدا ئۆزى بىكارغا بەرگەن يەرنى ئەمدى بىزدىن پۇل بېرىپ قايتتۇرىۋېلىپ بارىدۇ» دېگەنىدى. ئۇپالدا كىشىلەر مەهمۇد كاشغەرى مەقبەرىسىنى ئەۋلادتىن ئەۋلادقا ئۇلۇغلاپ چىۋىننىڭ قانتى چاغلىق مەينەتنى يېقىن يولاتماي كەلگەن. 80-يىللاردا هۆكۈمەت ئىگە بولۇپ مەبەلەغ چىقىرىپ قايتا ياسىغاندىن كېيىن قەبرىنىڭ كىشىلەرنىڭ ئېڭىدىكى مۇقەددەسلىكى نېمىشقىدۇر تۆۋەنلەپ ساياهەت ئورنىغا ئايلىنىپ قالدى. ۋەتەنگە قايتقاندىن كېيىن پات پات زىيارەتكە چىقىپ تۇرىدىغان بولدۇم، هەر چىقسام يالتىراق خالتا، سۇ بوتۇلكىلىرى قاتارلىق ئەخلەتلەر كۆڭلۈمنى يېرىم قىلىدۇ. بىر قېتىم شۇ مەهەللىدىكى بىرەيلەنگە، «بۇ بىزنىڭ ئۇلۇغلىرىمىز ئىچىدىكى ئەڭ ئۇلۇغ زاتنىڭ قەبرىسى بولغاندىكىن خەق تازىلىمىسا سىلەر بولساڭلارمۇ سۈپۈرۈپ تۇرساڭلار بولمامدۇ؟» دېدىم. «قەبرە هوكۈمەتنىڭ، هۆكۈمەت بەلەت سېتىپ پۇل تېپىۋاتقان مەهمۇد قەشقەرى مازارىنى بىز تازىلامتۇق!» ئۇ دېهقاننىڭ دېگەنلىرى هەقلىق ئېدى، ئەمما ماڭا «مەهمۇد قەشقەرى هۆكۈمەتنىڭ» دېگەن گەپ بەك غەلىتە ئاڭلاندى. بۇنى قەشقەردىلا شۇنداقمىكىن دېسەم بىر ئىتوتتا هېلىقى چوڭ ئەيسانىڭ خەقنىڭ ئۆيىگە كىرىۋېلىپ «هۆكۈمەتنىڭ ئۆيىبۇ! چىقساق تەڭ چىقىمىز، «دېگەنلىرى هېلىمۇ قۇلاق تۈۋىمدە. ئادەملەرنىڭ ئېڭىدا هەممە نەرسە هۆكۈمەتنىڭ دېگەن قاراش ئومۇمىيۈزلۈك بولغاچقىمۇ ئىنساندا

باشقىلارغا بەرگىلى بولمايدىغان، باشقىلار بىلەن ئورتاقلاشقىلى بولمايدىغان، باشقىلار تارتىۋالسا بولمايدىغان نەرسىنىڭ بارلىقى ئاسانلىقچە ئېتىراپ قىلىنمايدىكەن. بۇنىڭ ئىچىدە مەندىن ئەڭ چىق تارتىۋېلىنغىنى مېنىڭ شەخسىيىتىمگە تەئەللۇق بولغان ۋاقتىم بولدى. ۋاقتىم شۇ قەدەر كوللېكتىپلاشتى ۋە ئاممىۋىيلاشتىكى يازىدىغانلىرىم ھەققىدە جىمجىت خىيال سۈرىدىغان ۋاقتىم كەڭرى بولماي قالدى. ھۆكۈمەتنىڭ دەپ قارىلىدىغان نۇرغۇن نەرسىلەرگە ئوخشاش ۋاقتىمۇ توختىماي باشقىلارنىڭ ئىگىلىۋېلىشىغا، تاجاۋۇزىغا، بېپەرۋالىقىغا، ئىسراپىغا نىشان بولۇپ قالدى.

ئۇيغۇردا خۇسۇسىي ۋاقىت دېگەن ئۇقۇم ئېنىق بولمىغاچقا بىرەر ئىش ياكى پائالىيەت ئۈچۈن ۋاقىتنى ئۆز مەيلىچە پىلانلىغىلى، خالىغانچە ئورۇنلاشتۇرغىلى بولمايدىكەن. كىشىلەر خىزمەت كۈنلىرىدىلا ئەمەس شەنبە يەكشەنبىلىرىدىمۇ ھۆكۈمەتكە ئالاقىدار خىزمەت بىلەن ياكى شۇنىڭغا ئوخشاش ئۆرپ-ئادەتكە ياتىدىغان بىر ئىشلار بىلەن مەشغۇل بولىدىكەن. بىر ئادەمنىڭ ئۆزىنىڭ كەلگۈسى، ئارزۇسى، پەرزەنتىنىڭ ئىستىقبالى، ئائىلىسىنىڭ ئەھۋالى ھەققىدە ئويلاشقا، پىلان تۈزۈشكە ۋاقتى چىقمايدىكەن. خىزمەت ۋاقتى بىلەن خۇسۇسى ۋاقىتنى ئايرىشقا پۇرسەت بولمىغانلىقى ئۈچۈن كىشىلەرنىڭ خۇسۇسىي پىلانى ئاساسەن بولمايدىكەن. مەن خىزمەتكە چىقىپ بولغانلارنىڭ خىزمىتى يىراقتا بولسا يېقىنغا، يېزىدا بولسا شەھەرگە يۆتكەش، نەپىسىز بولسا نەپلىككە ئالماشتۇرۇش، ئەمەلسىز بولسا ئەمەللىك بولۇشقا كۆچەشتىن باشقا پىلانى بارلارنى بەك ئاز ئۇچراتتىم. مەن بىر كۈنلەردە زاۋۇتلاردا بولغاندەك بىر ئىسلاھات بولۇپ ئىشتىن بوشۇتۇلۇپ قالسا ھازىر كادىر ئاتىلىۋاتقان نۇرغۇن كىشىنىڭ ياشاشقا ئامالسىز قالىدىغانلىقىغا ئىشىنىمەن.

ئۇيغۇرلاردا ۋاقىتنىڭ كونكرېتلىقى ۋە چەكلىكلىكى ھەققىدە تەخىرسىزلىك يوق ئىكەن. بىر ئاغىنىمىزنىڭ ئانىسىنىڭ ئۆلۈمىگە بېرىپ شۇنى ھىس قىلدىم. بىر كۈن كەچكىچە ھېچ ئىش قىلماي، قول باغلاپ دوستىمىزغا ھەمراھ بولۇشتىن باشقىغا يارىمىدۇق. مەنغۇ بىر كۈندىن كېيىن قايتتىم، باشقىلار بىر قانچە كۈننى شۇنداق ئۆتكۈزدى. مەسىلە شۇنداق ئاددى. نەزىر ۋاقتى بېكىتىلسە، ھەممە ئادەم نەزىرگە ۋاقتىدا كەلسە، مېھمانلارغا قارىشىدىغان ئىشلارنى قىلىشىپ بېرىپ ئىشىمىزغا راۋان بولساق تامامەن بولىدىغان ئىش. ئۆلۈم بولۇۋاتسا بىكارچىلىقتىن زېرىكىپ ئۆلۈم چىققان ئۆينىڭ ئالدىدا قاملىشار قاملاشماس چاخچاقلارنى قىلىپ كۈلۈشۈپ ئولتۇرۇشتىنمۇ تەربىيىسىزلىك بولامدۇ جاھاندا! بۇنداق ۋاقىتنىڭ چېكى بېكىتىلمىگەن سورۇن ۋە مۇراسىملاردىكى ۋاقىت ئىسراپچىلىقى كىشىلەرنى قىمارۋازلىققا سۆرىگىلى تۇرۇپتۇ. تويدىمۇ، چايدىمۇ شۇ قىمار. ئېتى چىرايلىق قىلىپ قەرت دەپ ئاتىلىدىكەن، ئەمما ئۇتتۇش ئۇتتۇرۇش

ھەممەيلەنگە ئايدىڭ. ئۇيغۇرلاردا نۇرغۇن كىشىلەر ئۇچۇن ۋاقىت تۈگەپ كېتىدىغان نەرسە، ئۆلۈم يارىتىدىغان نەرسە، نەتىجە قازىنىشقا كېرەك بولىدىغان كونكرېت نەرسە ئەمەس، باش ئايىغى يوق، توختىماي ئايلىنىدىغان، مەڭگۈ ئاخىرلاشمايدىغان چەكسىز بىر شەيئىيكەن.

ئۇيغۇرلار بىلەن ئامېرىكىلىقلارنىڭ ۋاقىت ھەققىدىكى بۇنداق پەرقلىق چۈشەنچىلىرى ئىگىلىك شەكلىدىكى پەرق، تۈزۈمدىكى ئوخشىماسلىق ۋە ئىجتىمائىي تەرەققىياتتىكى تەكشىسىزلىك سەۋەپلىك شەكىللەنگەن. ئۇيغۇرلارنىڭ تۇرمۇش ئاساسى ئەنئەنىۋىي يېزا ئىگىلىكى بولغاچقا تەبىئىي موھىتنىڭ چەكلىمىسىگە بەكرەك ئۇچرايدۇ. ھەرقانچە ئالدىرىغان بىلەن زىرائەتلەر بەلگىلىك پەسىلدىلا پىشىدۇ، قويلار ۋاقتى سائىتى كەلمەي تۆللىمەيدۇ، ئۆزۈملەر تىرىشچانلىق بەدىلىگە يىلدا ئىككى قېتىم ھوسۇل بەرمەيدۇ. ئۇيغۇرلاردا ئۇزاققا سوزۇلغان بۇنداق تەبىئەتكە تايىنىش كىشىلەرنى ۋاقىتنىڭ خوجايىنىغا ئەمەس بويسۇنغۇچىسىغا ئايلاندۇرۇپ قويغان. ئامېرىكىلىقلار ئېغىر ۋە يېنىك سانائەتنى بارلىققا كەلتۈرگەن، يېزا ئىگىلىكىنى ئاللىقاچان ماشىنىلاشتۇرغان بولۇپ كىشىلەرنىڭ پائالىيىتى تەبىئەتنىڭ تەسىرىدىن، كونترولىقىدىن نىسبەتەن خالىي. شۇڭا كىشىلەر ۋاقىتنى ئۆزلىرى كونترول قىلالايدۇ. كىشىلەر ماشىنىلارنىڭ سائىتىگە قانچىلىك مەھسۇلات ئىشلەيدىغانلىقى، بۇلارنى قاچىلىك ۋاقىتتا سېتىپ چىقارسا قانچىلىك پايدا ئالالايدىغانلىقى ھەققىدە ئېنىق چۈشەنچىگە ئىگە. شۇڭا ئامېرىكىلىقلاردا ۋاقىت بايلىق يارىتىشتىكى ۋە ياراتقان بايلىقنى تەخسىملەشتىكى ئاساس. ياللىغۇچى ياللانغۇچىنىڭ ۋاقتىنى سېتىۋالىدۇ، ياللانغۇچى ياللىغۇچىغا شۇ ۋاقىتتا بەلگىلىك قىممەت يارىتىدۇ ۋە شۇ قىممەتتىن ئۆزى سەرىپ قىلغان ۋاقىتقا لايىق نىسبىسىنى ئالىدۇ. ئۇيغۇرلار بىلەن ئامېرىكىلىقلارنىڭ ۋاقىت ئېڭى ئوتتۇرىسىدىكى پەرقلەر ئەمەلىيەتتە سانائەتلەشكەن جەمئىيەتتىكى كىشىلەر بىلەن سانائەتلەشمىگەن جەمئىيەتتىكى كىشىلەرنىڭ ۋاقىت قارىشى ھەققىدىكى پەرقتىن ئىبارەت.

ئامېرىكىدا ۋە ئۇيغۇردا دىنىي ھايات

مەن كۆرگەن ئامېرىكىلىقلارنىڭ مەنىۋىي ھاياتىدا دىن سالماقلىق ئورۇندا تۇرىدۇ. قايسى شەھەرگە بارسىڭىز شەھەرنىڭ ئەڭ مەركىزىي رايونىدا كۆركەم ۋە ھەيۋەت قىلىپ سېلىنغان چىركاۋلار كۆزگە چېلىقىدۇ. ئامېرىكىدا داڭق چىقارغا ناخشىچىلار دائىم ئۆزىنىڭ تۇنجى سەھنە ھاياتىنى چىركاۋدىن باشلىغانلىقىنى تىلغا ئېلىشىدۇ. ئامېرىكىدا مەخسۇس دىنى مۇزىكا

ئىشلەيدىغان مۇزىكانتلار ۋە ناخشىچىلار بار. دىنىي ناخشا مۇزىكىلار گاسپېل دەپ ئاتىلىدۇ. بۇنىدىن باشقا مەخسۇس دىنىي ئەسەر يازىدىغان يازارلار، دىنىي ئەدەبىيات بىلەن شۇغۇللىنىدىغان يازغۇچىلار بار. دىنىي تەرغىپ قىلىدىغان تېلېۋىزىيە، رادىيو ئىستانسىلىرى، نەشرىياتلار ۋە گېزىتلەر نۇرغۇن. مەن دىنىي ئەدەبىيات بىلەن شۇغۇللىنىدىغان يازغۇچى س ئەس لۇۋىس دېگەن كىشىنىڭ «نارنىيا» دېگەن كىتابىنى بىر زامانلاردا ئوقۇغىنىم ھېلىمۇ ئېسىمدە. ئامېرىكىدا بولۇپمۇ مەن تۇرغان شەھەردە كىشىلەرگە ئورتاق بولغان ۋە بىر قەدەر ئېنىق بايقىغىلى بولىدىغان ئەددىيە دىنىدىن ئىبارەت ئىدى. كىشىلەر ئوخشىمىغان دىن ۋە شۇ دىنلار ئىچىدىكى پەرقلىق مەزھەپلەر بويىچە توپ-جامائەتلەرگە بۆلۈنۈپ ئىجتىمائىي ئالاقىدە بولۇشاتتى. بۇنداق مەزھەپلەر ئىچىدە پروتېستانت، كاتولىك، جوھو ۋىتنىسس ۋە مورمىنلار بار ئىكەن. قىزىق يېرى شەھىرىمىزدىكى كورىيەلىكلەرنىڭ مەن كۆرگەنلىرى كاتولىكلار ئىكەن. ئۇلارنىڭ ئايرىم كورىيان چىركاۋى بار ئىكەن. شەھىرىمىزدە كاتولىكلارنىڭ سانى بەك ئاز ئىكەن. شۇ سەۋەپتىن ئۇلارنىڭ بىر چىركاۋى 60-يىللاردا مەسجىد قىلىپ ئۆزگەرتىلگەنىكەن. بىلىشىمچە شەھىرىمىزدە ئىككى مەسجىد بار ئىدى. بىرى مەكتىپىمىز ئىچىدە يەنە بىرى شەھەرنىڭ سودا رايۇنىدا.

شەھىرىمىزدە كۆزۈمگە بىر قەدەر قىزىقارلىق ۋە ئىسسىق كۆرۈنگەن خرىستىيان دىنىغا مەنسۇپ مەزھەپ مورمىنلار بولدى. بازاردىكى كوچىلاردا ناگان ناگاندا مورمىنلار ئۇچراپ قالاتتى. شەھەردە بىر ئاپتوبۇس شوپۇرى مورمىنلاردىن بولۇپ مېنى ھەيران قالدۇرغان ئىدى. چۈنكى باشقىلاردىن مورمىنلار توك، تېلېفون، ماشىنا... قاتارلىق زامانىۋى ۋاستىلەرنى قوللانمايمىش دەپ ئاڭلىغانىدىم. مورمىنلار ئامېرىكىدىكى خرىستىيان دىنىغا تەۋە بىر مەزھەپ بولۇپ ئۇلارنىڭ ئاياللىرى چىچىنى تۈگۈپ بېشىغا بىزدىكى كىچىك بالىنىڭ بويىنىدىن باغلىۋالىدىغان پوسمىسنى كىيىپ يۈرۈشەتتى. كۆينەكلىرى ئۇزۇن بولۇپ باشقا بىر قىسىم ئامېرىكىلىق قىز ئاياللاردەك ئوچۇق كىيىنمەيتتى. خرىستىيان دىنىنىڭ قايسى مەزھىپىلىكى ئېسىمدە يوق، بىر قېتىم تېلېۋىزوردا بىر ئەرنىڭ بەش ئاتالە خوتۇنلۇق بولغانلىقىغا دائىر خەۋەرنى بەك كۆپ ۋە ئۇزاق بەرگەنتى.

ئامېرىكىدا مەن ئەڭ كۆپ ئارىلاشقان كىشىلەر تەقۋادارلار بولدى. بۇنىڭ ئىچىدە خرىستىيانلارمۇ، خرىستىيانلىقتىن چېكىنىپ مۇسۇلمان بولغانلارمۇ، ھېچ بىر ئېتىقادى يوقلۇقتىن مۇسۇلمان ياكى خرىستىيانلىق يولىغا ماڭغانلارمۇ بار. ئامېرىكىغا كەلگەن بىرىنجى ھەپتەم دىندارلارنىڭ زىياپىتىگە قاتنىشىشتىن باشلاندى. قۇرئانىمىزدا خرىستىيانلارنىڭ تامىقى ھالال قىلىنغانلىقى ئۇچۇن ئۇلارنىڭ گۆشسىز غىزالىرىغا ئېغىز تەگدىم. قىزىق يېرى ئامېرىكىغا كېلىپ

بىرىنچى قېتىملىق دىندالار ئۆيۈشتۈرغان زىياپەتتە كۆرگىنىمنىڭ ھەممىسى دېگۈدەك دىنغا ئىشەنمەيدىغان خەنسۇلار بولدى. زىياپەت چەتئەللىك ئوقۇغۇچىلارنى خرىستىيان دىنىغا قىزىقتۇرۇش مەقسىدىدە ئۇيۇشتۇرۇلغان بولۇپ شۇنچە كۆپ خەنسۇنىڭ ئارىسىدا ئىككى ئەرەبىستانلىق قىز ۋە بىر كۇۋەيتلىك ئوغۇلنىڭ بولۇشى مېنى قىزىقسىندۇردى. مەن گۆشلەرگە ئېغىز تەگمىگەن بىلەن كۇۋەيتلىك، ئەرەبىستانلىق باللار توخۇ ۋە كالا گۆشلىرىدىن بەھوزۇر يېيىشكە باشلىدى. كېيىن مەن ياغلىقلار بىلەن ئورۇنۇپ ئولتۇرۇپ جوڭگۇ ئاشخانىسىدا تاماق يەۋاتقان مۇسۇلمان قىزلارنى ۋە باشقا ئەرەب ئەللىرىدىن كەلگەن ئوغۇللارنى جىق كۆردۈم. مەن ۋەتەندە ئاڭلاشقان تەقۋادار خرىستىيانلارنىڭ ئەكسىچە ئامېرىكىدا مېنى ئۆلارنىڭ ھېچ بىرى خرىستىيان دىنغا دەۋەت قىلمىدى. ئەمما مەن دوست بولۇپ قالغان بىر قانچىسىدىن باشقا ھېچ قايسى دىندار مەن خرىستىيانلىقتا پەقەت مايىللىق بىلدۈرمىگەندىن كېيىن مېنى زىياپەتلەرگە چاقىرمايدىغان بولدى.

كۆزىتىشىمچە ئامېرىكىدا دىندار كىشىلەر كۆپ باللىق بولىدىكەن. مەن بىر ئائىلە بىلەن بەك ياخشى دوستلاردىن بولۇپ قالغانىدىم. ئەر ئايال ئىككىسى يىگىرمە بەش يىگىرمە ئالتىلاردا بولۇپ تۆت بالىسى بار ئېدى. كېيىن پۇرسەت چىقىپ بۇلارنىڭ ئاتا ئانىسى بىلەن تونۇشتۇم. ئەر ئەسلى چېخىيەلىك ئىكەن. ئايالىنىڭ ئاتا ئانىسى ئامېرىكىلىق بولۇپ ئاچا-سىڭىل، ئاكا-ئۇكا بولۇپ توققۇز بالىكەن. بۇنداق دىندار ئائىلىلەردە يىغىلىش كۆپ بولىدىكەن. ھەر قېتىملىق يىغىلىشتا تاماقتىن بۇرۇن قوللار بىر بىرىگە تۇتۇلۇپ دۇئا قىلىنىدىكەن. ئوغۇللار ئەدەپ قائىدىگە، قىز ئايالار سورۇنغا مۇناسىپ كىيىنىشكە ئالاھىدە دىققەت قىلىدىكەن. بۇنداق ئائىلىلەردە ھەر يەكشەنبە كۈنى چۈشتىن بۇرۇن ھەممەيلەن بىللە چىركاۋغا بارىدىكەن. چىركاۋدىن كېيىن ئۆزى ئەڭ ياقتۇرىدىغان ئاشخانىلارغا بېرىپ غىزالىنىدىكەن. بەزى چىركاۋلاردا باللار ئوينايدىغان ئويۇنچۇقلار بولىدىكەن. چىركاۋلاردا تەگرى، ئەيسا ئەلەيھىسسالام مەدھىيەلەنگەن ناخشىلار، خورلار ئېيتىلىدىكەن. بۇنداق پائالىيەتلەرگە باللار بەكرەك جەلىپ قىلىنىدىكەن. ھەممە چىركاۋدا بىردىن يوغان پىيانىنو قويۇلىدىغان بولۇپ خور ۋە ناخشىلارغا تەڭكەش قىلىنىدىكەن. داڭلىق ناخشىچى جېكسۇننىڭ تۇنجى ناخشىنى چىركاۋدا ئېيتقانىكەن. ئامېرىكىدا ئاشخانىلارنىڭ تىجارىتى كىشىلەر چىركاۋدىن يانغاندا ئەڭ جانلىنىپ كېتىدىكەن. ئامېرىكىدا دىندار كىشىلەر چىركاۋلارنىڭ ھەقسىز يەسلىلىرىدە پىدايىلىق قىلىدىكەن. دوختۇر بولسا ھەقسىز كېسەل داۋالايدىكەن. ئادۋوكات بولسا ھەقسىز ياكى ئالمىغان ھساپتا ئازراق ھەق ئېلىپ دېلولارغا ياردەملىشىدىكەن.

ئامېرىكىدىكى چەتئەللىك ئوقۇغۇچىلار ئىچىدە ئافرىقىلىق ۋە كورىيەلىك ئوقۇغۇچىلاردا خرىستىيان دىنى كۈچلۈك ئىكەن. مەن بىلەن ياخشى ئۆتىدىغان ئافرىقىلىق باللارنىڭ ئىچىدە جۈمە كۈنى كەچلىرى ئىنجىل كۈرسىغا بارىدىغانلىرى كۆپ ئىدى. دىندارلارنىڭ تەرغىباتلىرىغا ئەڭ خېرىدارلىق قىلىدىغىنى خەنسۇ ئوقۇغۇچىلار ئىدى. خرىستىيان بولغان خەنسۇ تونۇشلىرىمنىڭ ئېيتىشىچە، ئامېرىكىغا كەلگەن چەتئەللىك ئوقۇغۇچىلارنىڭ بولۇپمۇ خەنسۇ ئوقۇغۇچىلارنىڭ خرىستىيان دىنىغا بۇنچە مايىل بولۇشىدا بىر قانچە سەۋەپ بار ئىكەن. بىرى يەرلىكلەر بىلەن باردى كەلدىنى قويۇقلاشتۇرۇپ ئېنگلىزچىسىنى پۇختىلاش، ياتسىراشنى ئازايتىش، ئامېرىكا جەمئىيىتىگە تېزىدىن ماسلىشىپ ئامېرىكىدا ياشاشنىڭ شەرت-شارائىتلىرىنى ھازىرلاش، يەنە بىرى يەرلىكنىڭ ئەھۋالىنى چۈشىنىپ خىزمەتكە ۋە خىزمەت ئۆچۈرىغا ئېرىشىش. ئۇلارچە ئامېرىكىدىمۇ مۇناسىۋەت موھىم ئىكەن. ئەگەر سىز بىر يەردىن خىزمەت تاپماقچى بولسىڭىز سىزنىڭ خىزمەت ۋە تۇرمۇش ئارقا كۆرۈنۈشىڭىزگە گۇۋاھلىق بېرىدىغان كىشلەرنىڭ بولۇشى زۆرۈر ئىكەن. ئەگەر سىزگە گۇۋاھچى، كېپىل بولغۇچى يەرلىكلەردىن بولسا سىزنى خوجايىنلارغا قانداق تونۇشتۇرۇشنى ئامېرىكىغا يېڭى كەلگەن ياكى ئامېرىكىدا ئوقۇۋاتقانلاردىن ياخشراق بىلىدىكەن. يەنە بىرى ئامېرىكىدا بىر كىشى خىزمەت ئورنىدا يامان ئەمەس ئىشلەۋاتقان بولسا يەنە بىر تونۇشنى ئۆزى ئىشلەۋاتقان يەرگە خىزمەتكە تونۇشتۇرسا خوجايىنىغا ئادەم كېرەكلا بولسا ئادەتتە ياق دېمەيدىكەن. بۇلارنىڭ ھەممىسى ماڭا خرىستىيان دىنىنى تەۋسىيە قىلغان خەنسۇ تونۇشلىرىمنىڭ قاراشلىرى. بۇ گەپلەرنىڭ ئەكسىچە ئايالىم ھىچ قانداق چىركاۋغا بارماي، ھىچ بىر دىنىي زىياپەتكە قاتناشماي تۇرۇپ ئىككى قېتىم ئىش تاپتى.

ئامېرىكىدا ئۆزىنى خرىستىيان دەيدىغانلار مۇنداق ئۈچ تۈرگە بۆلۈنىدىكەن. بىرى خرىستىيان دىنىغا ھەقىقى ئىشىنىدىغانلار، يەنە بىرى ئاتا ئانىسى خرىستىيان بولغاچقا ۋە ياكى مەھەللىسىدە شۇنداقراق كەيپىيات بولغاچقا ئۆزىنى خرىستىيان دەپ قارايدىغانلار، ئۈچىنجى بىرى ئۆزىنى خرىستىيان دەيدىغان لېكىن خرىستىيانلىق ھەققىدە ھىچ نېمە بىلمەيدىغان ۋە بىلىشنى خالىمايدىغانلار. بىرىنجى تۈركۈمدىكىلەر چىركاۋلارنى زىيارەت قىلىپ تۇرىدىكەن. چىركاۋلار ئۇيۇشتۇرغان خەير ئىھسان پائالىيەتلىرىگە پىدايى بولۇپ قاتنىشىدىكەن. مەن شۇنداق بىر خرىستىيان ئائىلىسىنىڭ لاتىن ئامېرىكىسلىق بىر بالىنى بېقىۋالغانلىقىنى كۆرگەنىدىم. ئىچىمدە بۇ بالا چوڭ بولغاندا ئۆزىنىڭ بېقىۋېلىنغانلىقىنى بىلسە ھەقىقى ئاتا-ئانىسىنى ئىزدەپ تاپارمۇ، ياكى ئۆز ئاتا-ئانام بولغان بولسا قانداق بولاتتى دەپ ئويلاپ قالارمۇ، دېگەن خىياللاردا بولغانىدىم. سېرىق چاچلىق بىر جۈپلەر بىلەن ياشاۋاتقان ئۇيغۇرلارغا سەل ئوخشاپ

قالدىغان بۇ لاتىن قانلىق بالا ھېلىمۇ كۆز ئالدىمدىن كەتمەيدۇ. خىرىستىيان دىنىغا ھەقىقى ئىشەنگۈچىلەر ئىچىدە ئافرىقا، لاتىن ئامېرىكىسى ۋە ئاسىيانىڭ چەت، نامرات يەرلىرىگە بېرىپ سۇ ئىنشائاتى، نامراتلىقتىن قۇتقۇزۇش، مائارىپنى ئومۇملاشتۇرۇش قاتارلىق ئىشلار بىلەن شۇغۇللىنىۋاتقانلارمۇ بار. مەن شۇنداقلاردىن بىر قىز بىلەن پاراڭلىشىپ باققان. ئۇ قىز مەكتىپىمىزنىڭ ئاخبارات كەسپىدە ئوقۇيتتى. ئۇ قىز ھەتتا مەن بىلەن پاراڭلىشىپ يەرلىك گېزىتكە ئۇيغۇرلار ھەققىدە ماقالە يازماقچىمۇ بولغانىدى. مەنچە ئۆزىنى خىرىستىيان دەيدىغان ئىككىنجى ۋە ئۈچىنجى تۈركۈمگە تەۋە كىشىلەرنىڭ سانى بىرىنجى تۈركۈمگە تەۋە كىشىلەردىن خېلى بەك جىق. مەن ئارىلاشقان ئامېرىكىلىقلار ئىچىدە يەنە پۈتۈنلەي دىندىن خالى ياشايدىغانلىرىمۇ خېلى كۆپ.

مەكتىۋىمىزدىكى تۈرك ئوقۇغۇچىلار تەشكىللىگەن دىنلار ئارا دىيالوگ دېگەن بىر پروگرام بار ئىدى. بۇ پروگرامدا يېقىن ئەتراپتىكى چىركاۋلارنىڭ خادىملىرى بىلەن مەسجىدلەرنىڭ ئىمام خاتىپلىرى بىر ئاراغا كېلىپ دىنىنىڭ مەنىۋي ھاياتتىكى ئورنى، دىنلارنىڭ ئورتاق مەۋجۇدلۇقى ۋە دۇنيا تىنچلىقى، دىنلارنىڭ دۇنيانىڭ سىياسى تەرتىبىدە تۇتقان ئورنى، دىنلارنىڭ مىللەتلەرنىڭ تىلى ۋە مەدەنىيتىنى ساقلاپ قېلىشتىكى رولى، تۈرلۈك توقۇنۇشلارنى ھەل قىلىشتا دىنلارنىڭ تۆھپىسى، يەرشارىنىڭ ئىسسىپ كېتىشى، كىلمات ئۆزگىرىشى، موھت بۇلغۇنىشى، توقۇنۇشلار، ئۇرۇشلار قاتارلىق دۇنياۋىي مەسىلىلەردە دىنىنى چۆرىدەپ مۇلاھىزىلەر بولاتتى. بۇ پروگراممىنىڭ قاتناشچىلىرى تۈرك ئوقۇغۇچىلار، ئوقۇتقۇچىلار، ئامېرىكىلىق ئوقۇتقۇچى، ئوقۇغۇچىلار ۋە باشقا بۇ پائالىيەتكە قىزىققۇچىلار بولاتتى. پائالىيەتكە تۈرك ئوقۇغۇچىلار يېنىدىن پۇل چىقىرىپ ئىچىملىك ھازىرلايتتى. تاتلىقلار، پىچىنە پىرەنىكلەر ۋە باشقا يېمەكلىكلەرنى تەييارلايتتى. مەنچە پائالىيەت ئارقىلىق ئالدى بىلەن مۇسۇلمانلار بىلەن خىرىستىيانلار ئارىسىدا ئۆز ئارا چۈشىنىش كۈچەيتىلەتتى، بۇندىن باشقا ھەم تۈرك تاماق مەدەنىيتى تەشۋىق قىلىناتتى ھەم ئامېرىكىدا ئىش قىلىشنىڭ يوللىرى ئۆگىنىلەتتى. بىر گۈزەل دۇنيا ئۈچۈن قىلىنىۋاتقان تاماسىز بۇ خىزمەتلەرنى كۆرگىنىمدە، پائالىيەتلەرگە ئىشتىراك قىلغىنىمدا ئۆزەمنى بەكمۇ يارامسىز ھىس قىلاتتىم. شۇنداق پائالىيەتلەرنىڭ بىرىدە سۆزلەنگەن بىر پوپنىڭ نۇتقى ھېلىمۇ ئېسىمدە. «دۇنيانى نېمە قۇتقۇزىدۇ، ئىنسانىنى نېمە خوش قىلىدۇ، ھاياتنى نېمە مەنىلىك قىلىدۇ؟ ئۇرۇشمۇ، زوراۋانلىقمۇ، پۇلمۇ، ھوزۇرلىنىشمۇ، ئىشرەتمۇ؟ ياق، پەقەت بىرلا نەرسە، ئۇ بولسىمۇ مۇھەببەت! ياراتقۇچىنى سۆيۈش ئۈچۈن ياراتقۇچى ياراتقان ھەر بىر مەۋجۇداتنى سۆيۈش كېرەك. ياراتقۇچى بارلىق مەۋجۇداتلاردىن ئۈستۈن قويغان ھەتتا پەرىشتىلەرنىمۇ سەجدە قىلىشقا بۇيرىغان ئىنسانىنى

شەرتسىز سۆيۈش كېرەك. سۆيۈش سۆيۈلۈش ئۈچۈن ئەمەس، بەلكى ياراتقۇچىنىڭ مەمنۇنىيىتى ئۈچۈندۇر» دېگەن نوقتىسىن ئالغاندا ئۇيغۇردىكى مەنىۋى ھايات بىلەن ئامېرىكىدىكى مەنىۋى ھايات ئاجايىپ ئوخشاشلىقلارغا ئىگەن. دولان ئۇيغۇر مۇقاملىرىدىكى «ۋاي ئاللاھ، ۋاي ئاللاھ، ۋاي ئاللاھ» دەپ باشلانغان ناخشىلارنىڭ تېكىستىگە ۋە غەزەلخانلارنىڭ كەيپىياتىغا قارايدىغان بولساق دىنىي تۇيغۇنىڭ ئۇيغۇرلارنىڭ مەنىۋى ھاياتىدا قانچىلىك موھىم ئورۇن تۇتىدىغانلىقىنى بىلىۋالىمىز. بۇنىدىن باشقا ئۇيغۇرلاردىمۇ ئاللاھ، پەيغەمبىرىمىز ۋە ئىسلام مەدھىيەلەنگەن مەخسۇس مۇناجاتلار، ھۆكمەتلەر بولغان. ئۇيغۇردىكى مەنىۋى ھاياتنىڭ تومۇرى دىندۇر. قەشقەرگە كەلگەن خەنسۇلار ئۈچ مازار بىر بازارنى ساياھەت قىلمىز دېيىشىدۇ. بۇ يەردىكى ئۈچ مازار مەھمۇد كاشغەرى مەقبەرىسى، يۈسۈپ خاس ھاجىپ مەقبەرىسى ۋە ئاپپاق خوجا مازىرىدۇر. يۈسۈپ خاس ھاجىپ بىلەن مەھمۇد كاشغەرى ئەسەرلىرىنى بىسمىللاھ دەپ باشلىغان، ئاللاھ مەدھىيىسى قىسمىنى ئەسەرلىرىنىڭ ئەڭ بېشىغا تىزغان كىشىلەردۇر. ئاپپاق خوجا ئەينى دەۋردىكى دىنىي سۇلۇك بولغان ئاق تاغلىق ئىشانلار گورۇھىنىڭ كاتتابېشى. بىر بازار دېگىنى ئۇيغۇر ئىسلام بىناكارلىق ئۇسلۇبىدا سېلىنغان ھېيتگاھ بازاردۇر. مەيلى بازاردا بولسۇن ياكى مازاردا بولسۇن مەسجىد-جامە كام بولمايدۇ. ھېيتگاھ بازار دېيىلىدىغان بۇ بازارغا جۈمە ۋاقتىدا بېرىپ قالسىڭىز ناماز ئاخىرلاشقىچە ساقلاشقا مەجبۇر بولىسىز. جۈمە نامىزى باشلانغاندا بازاردا بىر ئادەم قالمايدۇيۇ ھېچ كىمنىڭ يىغىنە چاغلىق بىر نەرسىسى يىتمەيدۇ. بۇنداق ئەھۋالنى ئامېرىكىدىمۇ ئۇچرۇتۇش ئاسان ئەمەس.

ئۇيغۇردىكى مەنىۋى ھاياتنىڭ خوراپاتلىققا ياتىدىغان تەركىبى ئامېرىكىدا ئانچە كۆزگە چېلىقمايدۇ. بۇ ئىجتىمائىي تەرەققىيات سەۋىيىسى، مائارىپنىڭ ئومۇملىشىش دەرىجىسى قاتارلىقلاردىكى پەرقلەر بىلەن مۇناسىۋەتلىك. پالغا ئىشىنىش، داخانغا ئوقۇتۇش، باقشىغا باقتۇرۇش قاتارلىق خوراپاتلىقلار ئۇيغۇر مەنىۋى ھاياتىدا تېخىچە تەسىرىنى ئاجىزلاشتۇرغىنى يوق. بىر قېتىم بىر قىزنىقارلىق گەپنى ئاڭلىغانىدىم. قەشقەرنىڭ يېڭىشەھەر ناھىيىسىدە بىر خەنسۇ داخان بارمىش. شۇ داخانغا بارمىغىچە كىچىك باللارغا چاپلىشىۋالغان خەنسۇنىڭ جېنى بوۋاقنى ئارامىدا قويمايمىش. قەشقەردەك ئىسلام مەرىپىتىنىڭ ئوچىقىدا، ئۆلىمالار ماكانىدا كىشىلەرنىڭ خەنسۇ دۇخانغا دۇئا ئوقۇتۇپ يۈرۈشى كىشىنى ئويغا سالماي، ئەپسۇسلاندۇرماي قالمايدۇ. بۇ ھادىسىلەرنىڭ بۇنچە ئەۋج ئېلىشى كىشىلەرنىڭ شەيئىلەرنىڭ ئەقلىلەرگە قاراڭغۇ، سىرلىق، مەنىۋى تەرىپىنى بىلىشكە بولغان ئېھتىياجىنىڭ مۇۋاپىق ئىلمىي، دىنىي يول بىلەن قاندۇرۇلمىغانلىقى بىلەن مۇناسىۋەتلىك. كىشىلەرنىڭ دىللىرىدىكى قورقۇنچ، ۋەسۋەسە، ئەندىشە،

پۇشمان قاتارلىقلارغا موۋاپىق سورۇندىكى نورمال ئىلمىي چۈشەنچە، دىنى تەرغىبات ۋە تەبلىغلەر بىلەن مەلھەم بېرىلگەن، قانائەتلەندۈرۈلگەن بولسا بۇنچە خۇراپىي ھەركىكەتلەرگە شاھىد بولمىغان بولاتتۇق. خوراپاتلىقتىن باشقا ئۇيغۇرنىڭ مەنىۋىي ھاياتىدا دىننى سۈيئىستىمال قىلىنىشمۇ بىر خىل بىنورماللىق. مەسىلەن فورقان، تەقۋا، مائىدە، كىرمان قاتارلىقلارنىڭ تاۋار ماركىسى قىلىنىشىدا، ئاشخانا، تاكسىي ۋە ساتىراچخانىلارغا قۇرئاننىڭ مودىلى، ئايەتلەر ۋە ئاللاھ، مۇھەممەد دېگەن خەتلەرنىڭ ئېسىلىشىدا، پالچى، داخان ۋە باقشىلارنىڭ ئايەتلەرنى ئوقۇپ ئىستقۇ-سوۋۇتقۇ قىلىشلىرىدا دىننى سۈيئىستىمال قىلىپ ئىخلاسمەن ئۇيغۇرلارنىڭ پۇلىنى ئۇتۇش مەقسەد قىلىنغان. بۇنداق دىننىي سۈيئىستىمال قىلىدىغان قىلمىشلارغا قانۇن مۇكەممەل بولغان ئامېرىكىدا ئورۇن يوق.

ئۇيغۇرنىڭ مەنىۋىي ھاياتىدا خوراپاتلىق يەنە كىتاپ خوراپاتلىقى ۋە ئۆلىما خوراپاتلىقى شەكلىدىمۇ ئىپادىلىنىدىغانلىقى بىلىنىدۇ. مەسىلەن «قۇرئان بار ئۆيگە شەيتان كىرمەيدۇ» دېگەنلىك كىتاپ خوراپاتلىقىدۇر. قۇرئاندىن بىرنى ئەمەس مىڭنى ئۆيگە قويۇپ قويغان بىلەن كىشى ئۇنى ئوقۇپ چۈشەنمىسە، ئىماننىڭ نۇرى بىلەن قاراڭغۇ دىلىنى يورۇتمىسا شەيتان ھەرقانداق يەرگە كىرىدۇ. بۇنداق خوراپاتلىق يەنە بىلىملىك ئاتالغان، ھەجگە بارغان ئۆلىمالارغا چوقۇنۇشتىمۇ ئىپادىلىنىدۇ. ئۇيغۇردا بىر ھۆكۈمىنىڭ، چۈشەندۈرۈشنىڭ توغرا خاتالىقى قۇرئان ۋە ھەدىسلەرگە تايانغان ياكى تايىغانمىغانلىقى بىلەن ئەمەس بەلكى قايسى ساقاللىق ئۆلىمانىڭ دېگەنلىكى ۋە قەيەردىن ئاڭلاپ كەلگەنلىكى بىلەن ئۆلچىنىپ قالىدىكەن. بىر ناھىيىدە بىر كېلىن پەرزەنتلىك بولالماپتۇ. شۇ خېجىلچىلىقتا قېيىن ئاتا-ۋە قېيىن ئانىنىڭ خىزمىتىنى شۇنچە بېرىلىپ قىلىپتۇكى ئۇلارنى رازى قىلىش ئۈچۈن پۇل يىغىپ ھەرەمگە يولغا ساپتۇ. قېيىن ئاتا بولغۇچى ھەرەمدىن شۇنداق بىر پەتىۋانى كۆتۈرۈپ كەلگەنىش. دېيىلىشىچە پەرزەنتلىك بولالمىغان ئەر جەننەتكە كىرەلمەيمىش. شۇنىڭ بىلەن تەقۋادار كېلىننى ئالدامچىنىڭ ئەپسۇن خالتىسىغا سېلىپ ئۆز رازىلىقى بىلەن ئوغلىدىن ئاجراشتۇرۇۋاپتۇ. دىن ھەققىدىكى تەربىيە ئومۇلىشىش پۇرسىتىگە ئېرىشەلىگەن، مەنىۋىي ھادىسلەرنى چۈشەندۈرۈش ئىلمىيلىك يولىغا چۈشكەن، ئىلاھىيەت (تىئولوگىيە) فاكۇلتىتلىرى ھەرقايسى ئالى مەكتەپلەر-دىن ئورۇن ئالغان، مۇكەممەل قانۇن ئىتىقادنى قوغۇدايدىغان ئامېرىكىدا بۇنداق پاجىيەلەر يۈز بەرمەيدۇ.

تۈگەنجە

ئۇيغۇرلار بىلەن ئامېرىكىلىقلارنىڭ پەرقى يالغۇز يۇقارقى نۇقتىلار بىلەنلا چەكلەنمەيدۇ. يازسام شۇ قەدەر ئۇزۇن داۋاملىشىدۇركى قارىماققا ئامېرىكا ۋە ئامېرىكىلىقلار ھەققىدىكى بايانلىرىم مۇشۇ پەرقلەرنى گەۋدىلەندۈرۈش ئۈچۈن يېزىلغاندەكلا تۇيۇلۇشى مۇمكىن. يازغانلىرىمنىڭ تەپسىلىرەك يېزىلغىنى ئۆزەم باشتىن كەچۈرگەنلىرىم، قىسقىلا تىلغا ئېلىنغانلىرى باشقىلاردىن ئاڭلىغانلىرىم خالاس. پەرقلەر ھەققىدە ئويلانغىنىمىزدا بۇنداق پەرقلەرنىڭ سانائەتلەشكەن جەمئىيەت بىلەن ئەنئەنىۋىي يېزا ئىگىلىك جەمئىيىتى ئارىسىدا، شەخسنىڭ ھۆرلۈكى مۇتلەق مۇئەييەنلەشتۈرۈلگەن جەمئىيەت بىلەن بۇنىڭ ئەكسىچە يول تۇتقان جەمئىيەت ئوتتۇرىسىدا، پىلانلىق ئىگىلىك ۋە كوممۇنىستىك ئىدىئولوگىيە ھاياتنىڭ ھەممە ساھەلىرىگە سىڭدۈرۈلگەن جەمئىيەت بىلەن ھېچ قانداق ئىدىئولوگىيە يادىرو قىلىنمايدىغان جەمئىيەت ئوتتۇرىسىدا، دۇنياغا پۇقرالار دۆلىتى سالاھىيىتى بىلەن رەھبەرلىك قىلىشۋاتقان دۆلەت بىلەن جوڭگوۋا مەدەنىيەت سالاھىيىتىنى دۇنياغا ئىتراپ قىلغۇزۇش يولىدا تىرىشۋاتقان دۆلەت ئوتتۇرىسىدا، مائارىپ ئومۇملاشقان، قائىدە تۈزۈملەر مۇكەممەللەشكەن، ياشاش مەۋجۇدلۇق جەريانى ئەمەس ھوزۇرلىنىش جەريانىغا ئايلانغان پۈتۈنلەي ئوخشىمايدىغان ئىككى دۆلەت ۋە جەمئىيەت ئوتتۇرىسىدا بارلىققا كېلىشى مۇمكىن بولغان پەرقلەردىن ئىبارەت. بۇ پەرقلەرنىڭ بولغانلىقى بىزنىڭ ئوخشىمىغان مىللەتكە ۋە ئوخشىمىغان جەمئىيەتكە تەۋە ئىكەنلىكىمىزنى ئىپادىلەيدۇ. پەرقلەرنىڭ بولۇشى يامان ئىش ئەمەس يامىنى پەرقلەرگە توغرا مۇئامىلىدە بولالماسلىق ۋە پەرقلەرنىڭ سەۋەبىنى توغرا تەھلىل قىلالماسلىقتۇر.

ئەمدى گەپنى ئامېرىكىلىقلار بىلەن ئوخشاشلىقىمىزدىن ئاڭلايلى

ئامېرىكىلىقلار بىلەن ئۇيغۇرلارنىڭ ئوخشاشلىقى

مەشرەپخۇمار ئامېرىكىلىقلار ۋە ئۇيغۇرلار

ئۇيغۇرلارنىڭ ئامېرىكىلىقلار بىلەن ئەڭ گەۋدىلىك ئوخشاشلىقى مەشرەپخۇمارلىق. ئامېرىكىلىقلارنىڭ مەشرىپى ئۇيغۇر مەشرىپىگە سۇ قۇيۇپ بېرەلمىسىمۇ ئامېرىكىلىق قاتناشقۇچىلارنىڭ قىزغىنلىقى ئۇيغۇرلاردىن سۇس ئەمەس. ئامېرىكىدا بىر مەھەللە كىشىلىرىنىڭ ئايدا بىرەر قېتىم ھېچ بولمىسا يەسىلدە بىرەر قېتىم مەھەللىدىكى بىر

مەيدانغا ياكى بىرەر يەرگە يىغىلىشىپ دالا تامىقى يېيىشى بولۇپ تۇرىدۇ. بۇنداق يىغىلىشلارغا ھەممەيلەن ئۆيلىرىدە ئەتكەن تاماقلىرىنى كۆتۈرۈپ تەڭ بەھرىلىنىشىدۇ. كاۋاپدانلىرىنى كۆتۈرۈپ چىقىپ بىللە غىزالىنىشىدۇ. مەن ئوقۇغان مەكتەپتىمۇ مەۋسۇمدا ئاز دېگەندە ئىككى قېتىم پاكۇلتېت بويىچە يىغىلىش بولۇپ تۇراتتى. ئامېرىكىلىقلارنىڭ ئۇيغۇرلاردەك مەشرەپتە سازچىسى بولىدىغان بولسا كۆڭلىدە يىغىلىش قىلارمىكىن دەيمەن. شۇنچە ھەشەم بىلەن يىغىلىش قىلغان ئامېرىكىلىقلار ناخشا ئۇسسۇلسىز بىر كۈننى گەپ بىلەن كەچ قىلىشىدۇ. بەزىدە ئۇچار تەخسە ئويۇنى، قورغان توپ، ساھىل ۋالىبولى، ۋاسكېتبول ئوينىشىدۇ. مەن مەشرەپ دېسە بېشى ئاغرىيدىغان ئامېرىكىلىقنى كۆرۈپ باقمىدىم. ئۇيغۇرلار بىلەن ئامېرىكىلىقلاردىكى ئورتاق مەشرەپخۇمارلىق ئىنسانىي ئالاھىدىكى يۈكسەكلىكنىڭ ئىپادىسى. بۇنداق ئادەت ئىنساننى تەننىڭ تەقەززاسى ۋە ماددىي پاراغەتنى ھاياتنىكى بىردىن بىر مەنا دەپ قاراشتىن يىراقلاشتۇرۇشى مۇمكىن.

ئۇيغۇرلاردىكى مەشرەپخۇمارلىقنىڭ كارامىتىنى 2010-يىلى ئورېگان ئۇنىۋېرسىتېتىدا خەۋپتە قالغان تىللارنى خاتىرىلەش، ئارخىپلاشتۇرۇش مۇھاكىمە يىغىنىغا ئىشتىراك قىلغاندا بىلدىم. بۇ يىغىندا ئۇيغۇر تىلى شۇ يىللىق ئارخىپلاشتۇرۇلۇپ خاتىرىلىنىدىغان تىللار تىزىملىكىگە تاللانغان بولۇپ مەن تىل مەسلەھەتچىسى بولدۇم. ئەگەر شۇ قېتىملىق يىغىندا تەتقىقاتچىلار بۇ تىلىمىزنى خاتىرلەشكە قىزىقمىسا مەن يىغىنغا قاتناشقۇچى بولۇپلا قالاتتىم ۋە يىغىنىنىڭ مۇھاكىمە قىسمىغا قاتنىشىپ ئارخىپلاشتۇرۇش باسقۇچىغا كەلگەندە قايتىپ كېتىشىمگە توغرا كېلەتتى. مېنىڭ يېتەكچى ئوقۇتقۇچۇم بۇنداق ئېھتىماللىقنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن ئۇيغۇر مەشرەپلىرىنى تونۇشتۇرىدىغان بىر پائالىيەت ئۇيۇشتۇردى. ئۇيغۇر مەشرەپلىرىنى تۈرلىرى بويىچە، رەسىملىك ۋە سىنلىق تونۇشتۇردۇق. نەتىجىدە بىزگە ئۈچ تەتقىقاتچى تىزىملاتتى. كېيىنكى شەنبە كۈنى ئۇيغۇرچە مەشرەپ قىلدۇق سانىمىز بەشكە كۆپەيدى. مېھمانلارنىڭ كېلىشىگە ئۈلگۈرتۈپ راك مۇقامىنىڭ مۇقەددىمىسىنى قويۇپ قويدۇق، ئۇيغۇرچە تاماقلار يېيىلىپ بولغاندىن كېيىن مۇقامىنىڭ مەشرەپ قىسمىنى قويۇپ ئۇسسۇل باشلىدۇق. مەشرىپىمىز شۇ كۈنى يىغىن تارىخىدىكى ئەڭ ئۇزۇن داۋاملاشقان زىياپەت بولۇپ قالدى. ئۇيغۇر مەشرەپلىرىنىڭ سېھرى بىلەن بىزنىڭ ئۇيغۇر گۇرۇپپىسى تەتقىقاتچىسى ئەڭ كۆپ، ئەڭ مۇۋەپپەقىيەتلىك ۋە ئەڭ كۆڭۈللۈك بىر ئۇيۇشما بولۇپ چىقتى. ئامېرىكا ھۆكۈمىتى ئىختىساد ئاجرىتىپ يۆلەيدىغان ھەر قايسى يەرلىك ئامېرىكا قەبىلىلىرىنىڭ

تىلنى ئارخىپلاشتۇرۇشنى تاللىغان تەتقىقاتچىلارنىڭ سانى بىردىن ئاشمىدى. ئەمەلىيەتتە تەتقىقاتچىلار بۇنداق تىللارنى تاللىسا قازىنىدىغان ئىقتىسادى نەپنى ئۆيغۇرچىنى تاللىغانغا سېلىشتۇرغىلى بولمايتتى. چۈنكى ئۇلار كېيىنكى تەتقىقاتىدا تويلىغان تىل ماتېرىياللىرىنى قوللىنىپ ئامېرىكا ھۆكۈمىتى يۆلەيدىغان تەتقىقات خىراجىتىگە ئىلتىماس سۇنالايتتى. ئامېرىكىلىقلارنىڭ ئۆزلىرى ئەينى ۋاقىتتا ئاسمىلاتسىيە قىلغان ئىندىيان قەبىلىلىرىنىڭ تىلىنى بۇ تىللار يوقۇلۇشقا يۈزلەنگەندە خاتىرلەش ۋە ئارخىپلاشتۇرۇشقا بۇنچە زور مەبلەغ ئاجرىتىشى كىشىنى ئەپسۇسلاندۇرسىمۇ ئاجراتقان خىراجەتنىڭ كۆپلىكى ھەرقانداق تەتقىقاتچىنىڭ كۆزىنى قىزارتماي قالمايتتى. ھالبۇكى، تەتقىقاتچىلارنىڭ كۆپى يەنىلا ئۇيغۇرچىمىزنى تاللىدى. ئۇيغۇرچىمىز ساقلىغان چاخچاقلار، لەتىپىلەر، ناخشىلار، قوشاقلار ئۇيغۇرچىنى ئارخىپلاشتۇرغان تەتقىقاتچىلارنى ھەيران قالدۇردى. دەرتمەننىڭ دەردىگە، بىمارنىڭ رەنجىگە، باغرى چاكنىڭ دەزلىرىگە مەلھەم بولىدىغان ئۇيغۇر مەشرەپلىرىنىڭ كارامىتى بىلەن بىر يېرىم ئايلىق تەتقىقات، ئۆگىنىش ۋە ئۆگىتىش خىزمىتىمنى مەنىلىك ۋە نەتىجىلىك تاماملىدىم.

ئامېرىكىدا مەشرەپ زىياپەتلەر شاتلىنىش، تونۇشۇش، دوستلۇشۇش، تەبرىكلەش، ئۆزئۆتۈش قاتارلىق سەۋەبلەردىن ئۇيۇشتۇرۇلىدىكەن. قىزىمنىڭ يەسلىسىدە ئېنگلىزچىنى رۇسچىغا تارتىپ سۆزلەيدىغان بىر ئايال كاتىپ بولىدىغان. شۇ ئايال باشقا خىزمەت تېپىپ كەتمەكچى بولغاندا يەسلى بىر زىياپەت ئۇيۇشتۇردى. ھەممە ئاتا-ئانىلار تاماق تەييارلىغاندىن باشقا تۈرلۈك سوۋغاتلارنى تەييارلاپتۇ. سوۋغاتلار ئىچىدە كىشىلەرنى ئەڭ جەلىپ قىلغان ۋە كاتىپنى ھاياجانلاندۇرغان سوۋغات كىشىلەرنىڭ ئۆز قولى بىلەن ياساپ بەرگەن ھەدىيەلىرى بولدى. كاتىپ ئايال بىر ئوقۇغۇچىنىڭ دادىسى تىزىملاتقىلى كەلگەندە ئېنگلىزچىسى تازا ياخشى بولمىغانلىق سەۋەبىدىن بىر ئوماق خاتالىق سادىر قىلغانىكەن. مەزكۇر دادا شۇ قىزىقارلىق خاتالىقنى بىر پەشتامغا تىكىپ سوۋغات تەييارلاپ كېلىپتۇ. بۇنى كۆرۈپ كاتىپنىڭ كۆزلىرىدىن خۇشاللىق ياشلىرى بۇلدۇقلاپ كەتتى. مەشرەپتە ھەممە كىشى ئېلىپ كەلگەن تاماقلىرىغا ئېغىز تېگىشتى. كاتىپ خانىم رۇسچە ناخشا ئېيتىپ بەردى. يەسلى باللىرى ئوقۇتقۇچى ئۆگەتكەن ناخشىلارنىڭ سۆزىنى كاتىپنىڭ ئىسمىنى قوشۇپ قىزىقارلىق قىلىپ ئۆزگەرتىپ كاتىپقا قىزغا بولغان مۇھەببىتى ۋە قىيالماسلىق ھېسسىياتلىرىنى ئىزھار قىلىشتى. بۇلارغا قاراپ بىزنىڭ تويى، خەتنە تويى، زىياپەت قاتارلىقلاردىكى تەبرىكلەش، سوۋغات بېرىش

ئۇسۇلىمىز بەكلا ماددىيلىشىپ كەتكەنىدەك تۇيغۇغا كېلىپ قالدىم. غەلىبە، خۇشاللىقلارنى تەبرىكلەپ مەشرەپ-سورۇن ئۇيۇشتۇرۇشتىكى مەقسەد شاتلىنىش ئۇچۇن، ئەلۋەتتە بۇنداق سورۇنلارغا تەييارلانغان ھەدىيەلەرمۇ ساھىبخاننى خۇش قىلىدىغان شەكىلدە بولۇشى ئەۋزەل. ئەپسۇسكى ھازىر سوۋغات بېرىشتە قىپ قىزىل پۇل ئايلانماقتا، قىزىق يېرى بۇ پۇلتونلەي تەڭ قىممەتتە ئالماشتۇرۇش بولۇپ سوۋغىدىن كىشىلەرنىڭ بىر بىرىگە بولغان سۆيگۈسى ۋە ئەقىدىسى ھېس قىلىش قىلچە مۇمكىن ئەمەس. ئەسلى خۇشاللىق ئۇچۇن مەشرەپكە يىغىلغان، بىر بىرنى مېھمانغا چاقىرغان بوۋىلىرىمىز مەشرەپ-سورۇنلاردا سوۋغات بېرىش يوسۇننى ئويلاپ تاپقاندا كۆڭۈلنى ئەۋزەل بىلگەن بولغىيدى. مانا ئەمدى زامان "ئاق مۇشۇك قارا مۇشۇك، چاشقان تۇتقان ياخشى مۇشۇك" دەپ ھەممە نەرسنى پۇل بىلەن ئۆلچەيدىغان ھالغا كەلگەچكە پۇلنى كۆرمەي كۆڭۈلنى تونۇمايدىغان ھالغا كەلگەن بولساق كېرەك.

ئامېرىكىدىكى چاغلىرىمدا ئىتتىقادى كۈچلۈك كىشىلەرنىڭ ئۇيۇشتۇرغان مەشرەپلىرىگە كۆپرەك داخىل بولدۇم. بۇنداق كىشىلەرنىڭ تونۇيدىغانلىرىمۇ كۆپ بولسا كېرەك ھەر قېتىم بارغىنىمدا يېڭى كىشىلەرنى ئۇچرىتاتتىم. بەلكىم ئۇلار ھەر جۈمە ياكى يەكشەنبە كۈنلىرى مەسجىد ياكى چىركاۋغا يىغىلغاندا ئەمىر مەرۇپلاردا مېھرىۋانلىق تەكىتلىنىدىغانلىقتىن مەشرەپنىڭ ۋاقتىنى شۇ چاغدا يېڭىدىن تونۇشقا كىشىلەر بىلەن بېكىتىپ قويسا كېرەك. ئېنىقكى، دىن ئىنسانلار ئارىسىدىكى شەپقەتنى، مۇھەببەتنى، خالىسلىقنى، ياردەمنى، ھەمكارلىقنى تەكىتلەيدىغان بولغاچقا دىندار كىشىلەرنىڭ ئۆملىشىش پۇرسىتى ۋە ئارزۇسى دىنسىز كىشىلەرگە قارىغاندا كۆپ بولسا كېرەك. ئۇيغۇرلاردىمۇ ئىتتىقادلىق كىشىلەر خوشنا خولۇملار ۋە دوست بۇرادەرلەر بىلەن ھەمداستىخان بولۇپ ياشاشنى ئەۋزەل بىلىپ كەلگەنگە نەچچە مىڭ يىل بولدى. ئۇيغۇر مەشرەپلىرىنىڭ بىر رولىمۇ ئىتتىقادنى كۈچلەندۈرۈش، قائىدە يوسۇنلارنى ئومۇملاشتۇرۇش ۋە ھەمكارلىشىپ ياشاشقا ئۈندەشتىن ئىبارەت.

ئۇيغۇرلاردىكى مەشرەپخۇمارلىقنىڭ بۈگۈنكى راۋاجى قاتار چايدۇر. بىنورمال ئۆندۈرمىسى ۋە ياكى غەيرى ئۆسمىسى بولسا رېستۇراپەرەسلىكتۇر. تۇرمۇش رېتىمى ۋە تۇرمۇشىنىڭ سۈپىتى ئامېرىكىدىن تولىمۇ ئاستا ۋە پەرقلىق بولغان ئۇيغۇر جەمئىيىتىدە رېستۇرانپەرەسلىكنىڭ ئەۋج ئېلىشى ھەيران قالارلىق ھادىسە. ئامېرىكىدا ئۇيغۇر يۇرتلىرىدىكىدەك ئائىلىلەر بىلەن ئايالالار تانسا ئوينايدىغان، ئەلەر توختىماي ھاراق

ئىچىدىغان ھەيۋەتلىك رىستورانلار يوق. مەن ئامېرىكىدا تۇرۇش جەريانىدا بىرمۇ ئامېرىكىلىقنى رېستورانغا تەكلىپ قىلىپ باقمىدىم. بىرمۇ ئامېرىكىلىق مېنى رىستورانغا باشلىمىدى. ئامېرىكىلىقلارنىڭ ئۆيىدە بولغان مەشرەپلەرگە كۆپ داخىل بولدۇم، بىر بىرىمىزنى ئۆيگە چاقىرىشىدىغان ئىشلار ئايىدا بىر دېگۈدەك داۋام قىلىپ تۇردى. يەنە بىر پەرق ئامېرىكىدا مەشرەپلەر ھەرقانچە قىزىغان تەقدىردىمۇ ئىككى سائەتتىن ئاشمايدىكەن. تاماقلارنى ئۆزىمىز كۆتۈرۈپ بارىدىكەنمىز. ئۇيغۇر رىستورانلىرىدىكى ئىسراپخورلۇق بەلكىم ھۆكۈمەت پۇلى بىلەن داۋام قىلىۋاتقان ئىسراپچىلىقنىڭ كىشلەرنىڭ تورمۇشىدىكى تەسرى بولۇشى مۇمكىن.

خۇشخۇي ئۇيغۇرلار ۋە ئامېرىكىلىقلار

ئۇيغۇرلارنىڭ مىجەزىدىكى خۇشخۇيلۇق ۋە ئۇمىتۋارلىق ئۇيغۇرلار بىلەن ئوخشاش تارىخى قىسمەتتىكى ھەرقانداق مىللەتتە كەم تېپىلىدىغان خىسلەتتۇر. بۇ جەھەتتە ئامېرىكىلىقلار بىلەن ئۇيغۇرلار خېلى زور ئورتاقلىقلارغا ئىگە. خۇددى ئۇيغۇرلار توي تۆكۈن ۋە باشقا سورۇنلارغا چاخچاقچىلارنى ئاتايىن چاقىرغاندەك ئامېرىكىلىقلارمۇ شۇنداقراق قىلىدىكەن. 2011-يىلى ئوباما بىر سورۇنغا بىر چاخچاقچىنى چاقىرىپ پۈتۈن سورۇندىكىلەرنى بىرمۇنچە كۈلدۈردى. ئوباماغا قارشى مەيدانغا چىققان بىر پىرىزدېنت نامزاتى شۇ سورۇندا چاخچاقلارنىڭ ھىچ قايسىسىغا كۈلمەي ئولتۇرغاننىڭ ئۈستىگە سورۇندىن قاپاقلىرىنى تۈرگەن پېتى ئايرىلىپ ئامېركىلىقلارنىڭ كۈلكىسىگە قالدى. شۇ سورۇندا ئوباما ئۆزىنىڭ ئامېرىكىدا تۇغۇلغان ياكى تۇغۇلمىغانلىقى ھەققىدە گۇماندا قالغانلارغا ئۆزىنىڭ تۇغۇلغان چېغىدىكى سىنغا ئېلىنغان كۆرۈنۈشنى قويۇپ بەمەكچىلىكنى ئېلان قىلدى. ھەممە مېھمان ۋە ئاخباراتچىلار تەييار تۇرۇشتى. ئىكراندا كۆرۈنگىنى بولسا "شىر پادىشاھ" فىلىمىدىكى سىمبانىڭ يېڭى تۇغۇلغان كۆرۈنىشى بولدى. پۈتكۈل ئامېرىكا خەلقى ۋە دۇنيا جامائىتىنىڭ ئالدىدىكى بۇ چاخچاق سورۇندىكى كىشىلەرنى ھارغىچە كۈلدۈردى. ئامېرىكىدا بۇنداق يىغىنلاردا ۋە يىغلىشلاردا چاخچاق قىلىدىغان ئىشلار ھەمىشە بولۇپ تۇرىدىكەن. ئوبامانىڭ پارلامېنتتىمۇ ياكى باشقا بىر يىغلىشتىمۇ ئەيتاۋۇر قايسىدۇر بىر يىغىندا ئۇيغۇرلارنى يۇمۇرغا قوشقىنى مېنىمۇ بەك كۈلدۈرگەنىدى.

ئامېرىكىلىقلارنىڭ قىزىقچىلىقى بەزىدە سورۇن تالليمايدىكەن. ئامېرىكىدا

ئاممۋىي سورۇنلاردىكى تۈرلۈك ئېلان تاختىلىرى، ئاگاھلاندۇرۇش ئىبارىلىرى، نامايىش شۇئارلىرى، تەۋسىيە جۈملىلىرىمۇ ناھايىتى ھەجۋى يېزىلىدىكەن. بىر كۈنى تېلېۋىزوردىن بىر شەھەردىكى ئاممىنىڭ نامايىش قىلىۋاتقان كۆرۈنىشىنى كۆرۈپ قالدىم. نامايىشچىلارنىڭ لوزۇنكىلىرىغا تۈرلۈك ھەجۋىي رەسىملەر چاپلانغان ئىدى. بىر ھەجۋىي رەسىمدە شەرقتىكى بىر مۇستەبىت دۆلەتنىڭ رەھبىرى قولىغا يوغان بازغاننى ئېلىۋېلىپ ئۈستىگە "دۆلەت بىخەتەرلىكىمىزگە تەھدىت سالدى"، "دۆلەت مەنپەئەتىمىزگە ئاپەت كەلتۈردى" دېگەن خەت يېزىقلىق چاپان كەيدۈرۈلگەن بىر پاشىنى ئۇرۇشقا تەمشىلىۋاتقان كۆرۈنىشى سىزىلغان ئىدى. بىر كۈنى بىر شەھەردىكى يەنە بىر نامايىشتا ئامېرىكىلىقلارنىڭ قولىغا "بىز چاشقان ئەمەس! " دېگەن شۇئارنى كۆتۈرۈۋېلىشقانلىقلىرىدىن كۈلۈپ يېتىپ قالدىم. ئەسلى شۇ شەھەر مەمۇرىيىتى ئاۋات بىر يولغا يەر ئاستى ئۆتۈشمە ياسىماقچى ئىكەن. كىشىلەر شەھەرنىڭ بۇ پىلانىغا قاشى چىقىپتۇ. چۈنكى ئۇلار چاشقاندەك يولنىڭ ئاستىدىن تېشىلگەن كامارىدىن مېڭىشنى خالىمايدىكەن. ئامېرىكىدا ئەۋرەز يوللىرىنىڭ بەلگىلىك يېرىگە ئورۇنلاشتۇرۇلغان تۇۋاقلارنىڭ ئۈستىگە "بۇنىڭ ئىچىدە ئۇزىمەن دېمەڭ، سىز بىلىق بولمىغاندىكىن" دېگەن خەت يېزىلغان بولۇپ ھەر قېتىم كۆرسەم كۈلۈپ سالاتتىم.

ئامېرىكىلىقلاردىمۇ لەتىپىگە ئوخشايدىغان يۇمۇرلار بار ئەمما ئۇيغۇرلارنىڭكىدەك سورۇندا بىۋاستە توقۇلىدىغان چاخچاقلار يوق. تۈرك مىللەتلىرى ئىچىدىمۇ لەتىپە ژانىرى ئاساسەن مەۋجۇد، ئەمما ئۇيغۇرلاردىكىدەك سورۇننىڭ ئۆزىدىلا توقۇلىدىغان ھازىر جاۋاپ چاخچاقلار ۋە چاخچاقچىلار يوق. ئۇيغۇر چاخچاقلىرىدىكى لەقمىنى كەلتۈرۈش، پاس چىقىرىش، قاتارى بويىچە چاخچاققا قېتىش... قاتارلىقلار يوق. بىر قېتىم ئۆزگە جۇرئەت دەپ ئىسىم قويىۋالغان بىر ئامېرىكىلىق ماڭا خەت يېزىپ تونۇشلۇق بەردى. ئۆيگە تەكلىپ قىلدىم. پاراڭ جەريانىدا ئۆزىنىڭ ئۇيغۇرچىنى غۇلجىدا ئۆگەنگەنلىكىنى سۆزلەپ بەردى. سەۋەبىنى سورۇسام بېيجىڭدىكى بىر سورۇندا غۇلجىلىق باللار بىلەن ئولتۇرۇپ قېلىپ سورۇندىكى چاخچاقلارنى چۈشىنىش، ھوزۇرلىنىش ئۈچۈن ئۇيغۇرچە ئۆگىنىشكە قارار بەرگەنىكەن.

ئۇيغۇرلار بىلەن ئامېرىكىلىقلاردىكى خۇشخۇيلۇق ئورتاقلىقىنى خەلق ئارىسىدىكى تۈرلۈك گەپ ۋە پاراڭلاردىنمۇ ھېس قىلىش مۇمكىن. ئۇيغۇرلاردا "ئۆلۈمدىن باشقىسى تاماششا" دېگەن گەپ بولغىنىدەك، ئاڭلىشىمچە ئامېرىكىلىقلاردىمۇ "دۇنيانى خۇشخۇي

كىشىلەر چۈرگىلىتىدۇ" دېگەن گەپ بار ئىكەن. ئامېرىكىدىكى چېغىمدا ئۈرۈمچىدە ئۇيغۇرچە ئۆگەنگەن بىر ئامېرىكىلىق بىلەن تولا خەت ئالاقىدا بولدۇق. بىر كۈنى ئۇ ئۆيۈمگە مېھمان بولۇپ كەلدى. ئۇنىڭدىن ئۇيغۇرچە ئۆگىنىش جەريانىدا ئۆزىگە ئەڭ تەسىر كۆرسەتكەن، ئۇيغۇرلارنىڭ مىجەزىنى ئەڭ مۇجەسسەم ئەكس ئەتتۈرىدىغان ئۇيغۇر خەلق ماقالىنىڭ قايسىلىقىنى سورۇسام "ئۆلۈمدىن باشقىسى تاماشىشا" دەيدۇ. ئۇ بۇ ماقالىدا ئەكس ئەتكەن ئۈمىدۋارلىق، قورقماسلىق، قەيسەرلىك، تەۋەككۈلچىلىك، مەغرۇرلۇق ۋە مەردانىلىقتىن ئۇيغۇرلارنىڭ سىماسىنى كۆرگەندەك بولىدىكەن.

"ئۆلۈمدىن باشقىسى تاماشىشا" دېگەن بۇ ئۇيغۇر ماقالىغا ئەقىدە باغلىغان، ئۈرۈمچىدە ئۇيغۇرچە ئۆگەنگەن بۇ ئامېرىكىلىقنىڭ ئىسمى سىكات ئىدى. ئارىدا ئۇنىڭ بىلەن خەت يېزىشىپ تۇردۇق. بىر خېتىدە ئۇيغۇرلارنىڭ ئۆزىدە قالدۇرغان ئۇنتۇلماس تەسىراتىنى بايان قىلىپ مۇنداق يېزىپتۇ. "ئۈرۈمچىدىن قايتىپ كەلگەندىن كېيىن مەن ھاياتىمدا كۆپ پىشكەللىكلەرگە ئۇچرىدۇم. بىر مەزگىل سۇغۇرتىلىرىمنى تۆلىيەلمەيدىغان، ھەتتا ئۆيي ئىجارىسىنىمۇ قەرز ئالىدىغان، ئىش ئىزدىگەنلا يەردىن رەت قىلىنىدىغان كۈنگە قالدىم. شۇنداق چاغلاردا دۆڭ كۆۋرۈكتىكى يايمىكەش بوۋاي، موماي لارنىڭ مۇز تونلاپ كەتكەن يولغا يىغىپ كەلسە يۈز يۈئەنگىمۇ يەتمەيدىغان تەئەللۇقاتىنى تىزىپ قايسىدۇر بىر ناخشىغا غىڭشىپ ئولتۇرغان تۇرقى كۆز ئالدىمغا كېلىدۇ كېلىدۇ-دە بولەكچىلا جانلىنىپ كېتىمەن. مەن ئامېرىكىلىق، پۇلۇم پەقەت قالمىغان بولسىمۇ يەنە بانكىدىن قەرز ئالالايمەن، دۆلەتنىڭ ياردىمىنى ئىلتىماس قىلالايمەن، دۆلەتنىڭ پاناھخانىسىغا تىزىملىتالايمەن. ئۈرۈمچىدىكى يايمىكەش ئۇيغۇر بوۋاي-موماي لارچۇ؟ شۇ قەھرىتان سوغۇقتا ئەگەر ئۇلار شۇ كۈنلۈك يېمەكلىكىنىڭ پۇلىنى تاپالمىسا، ئاخشاملىق كۆمۈرنى سېتىۋالالمىسا ئۇلارنى كۈتۈپ تۇرغىنى كېچىچە توڭلاش، تىترەش بولۇشى مۇمكىن. ئۇلار نېمىشقا چۈشكۈنلەشمەيدۇ، يەنە نېمىشقا ناخشا ئېيتىدۇ. ئۇلاردىكى ھاياتقا بولغان قەيسىرانە تەلپۈنۈش، كۆلپەتلىك رىياللىققا بولغان مەنسىتمەسلىك، ئۆلۈمگە بولغان قورقۇمسىز يۈزلىنىش نەدىن كەلگەن؟ ئۈرۈمچىدە مېنىڭ ئۇيغۇرلاردىن ئۆگەنگىنىم ئۇيغۇر تىلىلا ئەمەس ھاياتقا بولغان مەردانە ئىشەنچ، مۇشەققەت ئالدىدىكى مەغرۇر پوزىتسىيە، مۇۋەپپەقىيەت يولىدىكى جاھىلانە تەۋەككۈلچىلىك روھىدىن ئىبارەت! "

ۋەتەنگە قايتىشقا بىر قانچە ھەپتە قالغان بىر پۇرسەتتە سىكاتنى يوقلاپ ئۆيىگە

باردىم. ئۇ مېھمانخانىسىنىڭ ئىشىكتىن كىرىشتىكى تېمىغا ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى ئۇرۇش مەيدانىدىكى بىر جەڭچىنىڭ قولىدا مىلتىق، دۈمبىسىگە راۋابىنى تېڭىپ دۈشمەنگە ئوت ئېچىۋاتقان رەسىمنى چوڭايتىپ ئېسىۋاپتۇ. ئۇ رەسىمگە بەك قاراپ كەتكىنىمنى كۆرۈپ ماڭا قاراپ "قاراڭ، مانا بۇ ئۇيغۇر. ئۇنىڭ يۇدىۋالغان راۋابىنى ئۈمىد، غەلىبە دېسەك، ئۇنىڭ قولىدىكى مىلتىقنى ئۆلۈمگە ئوخشىتىمىز. مانا قاراڭ ئۇيغۇرنىڭ ئۆلۈمگە تىكىلگەن كۆزلىرىگە، ئۆلۈمنى قامىللىغان بارماقلىرىغا. بىر قورقۇنچنى بايقىدىڭىزمۇ؟ سىلەر ئۆلۈمنى مەنسىتمەيسىلەر شۇڭا سىلەر ئۇيغۇرلار يا" ئۆلۈم يا كۆرۈم" دېيەلەيسىلەر، سىلەرنىڭ مىزانىڭلاردا ئۆلۈم بىلەن ياشام ئارىسىدا ئۆلچەملىك بولۇپ ياشاش يوق. سىلەردە "تار يەردە ئاش يىگۈچە كەڭ يەردە مۇش يە" دېگەن ماقال بار. بۇنىڭدىكى مەنا قۇللۇقتىكى توقلۇقتىن ھۆرلۈكتىكى ئۆلۈمنى ئەلا بىلىشتۇر. سىلەر "ئۆلۈمدىن باشقىسى تاماششا" دەيسىلەر. بۇ ماقالدا ھاياتتىكى ھەر قانداق مۈشكۈلاتنى، پىشكەللىكنى ۋە ئامالسىزلىقنى يىمىرىپ تاشلايدىغان جاسارەت جىلۋە قىلىدۇ. يا خۇشاللىق ئۈچۈن ياشايسىلەر يا شۇ خۇشاللىقنىڭ، ھوزۇرنىڭ، ھۆرلۈكنىڭ دۈشمەنلىرىگە قارشى جان تىكىسىلەر. سىلەر يا مۇھەببەتكە چۆمۈلۈپ، گۈزەللىك يارىتىپ ياشايسىلەر، يا مۇھەببەتنىڭ، گۈزەللىكنىڭ كۈشەندىلىرى بىلەن ئېلىشىپ ئۆلىسىلەر. " سىكات بىلەن تۇن نىسپىغىچە قەھۋە ئىچكەچ مۇڭداشتۇق. ئۇنىڭ يۇقارقى سۆزلىرى ھېلىمۇ قۇلاق تۈۋىمدە جاراڭلاپ تۇرىدۇ.

كەڭ قورساق ئامېرىكىلىقلار ۋە ئۇيغۇرلار

ئامېرىكىدا بىر ئادەم ئۆزىنى "مەن چەتئەللىك، " دېمىسە ھېچ كىم ئۇنىڭ چىرايىغا ياكى كىيىنىشىگە قاراپ ئامېرىكىلىق ئەمەسلىكىدىن گۇمانلانمايدۇ. ئاڭلىشىمچە ئامېرىكىدا مېكسىكىلىق كۆچمەنلەر 27 مىيۇندىن ئاشىدىكەن. ئامېرىكىدا ئامېرىكىلىق بولۇشنىڭ چىراي، تىل، ئۆرپ-ئادەت، دىن، كىيىم كېچەك قاتارلىق جەھەتلەردە بىرلىككە كەلگەن مۇتلەق ئۆلچىمى يوق. ئامېرىكىدا ئېنگلىسز تىلىنى ھەرخىل تەلەپپۇزدا سۆزلەيدىغان نەچچە ئون مىليۇن كۆچمەن ياكى كۆچمەن ئەۋلادى ياشايدىغان بولغاچقا ئېنگلىسز تىلىنى راۋان بىلىش بىلمەسلىكنىڭ ئامېرىكىلىق بولۇش بولماسلىق بىلەن ئالاقەسى يوق. بىر تىلنى بىلمەسلىك، بىر پارتىيەگە ئەگەشمەسلىك، بىر مەدەنىيەتنى قوبۇل قىلماسلىق بىلەن ئامېرىكىلىق بولۇش بولماسلىق ھەققىدە

تىرناقچىلىك مۇناسىۋەت يوق. ئامېرىكىدا چەتئەللىكتىن ئايرىم ھەق، ئامېرىكىلىقتىن ئايرىم ھەق ئالىدىغان، كۆچمەنلەرنىڭ بالىلىرى بىر مەكتەپتە يەرلىكلەرنىڭ پەرزەنتلىرى يەنە بىر مەكتەپتە ئوقۇيدىغان ئىش يوق. خىزمەت ئىزدىگەندە مىللىتىنى، قايسى مەكتەپتە ئوقۇغانلىقىنى، قايسى دىنغا ئىشىنىدىغانلىقىنى شەرت قىلىدىغان ئىش يوق. بەزىدە ئامېرىكىدا نۇرغۇن كىشىلەرنىڭ كۆچمەنلەر ۋە ئاز سانلىقلار پەرزەنتلىرىنىڭ ھەقسىز مائارىپتىن ۋە باشقا پاراۋانلىقلاردىن بەھرىمەن بولۇش ھوقۇقىنى قوغۇداپ، تەشەببۇس قىلىپ نامايىش قىلىۋاتقىنىغا قاراپ ئامېرىكىلىقلاردىكى كەڭ قورساقلىقنىڭ دۇنياغا يېيىلىشىنى تىلەپ دۇئا قىلىپ كېتىمەن.

مىجەزدىكى قوبۇلچانلىق، ئوچۇقلۇق، كەڭ قورساقلىق، ئەپۇچانلىق قاتارلىق جەھەتلەردە ئامېرىكىلىقلار ئۇيغۇرلارغا شۇنداق ئوخشايدۇ. ئۇيغۇرلار مۇشۇ كەڭ قورساقلىقى بىلەن دىيارىمىزغا كۆچۈپ كەلگەن مۇسۇلمان مىللەتلەرگىلا ئەمەس مۇسۇلمان بولمىغان شىبە، داغۇر، مانجۇ، موڭغۇللارغىمۇ يەر بېرىپ، زىددىيەتلەشمەي، ئۇلارنى ئىختىيارى ئۇيغۇرلاشتۇرۇپ ئۇيغۇرلۇق سىپىدىن ئورۇن بەرگەن. شۇڭىمكىن1930-ۋە 1940-يىللاردىكى مىللىي ئازاتلىق ئىنقىلابىدا موڭغۇللار، شىبەلەر، تاجىكلار قاتارلىق ئۇيغۇلار بىلەن تىل ئورتاقلىقى بولمىغان مىللەتلەر ئۇيغۇرلار بىلەن بىر سەپتە كۆرەش قىلغان. ئەسلى ئەينى چاغدىكى پايدا زىياننى ئويلاشقاندا ئۇيغۇرلار تەرەپتە تۇرۇپ كۆرەش قىلىشتىن شىڭشىسەي ۋە گومىنداڭ تەرەپتە تۇرۇش ئۇلار ئۈچۈن مەنپەئەتلىك ئىدى. ئەپسۇسلۇق يېرى شۇكى، دىيارىمىزدىكى غۇلجا، ئارتۇچ، كورلا قاتارلىق ئۇيغۇر كۆپ شەھەرلەرنى قازاق، قىرغىز، موڭغۇل ئوبلاستلىرىنىڭ مەركىزى قىلىپ تاللاش دىيارىمىزدىكى ئۇيغۇرنى گەۋدە قىلىپ تەقدىرداش ياشاۋاتقان بۇ مىللەتلەرنىڭ تەبىئىي داۋاملىشىۋاتقان ئۆملىكىگە زەخمەت سېلىشتىن باشقا نەرسە ئەمەس. بۇنداق سىياسىي ئامىللار ئۇيغۇرنىڭ كەڭقورساقلىقنى زىدىلىمەكتە، ئەلۋەتتە.

مەن ئوقۇغان مەكتەپتە چىركاۋمۇ، مەسجىدمۇ بار. جۈمە كۈنلىرى كەچتە مەكتىپىمىزدىكى مەسجىد ۋە دىنىي گورۇپپىلاردا قۇرئان ئۆگىنىش كۇرسىمۇ، ئىنجىل ئۆگىنىش دەرسلىرىمۇ بار. مەكتىپىمىزنىڭ دىن پاكۇلتىتىدا ئىسلام، خىرىستىيان، بۇددىزىم ۋە يەھۇدى دىنلىرى دەرسلىك قىلىپ ئۆتۈلىدۇ. ھەرقانداق ئوقۇغۇچى ھەرقانداق چاغدا بۇ دەرسلەرنى ئاڭلىسا بولىدۇ. بۈگۈنى ئىسلام دىنىنى تاللاپ ئوقۇغان

ئوقۇغۇچىنىڭ ئەتىسى خىرىستىيان دىنى دەرسىنىمۇ تاللاپ ئوقۇۋاتقانلىقىنى كۆرىمىز. ئىسلامدىن دەرس بېرىدىغان مۇسۇلمان پروفېسسورلار بىلەن خىرىستىيان دىنىنى تەرغىپ قىلىدىغان پروفېسسورلارنىڭ بىللە قەھۋە ئىچكەچ پاراڭلىشىپ كېتىشلىرى ئادەمنىڭ مەستلىكىنى كەلتۈرىدۇ. قايسى يىلى ئامېرىكىدا بىر مەكتەپنىڭ پەلەسەپە فاكۇلتېتى ماركسىزىم پەلەسەپىسىدىن دەرس بېرىدىغان بىر ئوقۇتقۇچىنى ئىشتىن بۇشۇتىۋېتىپتۇ. باشقا بىر فاكۇلتېتتا ئىشلەيدىغان، دائىم مەزكۇر قوغلانغان پروفېسسور بىلەن روبىرۇ كېلىپ مۇنازىرىگە چۈشۈپ قالىدىغان بىر ئوقۇتقۇچى مۇراجەتنامە چىقىرىپ ماركسىزىمچىنىڭ قوغلىنىشىغا جامائەت پىكرى توپلاپ ئۇ پروفېسسورنى قايتۇرۇپ كەپتۇ. ئۇنىڭ قارىشىچە مەكتەپتە ماركسىزىمچى پروفېسسورنىڭ بولۇشى مەكتەپنى كۆپ خىل ئىدىيەنىڭ ماكانىغا ئايلاندۇرۇپ ئىلمىي مۇنازىرىنى قانات يايدۇرۇشنىڭ ئېھتىياجى ئىكەن. مەنچە ئامېرىكىلىقلاردىكى كەڭ قورساقلىق، قوبۇلچانلىق مۇشۇنداق ئىلىم سورۇنلىرى، تەلىم تەربىيە ئورگانلىرىدا مەقسەدلىك يېتىلدۈرۈلىدۇ.

ئون نەچچە يىللار ئىلگىرىغۇ دەيمەن، بىر يىلى كورلىنىڭ خوتۇنسۇمۇلغا بارسام ئۇيغۇرنىڭ مەسجىدى بىلەن موڭغۇلنىڭ (كۈرە) (بۇتخانا) سى بىر يول ئۈستىدە تۇرۇپتۇ. خۇددى ئۇيغۇرلار موڭغۇللارنىڭ ئېتىقادىغا تارىختا قانداق ھۆرمەت قىلغان، موڭغۇللار بۇ ھۆرمەتتىن قانچىلىك مىننەتدار بولغان بولسا بۈگۈنمۇ شۇنداقكەن. ھېچ كىم ھېچكىمگە دەخلى قىلماپتۇ. باغراشتەك ئۇيغۇرنىڭ نوپۇسى بىرەر مىڭدىن سەللا ئاشىدىغان ناھىيە بازىرىدا بىر ئۇيغۇرچە بىلىدىغان موڭغۇل ئايال بىلەن ئۇيغۇرچە پاراڭلاشتىم. ئەگەر ئۇ ئۆزىنى موڭغۇل دېمىگەن بولسا ئۇيغۇرمىكىن دەپ قالاركەنمەن. نوپۇس نىسبىتى بويىچە بولغاندا ئۇ ناھىيىدە خەنسۇچىدىن باشقىسى ئاقمايدۇ. شۇنداقكەن ئۇ موڭغۇل نېمىشقا ئۇيغۇرچە ئۆگىنىدۇ؟ ئاڭلىشىمچە ئۇ ئايال كىچىكىدە مەھەللىسىدىكى بىردىنبىر ئۇيغۇر قوشنىسىنىڭ بالىلىرى بىلەن ئويناش جەريانىدا ئۇيغۇرچە ئۆگىنىۋالغانىكەن. ئەگەر شۇ ئۇيغۇر ئائىلىسى ئۇيغۇرلارغا خاس قوشنىدارچىلىقنىڭ مېھرىنى كەڭ قورساقلىق بىلەن يەتكۈزمىگەن بولسا شۇ موڭغۇل ئۇيغۇرچە ئۆگىنەرمىدى؟

ئۇيغۇرلارنىڭ ئامېرىكىلىقلارغا ئوخشاش كەڭ قورساقلىقى، سىغدۇرۇش-چانلىقى بولمىغان بولسا غۇلجىدىكى شىبەلەردىن ئىلى خەلق ناخشىلىرىنى ۋايىغا يەتكۈزۈپ

ئوقۇيدىغان ناخشىچىلار چىقمىغان بولاتتى. ئۇيغۇرلارنىڭ سىغدۇرۇشچانلىقى بولمىغان بولسا موڭغۇللاردىن مىڭ چىبىدەك ئۇيغۇلار ئۇچۇن قەلەم تەۋرىدىغان قەلەمكەشلەر چىقمىغان بولاتتى. چاپچال ئۇيغۇرلىرىنىڭ ئاق كۆڭۈللىكى تەسىر قىلمىغان بولسا شىبەلەردىن تۆمۈر گۆئەنچىڭفۇدەك ئۇيغۇرچە يازىدىغان يازغۇچىلار مەيدانغا كەلمىگەن بولاتتى. ئۇيغۇرلار تارىختىن بۇيان تەقدىرداش بولۇپ بىر تۇپراقتا ياشاپ كەلگەن مىللەتلەرنىڭ قەلبىنى ھېچ بىر تەشۋىقاتسىز ئۆزىگە مايىل قىلالىغان. ئۇلارغا ئۇيغۇر تىلىنى قوش تىللىق مائارىپنى يولغا قويماي تۇرۇپ قوبۇل قىلدۇرالىغان. ئەڭ تەسىرلىك يېرى ئۇلارنى ھايات ماماتلىق جەڭ مەيدانىدىمۇ زېمىنداش مىللەتلەرنى ئۆزى بىلەن بىر سەپتە تۇرالايدىغان قىلىپ ئۆملەشتۈرەلىگەن. ئامېرىكىلىقلارنىڭ سىغدۇرۇشچانلىقى بولمىغان بولسا دۇنيادىكى ھەممە ئىرقنىڭ كىشىلىرى تېپىلىدىغان ئامېرىكا بۈگۈن ئىرقىي زىددىيەتنىڭ قاپقىنىغا چۈشۈپ ماجرالار قاينىمىغا غەرق بولغان بولاتتى. كەڭ قورساقلىقنى تەرغىپ قىلىدىغان ئامېرىكا مەدەنىيىتى، كەڭ قورساقلىقنى قوغۇدايدىغان ئامېرىكا قانۇنى بولغاچقىلا ئامېرىكىدا ئوخشىمىغان تىل، مەدەنىيەت، دىن ۋە ئىرقتا تەۋە مىللەتلەر دەۋا دەستۇرسىز بىرلىكتە قوۋناق ياشماقتا.

خۇددى ئۇيغۇلار تارىختىن بېرى ئەتراپىدىكى كۆچمەنلەرگە قۇچاق ئاچقاندەك بۈگۈنكى ئامېرىكىلىقلارنىڭ دۇنيا كۆچمەنلىرىگە قەلبىدىن ۋە زېمىنىدىن جاي بېرىشى، ئۇلارغا پاناھلىق بېرىپ ئۆز ئارزۇسى بويىچە سىياسى پائالىيەتلەرنى تەشكىللىشىگە مەدەت بېرىشى ئامېرىكىنىڭ دۆلەت سىياسىتىدىن باشقا ئامېرىكىلىقلارنىڭ كەڭ قورساقلىقىنىڭ نەتىجىسى. چۈنكى ئامېرىكا ھۆكۈمىتى قوللاۋاتقان ئامېرىكىدىكى ۋە ھەر قايسى دۆلەتلەردىكى دېموكراتىك ھەرىكەتلەرنىڭ خىراجىتى ئامېرىكىلىقلار تاپشۇرغان باجدىن كېلىدۇ. ئەگەر ئامېرىكا خەلقى بۇنداق ياردەملەردە بولۇشنى رەت قىلسا ھېچ بىر سىياسىي كۈچنىڭ خەلقنىڭ، باج تاپشۇرغۇچىلارنىڭ پىكرىنى رەت قىلىش ھوقۇقى يوق. مەن ئامېرىكىدىكى ئۇيغۇر ئائىلىلىرىنى زىيارەت قىلىش داۋامىدا ئۇيغۇرلارنىڭ مەھەللىسىدىكى مېكسىكىلىق، گېرتسىيەلىك، رومۇنىيەلىك كىشىلەر بىلەن كىرىش چىقىش قىلىپ ئۆتۈشلىرىگە قاراپ ئەجداتلاردىكى كەڭ قورساقلىقنىڭ ئامېرىكىدىكى جۇلاسىنى كۆرگەندەك تۇيغۇدا بولدۇم.

پاكىزە ئامېرىكىلىقلار ۋە ئۇيغۇرلار

ئامېرىكىدا ئوقۇش جەريانىدا ئۇيغۇر تۇپراقلىرىدا تۆرلۈك سەۋەپلەر بىلەن ياشىغان، زىيارەتتە بولغان ۋە ئوقۇغان ئامېرىكىلىقلار بىلەن كۆپ ھال مۇڭ بولۇشتۇم. ئۇلارنىڭ كەچۈرمىشلىرىدىن ئامېرىكىلىقلارنىڭ بىزگە قانداق قارايدىغانلىقىنى، نېمىمىزدىن سۆيۈنۈپ نېمىمىزنى قوبۇل قىلالمىغىنىنى بىلگۈم كېلەتتى. ئۇيغۇر تۇپراقلىرىدا ياشىغان ئامېرىكىلىقلارنىڭ ئورتاق ئالاھىدىلىكى خەنسۇچنى ياخشى سۆزلەيتتى. يۇرتىمىزغا كېلىشتىن بۇرۇن ئىچكىرى ئۆلكىلەردە ياشىغان كەچۈرمىشلىرى بار ئىدى. ئۇلار كۆپىنچە ھالدا خەنزۇلار بىلەن ئۇيغۇرلار ھەققىدە سېلىشتۇرۇپ پىكىر بايان قىلىشقا ئامراق ئىدى. ئۇيغۇرلار ئارىسىدا ياشاپ باققان ئامېرىكىلىقلارنىڭ ئەڭ سۆيۈنگىنى ئۇيغۇرلارنىڭ پاكىزلىكى ئىكەن. ئۇلار بۇنى ئۇيغۇرلار بىلەن ئامېرىكىلىقلارنىڭ ئەڭ ئوخشايدىغان تەرىپى دەپ قارايدىكەن.

قەشقەردە بىر مەزگىل تۇرغان بىر ئامېرىكىلىق قىز قەشقەردىكى قەدىمىي مەھەللىلەرنىڭ پاكىزلىقىدىن بەكمۇ سۆيۈنىدىكەن. ئۇنىڭ ئېيتىشىچە ئۇ قەشقەردە كوچىلارغا ئامېرىكىدىكىگە ئوخشاش مەخسۇس تازىلىقچىلار ئورۇنلاشتۇرۇلمىسىمۇ داۋاملىق يالىغاندەك پاكىزە تۇرىدىغانلىقىغا، كىشىلەرنىڭ ئۆزلىگىدىن كوچىلارنى سۈپۈرۈپ چىنىدەك قىلىۋېتىشلىرىگە بەكمۇ زوقلىنىدىكەن. ئۇنىڭچە تازىلىقنى، پاكىزلىقنى ئۆرپ ئادەتكە ئايلاندۇرغان ئۇيغۇرلاردەك مىللەت ئاز تېپىلىدىكەن. ئامېرىكىدا بۇنداق بولۇشى مۇمكىن ئەمەسكەن، چۈنكى كوچا تازىلىقى، كوچىلاردىكى ھاجەتخانىلار، ئەۋرەز يوللىرى قاتارلىقلار جامائەتكە ئورتاق بولغاچقا بۇنىڭغا دۆلەت مەبلەغ سېلىشى، ئىگە بولۇپ تازىلىتىشى، ياسىشى ۋە رېمونت قىلدۇرىشى كېرەك ئىكەن.

مەنمۇ ئامېرىكىغا چىققاندىن كېيىن ئۇيغۇرلارنىڭ ھەقىقەتەنمۇ پاكىزلىكىنى، تازىلىقنى كۈندىلىك ئادەتكە ئايلاندۇرغانلىمىزغا قول قويىدۇم ۋە بۇنىڭدىن پەخىرلەندىم. راست دېگەندەك ئامېرىكىدا تۇرغان چاغلىرىمىزدا پەقەت ئايالىملا ئىشىك ئالدىمىزنى پاكىز سۈپۈرۈپ تۇراتتى. مەن ئايالىمدىن باشقا ھېچ بىر خوشنىمىزنىڭ مەھەللىمىزنى، ئىشىك ئالدىنى تازىلىغىنىنى كۆرۈپ باقمىغانىدىم. قىشلىرى قار ياغقان چاغلاردا مەن قەشقەردە كۆنگەن ئادىتىم بويىچە كوچىمىزدىكى قارنى كۈرەكلەپ قوشنىلار ئۆچۈن يول ئېچىپ قوياتتىم، ھەر قېتىم قار ياغسا مەندىن باشقا ھېچ كىمنىڭ مۇنداق پىدائىيلىق قىلغىنىنى كۆرۈپ باقمىدىم. مەن بۇنى بىر ياخشىلىق قىلاي دەپ مەقسەتلىك ئەمەس، بىز كىچىكىمىزدىن شۇنداق قىلىپ

ئادەتلەنگەنلىكىمىز ئۈچۈنلا شۇنداق قىلاتتىم. مەھەللىمىزدە تازىلىق ئىشچىلىرىنىڭ بارلىقى، بىز قىلمىساقمۇ ھامان شۇلارنىڭ كېلىپ ۋەزىپىسىنى ئادا قىلىدىغانلىقىنى بىلىمىز، ئەمما بىز "ئەتىگەندە زېمىننىڭ يۈزىنى ئاچسا ساۋاپ بولىدۇ" دېگەن ئەقىدىگە ئىشىنىدىغان ئۇيغۇر بولغانلىمىز ئۈچۈن تەبىئىيلا شۇنداق قىلاتتۇق. مەن مەھەللىمىزدىكى قارنى بىرەر قۇر كۆرەكلەپ يول ئېچىۋېتىپ مەكتەپكە كېتىپ كەچلىرى دەرستىن يانسام مەھەللىمىزدىكى قارلار كىملەر تەرىپىدىندۇر تولۇق تازىلىنىپ بولغانلىقىنى كۆرۈپ ھەيران قالاتتىم. بىر قېتىم مەھەللىمىزدىكى قار ۋاقتىدا تازىلانمىغانلىقى سەۋەبلىك كىشىلەرنىڭ ماشىنىسى جايىغا توختاپ قالدى. مەن ماشىنىسى توختاپ قالغىچە ساقلىغاننىڭ ئورنىغا قارنى قول قول تازىلىمىغان ئامېرىكىلىقلاردىن ھەيران قالدىم. ئاخىرى قارمۇ تازىلاندى، لېكىن تازىلاش ۋاقتىدا بولمىغاچقا بۇ ئىش مەھەللىمىزنىڭ گېزىتىدە سۈرەتلىك ئېلان قىلىنىپ نارازىلىق بىلدۈرۈلدى. گېزىتنىڭ كېيىنكى سانىغا مۇناسىۋەتلىك ئورگانلارنىڭ ئۆزرەنامىسى ئېلان قىلىندى. مېنىڭ ئۇيغۇرلۇقۇم سەۋەبلىك قىلىۋاتقان خالىسانە ئىشلىرىم قوشنىلىرىمىزغا ئالاھىدە بىلىنىپ كەتتىمۇ بىر يىللىق سايلامدا مېنى مەھەللە ھەيئىتى سايلىمىغا قاتنىشىشقا دەۋەت قىلىشتى. سايلامغا قاتنىشىپ بىلدىمكى، ئادەتتە بىزنىڭ تازىلىق قىلىشلىرىمىزغا ھېچ كىم دىققەت قىلمىغاندەك قىلغان بىلەن ھەممىسى خەۋەردار ئىكەن. مەن مەھەللە ھەيئىتى بولۇپ سايلاندىم، كوچىمىزنىڭ گېزىتىگە ئايالىم بالام ئۈچىمىزنىڭ رەسىمى بېسىلدى. ئۇيغۇرغا خاس پاكىزلىق ئەنئەنىمىزنىڭ بىزنى يات ئەلدە ناتونۇش كىشىلەر ئارىسىدا شەرەپكە مۇيەسسەر قىلغىنىدىن بەك سۆيۈندۇق.

ئۇيغۇرچە ئۆگەنگەن ئامېرىكىلىقلارنى ھەۋەسلەندۈرگەن ئۇيغۇرلاردىكى پاكىزلىقنىڭ جۇدى خانىمنىڭ كۆزىگە كۆرۈنگەن تەرىپى ئۆزگىچە. جۇدى خانىمنىڭ كۆزىتىشىچە ئۇيغۇرلارنىڭ مۇكەممەل تازىلىق ئەنئەنىسى ئۆيلەردە تازىلىق بويۇملىرىنى رولىغا ۋە ئورنىغا قاراپ پەرقلەندۈرۈپ ئىشلىتىش ئادىتىنى مەيدانغا كەلتۈرگەن. مەسىلەن، ئۇيغۇرلار قاچا يۇغان دەستىمالدا تۇۋاق ۋە تاماق شىرەلىرى سۈرتۈلمەيدىكەن. غۇلجىدا ئۇيغۇرچە ئۆگەنگەن مەكس ئۇيغۇر ساتىراچلارنىڭ خېرىدارنىڭ چېچىنى سۈرتكەن لۆڭگىدە يۈزىنى سۈرتمەيدىغانلىقىغا دىققەت قىلىپتۇ. شۇندىن بۇيان ئۇيغۇرزېمىنلىرىنىڭ نەرىگە بارسۇن پۇرسەتتە بولسىلا ئۇيغۇر ساتىراچلىرىغا چاچ ياستىتىشنى ئۇنۇتمايدىكەن. ئۇيغۇر دىيارىدا زىيارەتتە بولغان مەن تونۇيدىغان

ئامېرىكىلىقلارنىڭ ھەممىسى پاكىزلىقتا كەلگەندە ئۇيغۇر ئاشپەزلىرىنىڭ ئىشەنچلىك ئىكەنلىكىگە قول قويىدىكەن. چۈنكى ئۇيغۇر ئاشخانىلىرىنىڭ ئالدىدىكى قول يۇيۇشقا مەخسۇس ئورۇنلاشتۇرۇلغان ئۈسكۈنە، ئۇيغۇرلارنىڭ تاماقتىن بۇرۇن، ھاجەتتىن كېيىن قول يۇيۇش ئادىتى ئۇيغۇر دىيارىغا كەلگەن ئامېرىكىلىقلارنىڭ يېمەكلىك تازىلىقى ھەققىدىكى ھەر قانداق شۈبھىلىرىنى تۈگىتىۋېتەلەيدىكەن.

ئامېرىكىلىقلارمۇ پاكىزلىقتا ئۇيغۇرلارغا ئوخشاش بەكمۇ سەزگۈر. ئۇلارغا ئۇيغۇرلارنىڭ پاكىزلىقىنىڭ ياراپ كېتىشى ئۆزلىرىدىكى تازىلىقتا بولغان يۈكسەك ئېتىباردىن كەلگەن. ئەگەر ئامېرىكىلىقلاردا پاكىزلىق ئادىتى بولمىغان بولسا ئۇيغۇرلارنىڭ قوشنا مىللەتلەرگە قارىغاندا پاكىزلىققا بەكرەك ئىشتىياق باغلىغانلىقىغا دىققەت قىلمىغان بولاتتى. مەن ئامېرىكىدا تۇرۇش جەريانىدا مېھمانخانىسى سەل قالايمىقان، ئۆيلىرى سەل رەتسىز ئامېرىكىلىقلارنى ئۇچراتتىم، ئەمما ئۆيلىرى مەينەت كىشىلەرنى كۆرمىدىم. مەن بارغان ئامېرىكىلىقلارنىڭ ئاشخانىسى بىلەن ھاجەتخانىسى ھەر دائىم چىندەك پاكىز بولۇپ ئادەمنىڭ قاراپ ئولتۇرغۇسىنى كەلتۈرەتتى. ئۇلار باشقا ئۆيلىرىنىڭ قالايمىقانراق بولۇشىنى قوبۇل قىلالىغان بىلەن ھاجەتخانا ۋە مۇنچىسىنىڭ مەينەت ياكى قالايمىقان بولۇشى كۆزىگە سىغمىسا كېرەك. مەن ئامېرىكىنىڭ ھەرقانداق بۇلۇڭ پۇچقىقىدىكى ئاممىۋى ھاجەتخانىنى يۇرتىمىزدىكى بەش يۇلتۇزلۇق ھەرقانداق بىر مېھمانخانىنىڭ ھوجرىسىدىن پاكىز كۆردۈم. ئامېرىكىدا ئاممىۋى ھاجەتخانىلار كۆپ ۋە ھەقسىز بولۇپ قەغەز، سوپۇن، قول سۈرتىدىغان قەغەز لۆڭگە، قول قۇرۇتۇش ئۈسكىنىسى دېگەنلەر چۆللەردىكى ماي قاچىلاش پونكىتلىرىنىڭ ھاجەتخانىلىرىدىمۇ ھەر ۋاقىت تەييار ئىكەن. ئامېرىكىدىكى ھاجەتخانىنىڭ پاكىزلىقىدىن ھەر قېتىم رازىمەنلىك ھىسلىرىغا چۆمۈلگىنىمدە كىمدۇر بىرىنىڭ "بىر دۆلەتنىڭ مەدەنىيلىك دەرىجىسىنى ئاممىۋى ھاجەتخانىنىڭ تازىلىقىغا قاراپ ئۆلچەش كېرەك" دېگىنى پات-پات ئېسىمگە كېلىپ قالدۇ.

كارۋاننىڭ نەسلى بولغان ئۇيغۇرلار بىلەن كىمچىنىڭ پۇشتى بولغان ئامېرىكىلىقلارنىڭ پەرقى ۋە ئورتاقلىقى ھەققىدە يېزىلىشى كېرەك بولغان مەزمۇنلار ناھايىتى جىق ئىدى. يازسام پەقەت يېزىپ بولالمايدىغاندەك تۇيغۇغا كېلىپ قالغاچقا قەلەمنى توختاتتىم. مەيلى كارۋان ئۇيغۇر بولسۇن ياكى كىمچى ئامېرىكىلىق بولسۇن ھاياتنىڭ بىر سەپەر ئىكەنلىكىگە ئىشىنىشىدۇ. ئامېرىكىلىقلارنىڭ بۇ سەپەرنى زادى

قانداق چۈشەندۈرگەنلىكىنى يۇقىرىدا يازدىم. ئېنىقكى يازغانلىرىم تولۇق ئەمەس، چۈنكى مەنمۇ پۈتۈنلەي بىلىپ بولالمىدىم. ئەمما ئۇيغۇر ئۈچۈن بۇ سەپەردە پەقەت ۋاقىتلىق قونالغۇلارلا بولىدۇ، مەڭگۈلۈك تۇرالغا بولمايدۇ. ئۇيغۇرنىڭ تەسەۋۋۇرىدا باشقىلارمۇ ئۇيغۇرغا ئوخشاش يولۇچى بولۇپ ئۇلاردا ئىگىلىۋېلىشقا، تارتىۋېلىشقا، بۇلىۋېلىشقا ئەرزىگۇدەك ھېچ نېمە بولمايدۇ. ئۇيغۇرنىڭ نەزىرىدە پەقەت سەپەر جەريانىدىكى بارنى تەڭ كۆرۈش، يوقىنى بىرلىكتە قانائەت قىلىشلا ئىنسانىي سەپەردىكى مەمنۇنىيەتكە ئېرىشتۈرىدۇ. ئۇيغۇردا "ئادەم ئادەمگە مېھمان، جان تەنگە مېھمان" دېگەن ماقال بار. بۇنىڭدا بىر كارۋان مىللەتنىڭ ئىنسانىي مۇناسىۋەت ھەققىدىكى قاراشلىرى مۇجەسسەملەنگەن. ماقالدا ئادەم بىلەن ئادەمنىڭ مۇناسىۋىتى جان بىلەن تەننىڭ مۇناسىۋىتىگە ئوخشىتىلغان. دانا بوۋىلىرىمىز توغرا ئېيتقان، ھاياتلىق سەپىرىدە بىز يەر شارىدىكى بارلىق ئىنسانلار بىلەن بىر يولدىكى يولۇچى بولۇش سۈپىتىمىز بىلەن بىر بىرىمىز ئۈچۈن تەنمىز، جانمىز ئەمما ئۇيغۇردىن باشقا يەنە كىملەر بۇ ھېكمەتكە ئىشىنىدۇ؟ ئامېرىكىلىقلارمۇ؟ مەنچە ياق.

بەلكىم ئامېرىكىلىقلار ئىچىدىمۇ بۇنىڭغا ئىشىنىدىغانلار باردۇر، ئېھتىمال مەن ئامېرىكىدا تۇرۇش جەريانىدا بۇنى بىلىشكە قادىر بولالمىغان بولۇشۇم مۇمكىن.

مەنزىل

ئىلىم ـ ھېكمەت چۆللىرىدىن مەرىپەت ئىزلىگەن قۇل بىز، بولغۇسى ھەربىر قەدەمدىن كۆمۈلمەس ئىزلار ئايان. ئازغان يۈرەك، ھارغان تىلەك، ئەمدى نە قىلماق كېرەك؟ ھەر تىنىقتا بىر سوئال، مەنزىل قايان؟ مەنزىل قايان؟

مەنزىل تورى ئېلكىتاپ گۇرۇپپىسى

www.Menzil.biz

book@menzil.biz   menzilbiz@163.com